

**T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**



**1950–1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE
CUMHURİYETİ – YUGOSLAVYA
İLİŞKİLERİ**



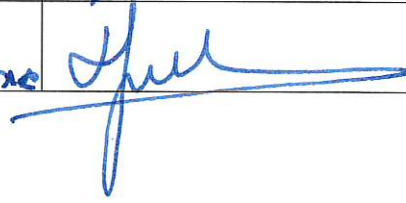
SÜLEYMAN YILMAZ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. BÜLENT YILDIRIM**

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Süleyman YILMAZ tarafından hazırlanan 1950–1960 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti – Yugoslavya İlişkileri Konulu Yüksek Lisans tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 17.05.2019 Cuma günü saat 14.30 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul Edilmesine OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doc. Dr. Bülent YILDIRIM	Kabul Edilmesine	
Doc. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Şehinşah Zengin GÜRGEN	Kabul Edilmesine	

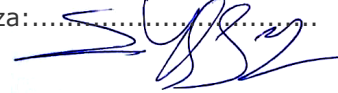
* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10250072
Yazar Adı / Soyadı	SÜLEYMAN YILMAZ
T.C.Kimlik No	22448277882
Telefon	5452172502
E-Posta	suleyman_yilmaz19@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	1950-1960 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti-Yugoslavya İlişkileri
Tezin Tercümesi	Republic of Turkey and Yugoslavia Relations Between 1950-1960
Konu	Tarih = History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	131
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. BÜLENT YILDIRIM
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Yugoslavya, Demokrat Parti, Dış Politika, İkinci Dünya Savaşı, İkili İlişkiler.

23.05.2019

İmza:.....


Tezin Adı: 1950–1960 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti-Yugoslavya İlişkileri

Hazırlayan: Süleyman YILMAZ

ÖZET

Balkan coğrafyası içerisinde yer alan devletler, gerek bölgesel bağlamda gerekse dünya siyasetinde güttükleri politikalar sebebiyle ayrı bir öneme sahiptirler. Bu vesile ile Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya’da kurdukları ikili ve çoklu ilişkiler vasıtasıyla bu bölgede etkin rol oynamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği çalkantılı dönemlerde Yugoslavya işgal altına alınmış ve ortaya çıkan bu geçiş döneminde bağımsızlığı için uğraş vermiştir. Dünyanın Batı ve Doğu eksenli iki kutba ayrılmasıyla da Yugoslavya bu bloklar siyasetinde kendine yer bulmaya çalışmıştır. Türkiye’de ise çok partili yaşamın neticesi olarak 1950 tarihinden itibaren Demokrat Parti dönemi başlamış ve dolayısıyla bu durum dış politikada yeni eğilimler meydana getirmiştir.

Bu çalışma ile Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya’nın bölge ve dünya siyasetindeki aktif politika sürecinden bahsedilmeye gayret edilmiş ve netice itibariyle kurulan ikili ilişkiler ekonomiden güvenliğe, sanattan spora, kültürden siyasete çok başlıklar altında irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yugoslavya, Demokrat Parti, Dış Politika, İkinci Dünya Savaşı, İkili İlişkiler.

Name of The Thesis: Republic of Turkey and Yugoslavia Relations Between 1950–1960

Prepared By: Süleyman YILMAZ

ABSTRACT

The states in the Balkans have special importance due to the policies they follow both in regional and world politics. Herewith, the Republic of Turkey and Yugoslavia played an active role in this region by means of the bilateral and multilateral relations they made.

In the turbulent periods following the Second World War, Yugoslavia was occupied and it struggled for its independence in this transition period. As the world was polarized as West and East, Yugoslavia strived for finding position in that power bloc policy. As for Turkey, Democrat Party came to power in 1950. Thus, this situation brought new tendencies in foreign policy.

This study addresses the period of the active policy between the Republic of Turkey and Yugoslavia in regional and world politics. Consequently, the bilateral relations between these states have been widely discussed within the context of economy, security, art, sports, culture and politics.

Key Words: Yugoslavia, Democrat Party, Foreign Policy, The Second World War, Bilateral Relations.

ÖNSÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından yeniden şekillenen Avrupa coğrafyasında yeni kurulan devletlerden olan Yugoslavya ve Türkiye Cumhuriyeti kuruluş tarihlerinden itibaren dış politikada yakın ve zaman zaman gelgitli dönemler geçirmişlerdir. 1939 yılından 1945 yılına kadar Dünyanın yeni bir savaşın içinde olması tabii olarak Balkanlar'ı da etkilemiştir. Bu süreçte güvenlik politikaları daha ön plana çıkmış, Balkan devletleri ittifaklar vesilesiyle bölgesel barışı sağlamaya çalışmışlardır. Türkiye-Yugoslavya münasebetleri bu açıdan sürekli bir dinamizm arz etmiş ve bu ilişkiler sadece siyasi sahada kalmamış çeşitli alanlarda da kendisini göstermiştir.

Konunun ehemmiyeti açısından çalışmayı yaparken Türk-Yugoslav ilişkilerine geniş bir perspektiften bakmaya özen gösterilmiş ve bu suretle ilişkilerin bütün yönleri incelenmeye dikkat edilmiştir. Bu açıdan çalışmamızı üç bölümden meydana getirdik. Birinci bölümde İkinci Dünya Savaşı sürecinde Yugoslavya'nın yaşadığı çalkantılı dönemler ve işgalden kurtuluşu ile birlikte yeni dünya düzeninde nasıl hareket ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Türkiye'de Demokrat Parti'nin kuruluşu ve iktidar süreci ortaya konmaya çalışılmış, bu suretle Yugoslavya ile olan ilk temaslara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Türk-Yugoslav ikili ilişkilerine değinilmiş ve etraflı olarak iktisadi sahadan spora, kültürden sanata olmak üzere birçok alandaki etkileşimleri açıklamaya gayret edilmiştir. Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise Balkanlarda yeni ittifak arayışlarının sonucu olan Balkan Paktı'nın oluşum süreci, sağlanan ittifakın sürekliliğini devam ettirme aşamalarına değinilmiştir. Ayrıca değişen dünyada yeni siyasi çıkarların gün yüzüne çıkmasına eşdeğer olarak Kıbrıs sorununa kısaca temas edilmiş ve bu durumun pakt ve Türk-Yugoslav ilişkilerine etkisi üzerinde durulmuştur. Bölümün sonunda ise paktı ayakta tutma çabalarına yer verilmiş ancak gerek Balkan ülkelerinde durumun değişmesi gerekse Yugoslav siyasetinde birtakım dönüşümlerin olması sebebiyle paktın geçerliliğini yitirmesi açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızı ortaya koyarken kaynaklardan özenli bir şekilde yararlanmaya dikkat ettik. Bu hususta Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi ayrı bir değer

taşıırken T.C. Resmi Gazete, TBMM Tutanak Dergisi, Zabıt Ceridesi ve Düstur gibi resmi kaynaklardan da azami ölçüde faydalandık. Ayrıca çalışmanın konusunu içeren dönemin gazetelerinden de önemli ölçüde istifade ettik. Kaynakların kullanımı konusunda döneme ışık tutan açıklama, yorum ve değerlendirmeleri çalışmamıza birinci ağızdan bilgi vermesi sebebiyle koymayı uygun bulduk.

Bu çalışmayı meydana getirirken eserin başlangıç aşamasından bitişine kadar her türlü yardım ve desteğini esirgemeyen çok değerli arkadaşım Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Arş. Gör. Muhammed TAĞ'a ve ayrıca Balkanlar siyasi tarihi, Balkan Türklüğü üzerine yaptığı önemli ve büyük çalışmalarla Türk tarihine büyük katkı sağlayan çok kıymetli hocam Doç. Dr. Bülent YILDIRIM'a teşekkürü bir borç bilirim.

Süleyman YILMAZ
EDİRNE 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

YUGOSLAVYA'DA BUHRANLI YILLAR VE TÜRKİYE'DE SİYASİ DEĞİŞİM

1.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA VE SONRASINDA YUGOSLAVYA.....	11
1.1.1. Savaşın Eşiğindeki Dünya'da Balkan Antantı'nın Durumu.....	11
1.1.2. Yugoslavya'nın İşgal Altına Alınması.....	19
1.1.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yugoslavya ve Kominform Meselesi.....	22
1.2. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI.....	28
1.3. 1950 SEÇİMLERİ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDARI.....	33
1.4. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI İLE YUGOSLAVYA ARASINDA İLK TEMASLAR.....	36

2. BÖLÜM

YUGOSLAVYA İLE İLİŞKİLERİN ÇOK BOYUTLU TEŞEKKÜLÜ

2.1. TİCARİ İLİŞKİLERE DAİR YAPILAN ANLAŞMALAR.....	38
2.2. GÖÇ ANLAŞMASI VE NETİCELERİ.....	44
2.3. SOSYAL, KÜLTÜREL VE DİĞER ALANLARDA İLİŞKİLER.....	52
2.4. İKİLİ ANLAŞMALAR ÖZELİNDE İLİŞKİLERİN GENEL DURUMU.....	55

3. BÖLÜM

BALKANLARDA YENİ BİR OLUŞUMA DOĞRU: BALKAN PAKTI

3.1. BALKAN PAKTI'NIN OLUŞUMUNA DAİR SEBEPLER.....	58
3.1.1. Ziyaretler Diplomasisi.....	62

3.2. BALKAN PAKTI'NİN İMZALANMASI.....	68
3.3. BİRLİĞİN GÜÇLENDİRİLMESİ SÜRECİNDE DİĞER AŞAMA: BLED ANTLAŞMASI.....	73
3.3.1. Bled Antlaşması'nın Getirdikleri	80
3.4. CELAL BAYAR'IN YUGOSLAVYA ZİYARETİ VE İKİLİ İLİŞKİLER	83
3.5. KIBRIS KONUSUNDA YUGOSLAVYA'NIN TUTUMU.....	88
3.6. YUGOSLAV SİYASETİNDE DEĞİŞİMLER VE BUNUN PAKTA YANSIMASI	93
3.6.1. Belgrat'ta Yoğun Diplomasi	96
3.7. BALKAN PAKTI'NİN İŞLEVİNİ YİTİRMESİ	99
SONUÇ	102
EKLER	113

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BCA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
ev.	Çeviren
D.	Devre
DP	Demokrat Parti
Ed.	Editör
M.S.	Milattan Sonra
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması
s.	Sayfa
S.	Sayı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
YHFC	Yugoslavya Halk Federatif Cumhuriyeti

GİRİŞ

Avrupa'nın güneydoğusu coğrafi konumuna denk geldiği için aslında bu sebepten dolayı Güneydoğu Avrupa diye de nitelendirilen bu bölge için Rumeli tabiri kullanılmıştır. Öyle ki bu coğrafya için Balkanlar deyimi 19. yüzyılın sonlarından sonra yaygınlık kazanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyaseti neticesinde buralar Bizans'tan alındığı için bu bölgeye Roma denmekle beraber burada yaşayanlar içinse Romalı tabiri kullanılmıştır¹.

Esasen bu bölge coğrafyasının gerektirdiği özellikler sebebi ile sarp, dağlık ve engebeli bir özellik taşımaktadır. Bu da yüzyıllardır burada yaşayan insanlar üzerinde adeta belirleyici bir faktör yaratmıştır. Güney tarafında doğal olarak Akdeniz'e kadar uzanan bu bölge kuzey sınırı olarak da Tuna Nehri'nin çizdiği akımlara değin ulaşmaktadır. İşte bu sebeptendir ki Balkan kelimesinin Türkçe karşılığı tam olarak dağlık kelimesine gelmektedir².

Her yönüyle farklı milletlerin farklı devletlerin kıyasıya hâkimiyet alanı olan Rumeli bunun sonucu olarak da içerisinde çok farklı kültürleri farklı yaşam tarzlarını farklı inanışları barındırmıştır. Türklerin ilk başlarda akınlar yapmak suretiyle Rumeli'de etkinliklerini arttırmaya başlaması ile birlikte İslamiyet'in de bu bölgede yaşama alanının genişlemesine ortam hazırlanmıştır³. Bu sürecin devamı neticesinde bölge adeta farklı dinlerin hayat sahası olmuş, tabii olarak ise toplumlar arası çatışmalara, siyasal zemin üzerinde de birbirlerini yıkıcı olaylara sahne olmuştur.

Türkler 14. yüzyılın başlarında Balkanlar coğrafyasında yerleşme amacıyla birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Osmanlı-Bizans siyasi faaliyetleri bu amaca uygun gerekli zemini hazırlamıştır⁴. Zira akabinde gelişen bu tarihi süreç içerisinde Türklerin Rumeli hâkimiyeti 1444 Varna Savaşı ardından Kosova'da meydana gelen

¹ Mark Mazower, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev. Ayşe Ozil, Alfa Yayınları, İstanbul 2010, s. 25.

² Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Bal-Tam Türklük Bilgisi Dergisi*, S. 3, Prizren 2005, s. 20, 23.

³ Bülent Yıldırım, "Küresel Aktörlerin Mücadele Sahası Balkanlar", *Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi*, S. 88, Bursa 2012, s. 13.

⁴ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 84.

zaferler ile kesin bir sonuca ulaşmıştır. Bu vesile ile söz konusu egemenlik uzun yıllar kendisini göstermiştir⁵. Ancak 17. yüzyıla geldiğimizde Avrupa coğrafyasının değişmez gücü olan Osmanlıların etkinliğinin kırılmaya başlanması ile birlikte söz konusu egemenlik etkisini yitirmeye başlamıştır. Bu durum ise Türklerin Rumeli hâkimiyetinde geri çekiliş sürecine neden olacaktır⁶.

Bu tarihlerden sonra artık yavaş yavaş geri çekiliş sürecine ve elindeki toprakları tutma siyasetine girecek olan Osmanlılar'ın Balkan coğrafyasındaki ulusları dış dinamikler sayesinde kendilerini göstereceklerdir. Ulusların kendi dinleri, etnisite odaklı girişimleri ve ayrıca kullanmış oldukları dilleri münasebetiyle bağımsızlıkçı hareketleri ayrılığa giden yolun temel taşlarını oluşturacaktır. Ayrıca Balkan toplumlarının içinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlar, ayrılık düşüncesinin diğer bir halkasını oluşturacaktır⁷.

19. yüzyılın başlarından itibaren gelişen süreçler Osmanlı Devleti için sonun görünmesine, Balkan ulusları içinse başlangıcın ilk adımlarına işaret etmektedir. Öyle ki tarihler 1804 yılını gösterdiğinde Kara Yorgi adındaki Sırp'ın başlangıçta bölge idarecilerine karşı başlattığı isyan hareketi zamanla Avrupa kıtasında geniş bir etki alanına sirayet etmiştir. Avusturya, Rusya gibi devletlerin olaya müdahalesinin ciddi derecede olması sebebiyle Sırp sorunu ilerleyen tarihlerde de devletlerin kendi çıkarları için kullanılmıştır⁸.

Karlofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı en ağır antlaşmalardan biri şüphesiz 1878 Berlin Antlaşması'dır. Buna göre devletin Balkanlarda varlığı bir süre daha uzamakla birlikte antlaşmanın muhtevası itibarıyla devlet daha da yıkım sürecine uğrayacaktır. Yıllardır Osmanlı bayrağı altında yaşayan Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlığa sahip oluyor, Bulgaristan ise prenslik adı ile iç işlerinde serbest dış işlerinde Osmanlı'ya bağlı bir statüye sahip

⁵ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 107.

⁶ Yılmaz Öztuna, *Avrupa Türkiyesi'ni Kaybımız*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2013, s. 22.

⁷ Kemal H. Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, s. 62.

⁸ Selim Aslantaş, "Sırp İsyanı'nın Uluslararası Boyutu (1804-1813)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 6, S. 21, Ankara 2009, s. 132.

oluyordu. Ayrıca Filibe merkez olmak üzere Doğu Rumeli adında bir eyalet vücuda geliyordu. Yunanistan'a ise yaşanan bu buhranlı dönemde Tesalya vilayeti veriliyordu⁹. Tarihin acımasız seyri karşısında imparatorluk coğrafyası Balkanlar'da hem dini açıdan hem etnik açıdan küçülüyor ve bu suretle toplumlari bir şemsiye gibi altına aldığı azamet devrini yitiriyordu. İleriki tarihlerde dağılmayı önleyici fikir akımlarına rağmen devlet bu sıkıntının üstesinden gelemeyecektir. Balkanlar bölgesinin hamisi olma iddiasını sonuna kadar kullanan Rusya'da kendi iç siyasetinde yaşanan çalkantılar sebebiyle bir sistem kaybına uğrayacak ve yıkılışı onu izleyecektir¹⁰. Konumuzun temelini oluşturan Yugoslavya ise işte bu bağımsızlıkçı ayrılıkların neticesinde, ileride parçaların bir bütünü oluşturmasıyla teşekkül edecektir.

Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başlarına geldiğimizde kendini ateş hattının içinde bulmuştur. 1876 yılında ilan edilen ancak iki yıl sonra sona erdirilen meşrutiyet 1908 yılında 2. Abdülhamit tarafından tekrar yürürlüğe koyulmuştur. Ancak tarihi hesaplaşmaları 19. yüzyıl başlarına giden büyük devletler bu devri yine Balkanlar'da kendi emelleri lehine çözmek için uğraşmışlardır. Bu devirde yine Osmanlı'nın Balkan coğrafyasında kopuşlar meydana gelmiştir. Avusturya-Macaristan Bosna Hersek'i ilhak etmiş, Bulgaristan ise bağımsızlığını tüm dünyaya duyurmuştur. Tarihi amacını sürekli koruyan Rusya ise yine Boğazlar ve Balkanlar üzerinde gayelerini sonuca ulaştırmaya çalışmıştır. Diğer yandan Osmanlı siyaseti üzerinde sözünü daha da arttırmaya başlayan Alman etkisi sebebiyle Balkanlar iki kutuplu çatışmanın ortasında kalmış adeta paylaşım sahası haline gelmiştir¹¹.

Balkanlarda yaşanan bu çalkantılı sürecin diğer bir halkası Balkan Savaşları'dır. Yukarıda belirtilen devletler dışında bu bölgede başka bir unsur olan Arnavutlar vardır. Arnavutların bağımsız olma tutumu karşısında bundan etkilenecek olan iki devlet vardır: Sırbistan ve Yunanistan. Çünkü kendi topraklarında barındırdığı Arnavut nüfus, sorunun kendi aleyhlerine dönmesine sebep olabilirdi.

⁹ Öztuna, *a.g.e.*, s. 67-72.

¹⁰ Karpat, *a.g.e.*, s. 242.

¹¹ Rifat Uçarol, "1912 Balkan Bunalımı, Osmanlı Devleti'nde Büyük Kabine'nin Kurulması ve Savaşa Gidiş", *Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)*, Ed. Cevat Şayin, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2012, s. 24.

Bölgesel politikalar çerçevesinde başta Sırbistan ve Bulgaristan ikili ittifaka girmiş ardından bu ittifaka Yunanistan ve Karadağ katılmıştır. Neticede 1. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti yenilgiden kurtulamayacaktır. Bu savaştan sonra ise Arnavutlar bağımsızlığını kazanmış ve bölgede dengeler yeniden değişmiştir¹². Ancak savaş sonunda Makedonya topraklarında Bulgaristan'ın hakkının fazla olması sebebiyle Yunanlılar ve Sırlar buna itiraz etmişlerdir. İlk savaş sırasında yer almayan Romanya'nın da birtakım haklar sebebiyle ortaya çıkmasıyla II. Balkan Savaşı patlak vermiştir. Bu devletlerin aralarındaki harbi fırsat bilen Osmanlı ise kaybettiği Edirne'yi geri almıştır. Balkanlarda yeni oluşum ve politikaların ortaya çıkmasına sebep olan Balkan Savaşları 1913 Bükreş Antlaşması'yla sona ermiştir¹³.

Osmanlı'nın Avrupa topraklarında ciddi toprak kayıpları ve milliyetçi ayrışmaların yaşandığı bu dönemde, dünyada yeni bir harbin ayak sesleri duyulur olmuştur. Devletlerarası bloklaşma siyaseti gereğince İngiltere ve Fransa birbirlerinin çıkarlarını korumak şartı ile ittifak oluşturmuşlardır. Daha sonra Rusya'nın da bu bloğa katılmasıyla savaşın tarafları ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca daha sonra İtalya'da bu gruba dâhil olmuştur. Diğer tarafta ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Almanya ve Osmanlı Devleti savaşın karşı cephesini oluşturacaklardır¹⁴. Osmanlı Devleti, savaşın tarafı olarak kendi menfaatlerinin gerçekleşeceğini umuyorlardı. Öncelikle Balkan Savaşları'nda elden çıkmış olan Rumeli topraklarında eski egemenliğini tekrar sağlamak istiyorlardı. Bu vesile ile devletin güçsüz ve yıkılmış olan merkezîyetçiliğini ve halk üzerindeki olumsuz imajını ortadan kaldırmayı umuyorlardı. Buna sebep olan esas etken ise Alman yanlısı politika takip edilmesi sebebiyle savaşın kendi lehlerinde olacağını düşünülmesidir. Savaşın neticesini tahminen savaş sonunda devlet hem batıda hem doğuda eski gücüne kavuşacaktı¹⁵. Ancak savaşın seyri Osmanlılar için beklendiği gibi gitmedi. Yaklaşık dört yıl sürecek olan cihan harbinin sonuna doğru dengeler

¹² Mazower, *a.g.e.*, s. 152.

¹³ Sedef Bulut, "Balkan Savaşları'ndan Lozan'a Batı Trakya Meselesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı Trakya Politikası", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 3, Ankara 2008, s. 86.

¹⁴ Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009, s. 71,73.

¹⁵ Cezmi Eraslan, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türkler*, C. 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 344.

İtilaf devletlerine yakın olarak değişmiştir. Amerika'nın Avrupa kıtasına müdahalesi, İngiltere'nin gücünü daha da arttırması, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi gibi nedenlerle Osmanlı ve bağlı olduğu ittifak grubu savaştan yenik çıkmıştır. İtilaf kuvvetlerinin üstünlüğü sayesinde Avrupa'da yeni dengeler sistemi ortaya çıkmış ve ayrıca Osmanlı Devleti ile şartları ağır Mondros Mütarekesi imzalanmıştır¹⁶.

Birinci Dünya Savaşı Balkanlar nezdinde yeni sonuçlar doğurmuştur. Osmanlı Devleti artık yıkılma sürecine girmiş, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılmıştır. Bağımsızlığını çok önceden kazanmış Karadağ ve Sırbistan toprakları üzerinde ise Yugoslavya devleti kurulmuştur. Arnavutluk sınırları üzerinde yeni değişimler meydana gelmiştir. Romanya ise kendisine verilen yeni topraklarla sınırlarını genişletmiştir. Yugoslavya ise ayrıca Bulgaristan'a ait olan Makedonya topraklarının bir kısmını almıştır¹⁷.

Avrupa kıtası 20. yüzyılın başlarında büyük değişimlere sahne olurken belki de o zamanın en büyük devrimi Mustafa Kemal Atatürk tarafından yapılmıştır. Zira Osmanlı Devleti artık yok olmuş yerine yepyeni bir devlet kurulmuştur. Saltanatın kaldırılmasını müteakip ortaya çıkan buhranlı süreç ve yaşanan hükümet krizi gibi sebepler aslında yıllar önce planlanan cumhuriyetin ilanına bir nevi ortam hazırlamıştır. Ayrıca imza edilen Lozan Antlaşması ile birlikte dış politika esasları da bu amaca yönelik olarak belirlenecekti. Bu durum ise cumhuriyetin ilanının dış politika bağlamında ne kadar büyük bir etki yapacağını ortaya koymaktadır¹⁸.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra hızla içte birtakım yenilikler yaparken bölgesel olarak da dış ilişkilerini geliştirmekteydi. Bu açıdan baktığımızda Türkiye ve Balkanlar arasında zamanın şartlarına da uygun olarak yeni ilişkiler tesis edilmekteydi. Atatürk'ün de Balkanlara olan bakışı yine Yurtta Sulh Cihanda Sulh ilkesi çizgisinde devam etmiştir. Nitekim Atatürk yaptığı bir konuşma da şöyle demiştir: “ *Efendiler, Avrupa'da komşularımız olan hükümetlerle aramızda yarar çatışması yoktur. Karşılıklı olarak haklara uyma, Balkanlarda da dostluk için*

¹⁶ Yalçın, *a.g.e.*, s. 114.

¹⁷ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1969, s. 5.

¹⁸ Bilal N. Şimşir, *Atatürk Dönemi İncelemeler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 110.

yeterlidir. Kendileriyle uzun süreden beri iyi ilişkilerimiz bulunan dost devletlerle bir an önce resmi ilişkilere girişmek üzere elçilik ve konsolosluk kurulmasını arzu etmekteyiz¹⁹.” Atatürk, o zamanda Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı adını taşıyan Yugoslavya ile olan ilişkilerinde de dostane ve normal bir seyir takip etmiştir. Hatta bu devlet ile aralarında bir de ticaret antlaşması yaparak hem ilişkilerin barış içinde devam etmesini hem de ülke ekonomisine katkı yapmasına büyük önem vermiştir. Barışın ve huzurun sağlanmasına sonuna kadar katkı yapan Atatürk ilişkileri çok boyutlu olarak sürdürmüştür²⁰.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Avrupa kıtası büyük değişimlere sahne olmuştur. Sınırların yeniden çizildiği bu kıtada ayrıca birtakım siyasi dönüşümlerde olmuştur. Siyasi emelleri sebebiyle devletler kendi haklarını yeniden gözden geçirici hamleler yapmıştır. Özellikle 1930 yılından sonra Almanya bu hareketin öncülüğünü yapmıştır. Buna mukabil ise Fransa liderliğinde bu harekete karşı bir oluşum meydana getirilmiştir. İtalya'da söz konusu amaçlar peşinde Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkelere karşı tehdit oluşturmuştur. Bu sebeple Balkan ülkeleri kendi varlıklarını koruma amacıyla birbirleriyle ortak hareket etme, haklarını savunma ve bölge barışının sağlanması gayesiyle bir nokta üzerinde uzlaşmaya çalışmışlardır²¹.

Balkanlarda uzlaşma mahiyetinde atılan ilk adım bir konferansın toplanmasını sağlamakla gerçekleştirildi. Bu vesile ile ilk konferans 5 Ekim 1930'da Atina'da toplanmıştır. Türkiye bu konferansa İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Tahir Bey'i göndermiştir²². Konferans sonucunda alınan kararlar gereği Balkan devletleri her sene Dışişleri Bakanları düzeyinde toplantı yapacaklar, ülkelerine yapılan herhangi bir saldırıda birbirlerine yardım edecekler, ortak bir çalışma yaparak da yeni oluşum ortaya çıkarılacak ve bu oluşum ile birlikte ülkeler siyasi,

¹⁹ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C. 28, D. 1, 1 Mart 1923, s. 2.

²⁰ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C. 27, D. 2, 1 Kasım 1926, s. 1.

²¹ Mehmet Çanlı, “Türk Arşiv Kaynaklarına Göre Balkan Paktı Görüşmeleri Esnasında Türk-Yugoslav İlişkileri (1929-1934)”, *Uluslararası Osmanlı'dan Günümüze Bosna-Hersek Sempozyumu (9-11 Haziran 2010)*, İstanbul 2011, s. 437.

²² Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 14-62-12.

sosyal vb. alanlarda olmak üzere yakınlık kuracaklardır²³. Bu çalışmaların devamı olarak 2. Balkan Konferansı ise 20-26 Ekim 1931'de İstanbul'da toplanmıştır. Yine bu konferansta da ülkeler arası sorunların diyalog yolu ile çözülmesi konusunda mutabık kalınmıştır. Ayrıca İstanbul'daki bu toplantıya Bulgaristan'da katılmıştır. Toplantıların devamı mahiyetinde üçüncü konferans 23-26 Ekim 1932 tarihleri arasında Bükreş'te açılmıştır. Azınlık hakları konusunun açılmasıyla birlikte toplantı sorunlu başlamıştır. Önce Bulgaristan ardından da Arnavutluk bu konunun çözümlenmediğini öne sürerek ayrılmışlardır. Toplantı masası etrafında kalan Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile çalışmalar devam etmiştir. Ve nihayetinde toplantının sonunda Balkan Antantı kurulması kararı alınmıştır²⁴.

Konferanslar süreci devam ederken Balkan ülkelerinin dışişleri bakanları Belgrat'ta toplanmışlardır. Burada özellikle İtalya ve Avusturya Macaristan ilişkileri bağlamında gelinen durum ile Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya'nın birbirleriyle olan ilişkilerinin zayıflamasının önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca Fransa'nın Almanya ile olası savaşı durumunda Balkan ülkelerinin kuvvetleri Almanya'nın karşısında yer alacaklardır²⁵.

Balkanlarda birlik oluşturma girişimlerinin çalışmaları dördüncü konferansla devam etmiştir. 5-11 Kasım 1933 tarihinde Selanik'te toplanan konferans Antant'ın hazırlık çalışmalarını hızlandırmışlardır. Diğer taraftan Bulgaristan'ın bu birliğe katılması için gerekli siyasi çabalar gösterilmiş ancak Bulgaristan aksi yönde hareket ederek kendi çıkarları doğrultusunda siyaset sürdürmüştür²⁶. Bulgaristan'ın bu oluşuma katılması için birtakım özel çabalar harcanmıştır. Öyle ki Çekoslovakya hükümeti tarafından burada bulunan Bulgar elçisi vasıtasıyla hususi girişimler başlatılmış ancak Bulgaristan'dan gelen olumsuz haberler üzerine sonuçsuz kalmıştır²⁷. Bulgaristan'ın isteksiz tavrına rağmen İsmet İnönü'nün Bulgar Kralı Boris ile yaptığı görüşme üzerine Türkiye-Bulgaristan dostluk anlaşması uzatılmıştır.

²³ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s. 99.

²⁴ Çanlı, *a.g.m.*, s. 439.

²⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 228-534-10.

²⁶ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 101.

²⁷ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 241-627-25.

Türkiye bu manevrasıyla birlik dışında kalsa bile Bulgaristan ile ilişkilerini sürdürme gayreti içinde olmuştur. Balkan birliğinin kurulmasına giden süreçte son dönemeçler hayli yoğun geçmiştir. Önce Romanya ile sonrasında ise Yugoslavya ile dostluk antlaşmaları imza edilmiştir²⁸. Yugoslavya ile imzalanan antlaşmaya göre iki ülke barış içinde yaşamaya bağlı kalacak, aralarındaki sorunların çözümü için savaş yoluna başvurmazlar aksine aralarındaki bağı daha kuvvetli hale getireceklerdir. Ayın zamanda iki ülkeden birine saldırı olursa taraflar bunu yok sayacaklar ve bunu kınama şeklinde cevap vereceklerdir. Ayrıca ortaya çıkacak olan sorunlarda çözüm iki ülke arasında olmazsa uluslararası mahkemelere başvuru ile çözümlenmeye çalışılacaktır²⁹. Yugoslavya’da çıkan Novosti gazetesinde ise antlaşmanın önemine dair çıkan makalede bazı tespitler yapılmıştır. Esasında bu antlaşma ile I. Balkan Savaşı’ndan bu yana sınırların ayrıldığı bu iki ülke arasında birbirlerine bağlılık kuvveti daha da güçlenmiş olacaktır. Öyle ki 1925 yılında yapılmış olan antlaşma ile bu sürecin ilk halkaları oluşturulmuştu. Bu antlaşmanın diğer bir önemi Balkan coğrafyasında eskilerden beri büyük devletlerin tahakkümü altında bulunan milletler şimdi bu vesile ile birbirleriyle sıkı dostluk kurmanın ne derece önemli olduğunu kavramış oluyorlardı. Zira Balkan devletlerinin kaderini belirleme de artık bu coğrafyanın asli unsurları asıl söz sahibi olacaklardır³⁰.

Türk-Yugoslav ilişkileri açısından ise bu antlaşma ayrıca Yugoslavya Kralı Alexandre’ın açısından ayrı bir öneme sahiptir. Zira kralın Bükreş elçisi Hamdullah Suphi Bey’e Atatürk hakkında söyledikleri dikkate değer manadadır: *“Hali, tavrı, konuşması, başı, bakışı ve sesi derhal insan üzerinde nadir bir adam karşısında bulunduğumuzu düşündüren bir tesir bırakıyor. Eve mülakattan bahtiyar döndüm. Devrin bu faik adamı ile anlaşmanın kolay olacağına dair bir intiba hasıl ettim. Çok derin görüşü, çok vazih düşünişü tereddütsüz karar vermeye müsait olan muhakemesi Balkan milletlerinin anlaşması sahasında bize ne kadar faydalı olacaktır, anladım...”*³¹

²⁸ Bilal N. Şimşir, *Atatürk Dönemi İncelemeler*, s. 201.

²⁹ *T.C. Resmi Gazete*, Sayı: 2652, 13 Mart 1934, s. 3533, 3534.

³⁰ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 251-696-23.

³¹ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 251-696-22.

Balkanlarda icra edilen konferansların ardından Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras önce Bükreş'e giderek orada Romanya Dışişleri Bakanı M. Titulesco ile görüşmeler yapmıştır. Akabinde iki bakan ise Balkan Antantı'na son şeklini vermek üzere Belgrad'a geçmişlerdir³². Yugoslavya ve Yunanistan Dışişleri Bakanları'nın da buraya gelmesiyle antanta dair son düzenlemeler yapılmıştır. Maddeler üzerinde ortak karar kılınıncaya kadar görüşülen toplantı sonucunda taslak metin hazırlanmıştır. Metnin imza aşaması Atina'ya bırakılmış ve sonuç olarak 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Antantı imzalanmıştır³³. Antantın maddeleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya kendi Balkan sınırlarının güvenliğine özen göstereceklerdir.
2. İmza eden devletler menfaatlerinin ihlali durumunda alınacak tedbirler konusunda birbirleriyle görüşmeyi tasdik ederler.
3. Bu antlaşma imzacı devletler tarafından derhal onaylanacaktır. Ve bu antlaşma her Balkan memleketine açık bulunacaktır³⁴.

Antantın imza edilişi üzerine imzacı bakanlar Atatürk'e bir telgraf göndermişlerdir. Telgraflarda Atatürk tarafından gönderilen metinlere bakanlar teşekkürlerini ve memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Antantın imzası üzerine bölgede güvenliğin sağlanacağını ve huzurlu bir ortamın oluşacağını belirtmişlerdir. Ayrıca Atatürk'ün bu süreçte harcadığı zaman ve emek için de bakanlar bunu bilhassa vurgulamışlardır³⁵.

Balkan Antantı konusunda Atatürk her zaman titiz ve dikkatli davranmıştır. Avrupa'nın değişen koşulları ve siyasi ortamı bölge barışının, istikrarının ve güvenliğinin korunmasını zorunlu kılmıştır. Bu konu hakkında Hasan Rıza Soyak

³² "Hazırlanan Misak Projesi Belgratta Tetkik Edilecek", *Akşam Gazetesi*, 30 Kanunusani 1934, No: 5499, s. 1; Balkan Antantı'nı müzakere etmek için Türk heyetinde ayrıca Özel Kalem Müdürü Refik Amir, Genel Sekreterlik Kalem Şefi Mehmet Cevat ve Emniyet Memuru Sadık Efendi yer almıştır. Bkz. BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 42-4-14.

³³ Gönübol, *a.g.e.*, s. 102.

³⁴ *T.C. Resmi Gazete*, S. 2651, 12 Mart 1934, s. 3527.

³⁵ "Balkan Misakı İmza Edildi", *Akşam Gazetesi*, 10 Şubat 1934 Cumartesi, No: 5510, s. 2.

antantın imzası sonrasında Atatürk'ün şu cümleleri söylediğini hatıralarında kaleme almıştır: “*Yorgun görünüyorsunuz efendim, yoksa rahatsız mısınız? diye sordum. Hayır! dedi. Gece hiç uyuyamadım da. Şu üzerine düştüğümüz Balkan Andlaşması yok mu? İşte kafam ona takıldı. Biliyorsun, bugüne kadar şöyle böyle yalnız kendi iç ve dış meselelerimizle meşgul olduk; yani daha ziyade müstakil bir siyaset takip ettik. Halbuki şimdi, milletlerarası politika sahasına giriyoruz ve üzerimize birtakım taahhütler alıyoruz...*”³⁶

³⁶ Balkan Antantı'nın imza süreci ile ilgili hatıraları için bkz. Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004.

1. BÖLÜM

YUGOSLAVYA'DA BUHRANLI YILLAR VE TÜRKİYE'DE

SİYASİ DEĞİŞİM

1.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA VE SONRASINDA

YUGOSLAVYA

1.1.1. Savaşın Eşiğindeki Dünya'da Balkan Antantı'nın

Durumu

Bölgesel barış, istikrar ve güvenliği sağlama gayesiyle imzalanan Balkan Antantı aslında bir nevi yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşı'na karşı bir işbirliği antlaşmasıdır. Zira Bulgaristan'ı birliğe katma çabaları sonuçsuz kalmıştı. Bulgaristan'ın bu tutumuna İtalya'nın da desteği ile birlik üyeleri kendi aralarında uzlaşma yoluna gitmişlerdir. Türkiye savunma gereksinimi olarak Romanya ve Yugoslavya ile ikili antlaşmalar yapmıştır³⁷. Ancak antantın üyeleri ortak hedef konusunda yine tereddütler yaşamaktaydı. Öncelikle Bulgaristan'ın yanı sıra Arnavutluk'unda birlik dışında olması, Türkiye'nin evvelden dostluk ilişkileri kurması hasebiyle Sovyetlere karşı gelmeyecek olması ve Yunanistan'ın bazı konularda çekimser davranması kurulan bu Balkan birliğini ciddi derecede etkilemiştir³⁸. Antantın kuruluş aşamasından bu yana tartışma konusu olan Bulgaristan ve Arnavutluk kendi denge politikaları sonucu antlaşma dışında kalarak, söz konusu antantın yara almasında faktör olacaklardır. Çünkü imzacı dört devletin dışında Balkanlarda siyasi gücü olan bu iki devletin dışta kalması Balkanlarda tam

³⁷ Fatma Aslı Kelkitli, "İki Savaş Arası Dönemde İtalya'ya Karşı Balkanlar'da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 72, S. 2, Ankara 2017, s. 437.

³⁸ Esra S. Değerli, "Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Antantı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2, Eskişehir 2008, s. 128.

manasıyla birliği engelleyici durum olarak öne çıkmaktadır. Antanta zarar veren diğer olay ise Bulgaristan ve Yugoslavya'nın 1937 yılında kendi aralarında yaptıkları saldırmazlık antlaşması olmuştur³⁹. Aslında bu iki devletin antlaşmaya varması 1934 yıllarından itibaren gelen bir sürecin eseridir. Zira o tarihlerde bu iki devletin Slav siyasetinin önemine vurgu yapması işbirliğini kuvvetlendirmiştir. Yugoslav – Bulgar ittifakının bölgeye etki edecek dış tesirlere karşı etkin önemi iki devlet tarafından memnuniyetle karşılanmıştır⁴⁰. Yugoslavya'nın kendi siyasi manevralarını yapması içinde olduğu Balkan birliği üyelerince tepki görmesine sebep olmuştur. Bulgaristan ile yaptığı antlaşmanın ardından yine aynı sene içinde İtalya ile de işbirliğine gitmesi tepkilerin artmasına vesile olmuştur. Yugoslavya bu antlaşma ile uluslararası arenada İtalya ile beraber hareket etme imkânı sağlamış oluyordu. Söz konusu antlaşma ile iki devlet çıkarları doğrultusunda Balkanlarda yeni eğilimler göstermiş oluyordu⁴¹. Yugoslavya'nın bu durumu birliğin diğer üyelerine karşı bir hareket olmadığını izah etmesine rağmen söz konusu antlaşmalar Balkan Antantı'nın özüne karşı bir girişim olarak algılanmıştır⁴².

Yugoslavya açısından Balkan Antantı'nın imzalanmasından sonra gelişen koşullar ikili antlaşmaları beraberinde getirmiştir. Bu aşamada yaşanan en önemli olay ise Yugoslavya Kralı Alexander'ın 1934 yılında Marsilya'da uğradığı suikast sonucu öldürülmesidir. Suikastı işleyen Bulgar vatandaşı ise onun bağlı olduğu Ustaşa⁴³ ve Imro⁴⁴ hareketlerinin planı dâhilinde hareket etmiştir. Saldırdan hemen sonra da saldırıyı yapan kişi olay yerinde öldürülmüştür⁴⁵. Alexander'ın öldürülmesi TBMM gündeminde de yer bulmuştur. Tefrik Rüştü Aras ve ekibi olaydan sonra Belgrad'a giderek durum hakkında diğer Balkan devletleri ile görüşmelerde bulunmuşlardır. Mecliste yapılan görüşmelerde Balkan Antantı'na olan bağlılık dile

³⁹ Sander, *a.g.e.*, s. 12.

⁴⁰ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Yer Numarası: 609-111-3.

⁴¹ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Genişletilmiş 12. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul (Basım Yılı Bilinmiyor), s. 340.

⁴² Değerli, *a.g.m.*, s. 128.

⁴³ Ustaşa hareketi İkinci Dünya Savaşı'nda Yugoslavya bölgesinde faaliyetleri olan faşist bir harekettir. Hırvat siyasetçi Ante Paveliç tarafından kurulan bu hareket Hırvat milliyetçiliğini savunmuştur (bkz. Hakan Demir, "II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya (1939-1945) : Hırvat Ustaşalar, Sırp Çetnikler ve Komünist Partizanlar", *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S.55, Ankara 2017, s. 147-168).

⁴⁴ Imro: İç Makedonya İhtilal Komitesi.

⁴⁵ Kelkitli, *a.g.m.*, s. 439.

getirilmiştir. Ayrıca Yugoslavya ile olan ilişkilere ait sadakat ve güçlü iradenin ortaya konulduğu vurgulanarak bu konunun önemi bir kez daha açıklanmıştır⁴⁶. Olay Türk basınında da yer bulmuştur. Dönemin Fransız büyükelçisi Kammerer şöyle demiştir: “*Bu menfur cinayet karşısında hissettiğimiz teessür ve elim bütün beşeriyetçe müşterektir. Fransa değerli bir hükümet ricali, Yugoslavya büyük ve müstesna bir hükümdar kaybetti*”⁴⁷. Türkiye’nin Yugoslavya ile olan samimi ilişkileri çerçevesinde kralın cenaze törenine Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve mahiyetindeki komutanlarla birlikte görevlendirilmişlerdir⁴⁸.

1939 yılında cereyan edecek İkinci Dünya Savaşı’nın ayak sesleri gitgide daha fazla yükselmeye başlamıştı. İtalya silahlanmada hız kazanırken, Almanya ile birlikte hareket etmeye başlamıştı. 1936 yılında İtalya’nın Türkiye kıyılarındaki adalara doğru hareket göstermesi Türkiye açısından dikkatle takip edilmiştir. Öyle ki İtalya’nın Habeşistan’a saldırıda bulunması Türkiye’nin kaygılarını haklı çıkarmaktadır. İtalya’nın bu girişimlerine karşılık İngiltere Balkan Paktı üyelerine Akdeniz’de meydana gelecek olumsuz durumlara karşı işbirliği çağrısı yapmıştır. Fransa, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye’nin müspet cevap vermesi ile birlikte yaklaşan tehdide karşı bir önlem alınmaya çalışılmıştır⁴⁹. Türkiye’nin bu birlik içerisinde yer alması yeni siyasi manevralar doğurmuştur. Balkanlar ve Avrupa bölgelerinde yaşanan askeri hareketler ve yönetime gelen dikta rejimleri sebebiyle Akdeniz birliği Türk-İngiliz münasebetlerinin gelişmesine neden olmuştur⁵⁰.

Balkan Antantı’nın üye devletleri bölgede yaşanan gerginliklere rağmen barışın ve diplomasinin kullanılmasından yana olmuşlardır. Bir taraftan İtalya’nın diğer taraftan Almanya’nın çeşitli hamleler yapmasının akabinde Türkiye boğazların durumunu görüşmek için 1936 yılında toplanan Montreux Konferansı’nda Balkan Antantı imzacı devletlerinin desteği ile de boğazları tamamen kendi hâkimiyetine almıştır⁵¹.

⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, C: 24, D: 4, İçtima: 3, Yetmişdokuzuncu İnikat, 24.10.1934 Çarşamba, s. 3.

⁴⁷ “Fransız ve Yugoslav Harici Siyasetleri Değişmeyecektir”, *Zaman Gazetesi*, 11 Teşrinievvel 1934, No: 123, s. 1.

⁴⁸ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 48-69-1.

⁴⁹ Gönübol, *a.g.e.*, s. 113.

⁵⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 341.

⁵¹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 579.

Yukarıda görüldüğü üzere Balkanlarda yaşanan olaylar çok boyutlu gelgitlere sahne olmaktadır. Her ne kadar devletler dayanışma arzusu içerisinde olsa da kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmektedirler. Bu suretle 24 Mart 1937 tarihinde imzalanan Yugoslav-İtalyan Antlaşması ise Türk-Yunan ilişkilerinin geliştirilmesine neden olmuştur. Atatürk, Balkan birliğine verdiği önemin neticesi itibarıyla hem Yunanistan ile olan durumu hem de diğer Balkan devletlerinin durumunu görüşmek üzere İsmet İnönü ve Tevfik Rüştü Aras'ı siyasi seyahate çıkarmıştır. Türk heyetinin ilk durağı ise Belgrad olmuş ve burada Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç ile görüşmeler yapılmıştır. Stoyadinoviç ise antanta olan bağlılığını ifade etmiş ve üye devletlerle aynı çizgide olduklarını belirtmiştir⁵². İtalya ile olan antlaşmayı ise Yugoslav tarafı sınırlarını korumak amacıyla yaptıklarını belirtmiştir. Söz konusu antlaşma ile Yugoslavya, doğu ve batı bölgelerini güvenli hale getirmek için böyle bir girişime ihtiyaç duymuş ve kendi sınırlarının güvenliğini sağlama yolunda adım atmıştır. Hatta dönemin şartlarına göre Yugoslavya Macaristan ile de bir antlaşmaya zemin hazırlamıştır⁵³.

İsmet İnönü, Yugoslavya'dan sonra Sofya'dan gönderilen özel trenle Bulgaristan'a doğru yola çıkmıştır. Sofya'da kendisine birtakım karşılama törenleri düzenlenmekle beraber Yugoslavya, Yunanistan, Romanya ve Çekoslovakya elçileri karşılama merasiminde bulunmuşlardır. Ziyaret sürecinde İsmet İnönü ve Tevfik Rüştü Aras Bulgar kralı Boris tarafından kabul edilmiş ve burada birtakım görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. İnönü bu ziyarete büyük önem verdiğini ve Türk-Bulgar dostluğu açısından görüşmelerin samimi olduğunu açıklamıştır⁵⁴. Ancak burada icra edilen toplantılarda Bulgaristan'ın Balkan Antantı'na katılmak ya da söz konusu birliğe destek vermek gibi bir gayesinin olmadığı ortaya çıkmıştır. İki Balkan devletinin ziyareti neticesinde İsmet İnönü dostluk adına olumlu görüşmeler

⁵² Gürhan Yellice, "İtalyan-Bulgar Revizyonist Politikaları Karşısında Türkiye'nin Balkan Antantı'nı Ayakta Tutma Çabası ve Türk-Yunan İttifak Arayışı", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 1, Manisa 2018, s. 562.

⁵³ Muharrem Feyzi Togay, "İtalya-Yugoslavya", *Cumhuriyet Gazetesi*, 1 Nisan 1937 Perşembe, s. 2.

⁵⁴ "Dün Sofya'da Mühim Siyasi Görüşmeler Oldu", *Akşam Gazetesi*, 21 Nisan 1937 Çarşamba, No: 6647, s. 4.

yapmışsa da bölgede Bulgar ve Yugoslav devletlerinin eğilimi Türkiye adına güvenlik açısından soru işaretleri barındırmıştır⁵⁵.

Resmi ziyaretlerini sürdüren İsmet İnönü 25 Mayıs 1938'de Atina'ya gelmiştir. Burada kendilerini Yunan Başbakanı Metaksas karşılamıştır. İnönü'nün Yunanistan ziyareti bölge sorunları için büyük önem taşıyordu. Zira Metaksas ile yapılan toplantıların ana maddesini Balkan Antantı ve Akdeniz'de son günlerde yaşanan gelişmeler oluşturacaktır. İnönü bu vesile ile Metaksas'ın kendisi için verdiği yemekte Türk ve Yunan milletleri arasında uzun yıllar yaşanan mücadelelerin yerini artık dostluğa bıraktığını ifade ediyordu. Balkan Antantı'nı ve bu birliğe katılan devletlerin barış içinde birbiri ile yaşam azmini vurgulayan İnönü bölge devletlerinin birbirlerinin aleyhine karşı oluşturacakları davranışlardan uzak olmasını ise antantın kuvvetli yapısına ve sağlam bir temele dayanması sayesinde olduğunu belirtmiştir⁵⁶. Yapılan ikili görüşmelerde ve basında yer alan haberlerde de görüleceği üzere iki devlet arasındaki dostluk bağlarının önemi vurgulanmıştır⁵⁷. Metaksas ise ziyaret ve görüşmeler hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur: *“Türkiye başvekili B. İsmet İnönü ile olan görüşmelerimden tam manasıyla memnunum. Yunanistan ve Türkiye, bütün meseleler üzerinde tam bir itilaf halindedir ve Balkan Antantı'nın istikrarı, kuvvet ve kıymeti hakkında da tam bir itimad beslemektedir...”*⁵⁸

Yunanistan ile olan ilişkilerin bu noktaya gelmesinin temel sebeplerinden birisi de Balkan Antantı'nın 1936 yılında Belgrad'da yapılan toplantısında iki devletin kendilerine tehlike olarak gördükleri bazı noktalarda birbirlerine destek vermeleridir. Şöyle ki boğazların Türk egemenliğine girmesi konusu ve bölgede artan İtalyan tehdidine karşı Yunanistan'ın hamleler yapması Türk-Yunan münasebetlerine ciddi derecede etki yapmıştır⁵⁹. İşte bu karşılıklı manevra siyasetinde Türkiye nasıl Yunanistan'a resmi ziyarette bulundu ise Yunanistan'da

⁵⁵ Yellice, *a.g.m.*, s. 562.

⁵⁶ İlhan K. Turan, *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1933-1938*, TBMM Kültür, Sanat, ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2003, s. 312.

⁵⁷ “Başvekilimiz Dün Gece Yarısı Atina'ya Vardı”, *Akşam Gazetesi*, No: 6681, 25 Mayıs 1937, s. 2.

⁵⁸ “Yunan Kralı Dün Başvekilimizi Kabul Ederek Bir Müddet Görüştü”, *Akşam Gazetesi*, No: 6682, 26 Mayıs 1937, s. 8.

⁵⁹ Sander, *a.g.e.*, s. 14.

Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 18 Ekim 1937 tarihinde Metaksas Averof zırhlısı ile Türkiye'ye gelmiştir. Kendisini bekleyen kalabalığa karşı selamlama merasimi yapan Metaksas, yaptığı açıklamada burada olmaktan dolayı ve Atatürk ile yapacağı görüşme sebebiyle çok mutlu olduğunu ve memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir⁶⁰.

Yaşanan bu süreçlerin neticesi Ankara'da toplanan Balkan Antantı'nın altıncı konferans sonucu ortaya çıkacaktır. Konferansta Yugoslavya'nın yaptığı ikili antlaşmaların ne gibi sonuçlar doğuracağı tartışılmakla birlikte, Yugoslav Başbakanı Stoyadinoviç birliğe olan bağlılığını ve diğer üye devletler ile aynı çizgide olduklarını belirtmiştir⁶¹. Romanya Dışişleri müsteşarı Comnen'de antantın toplanması münasebetiyle izlenen siyasetin olumlu gittiğini ve Romanya'da iç durumun sakin olduğunu belirtmiştir⁶².

Ankara'da yapılan konferans sonucunda Balkan Antantı'nın Avrupa'nın buhranlı günlerinde istikrar ve barış için önemli olduğu vurgulanmıştır. Metaksas ve Tevfik Rüştü Aras, Türk-Yunan antlaşması ve işbirliğinin daha da genişletilmesi konusunda hemfikir olmuşlardır. Akdeniz'de son günlerde yaşanan olaylara binaen antant üyeleri İngiltere, Fransa ve İtalya ile barış ilişkilerinin sürdürülmesi konusunda ortak karara varmışlardır. Ayrıca İspanya'da Franco hükümeti ile ekonomik açıdan ilişkilerin sürdürülmesini sağlamak için karşılıklı bürokratlar kabul edilebilecektir⁶³. Konferansın bitmesini müteakip Mustafa Kemal Atatürk gazetecilere yaptığı açıklamada duygularını şu şekilde ifade etmiştir: “*Balkan ittifakı, bizim öteden beri samimiyetle üzerinde durduğumuz bir idealdir. Bu idealin her gün geniş bir alan üzerinde daha çok genişletilmesini ve yer almasını görmekte mutluym. Bu konuda müttefik Balkan devletlerini yönelten ve yöneten kişilerin büyük hizmetleri ve başarıları ve ittifaka bağlılıkları övgüye değer*”⁶⁴.

⁶⁰ “B. Metaksas Dün Coşkun Tezahüratla Karşılandı”, *Akşam Gazetesi*, No: 6828, 19 Teşrinievvel 1937, s. 5.

⁶¹ Yellice, *a.g.m.*, s. 569.

⁶² “Muhterem Misafirlerimiz Dün Gece Ankara'ya Gittiler”, *Akşam Gazetesi*, No: 6952, 25 Şubat 1938, s. 13.

⁶³ “Balkan Antantı'nın Tebliği”, *Akşam Gazetesi*, No: 6955, 28 Şubat 1938, s. 5.

⁶⁴ Mustafa Bıyıklı, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Dış Politika Konuşmaları*, Hiperlink Yay., İstanbul 2011, s. 143.

Konferansın ardından Türkiye ve Yunanistan arasında dostluk antlaşmasını oluşturmak amacıyla metin oluşturulmuştur. Üzerinde karar kılınan metin Başbakan Celal Bayar'ın Yunanistan ziyareti sırasında imza edilecektir. Söz konusu antlaşma Yunanistan ile 1930 ve 1932 tarihlerinde imzalanan dostluk ve samimi antlaşmalarının da devamı sayılmakta ve onlara atıf yapılmaktadır⁶⁵. Antlaşmaya göre taraflardan birisi saldırıya uğrarsa saldırıyı yapan taraf silahlarını, cephanelerini bu ülkenin topraklarından geçirmeye çalışırsa silahlı müdafada bulunabilecektir. Yine taraflarda biri kendisine karşı düşmanca tavır sergilenmesi durumunda diğer taraf bu sorunu çözmek için çaba sarf edecektir. İki ülke kendi iç güvenliğini bozmaya, hükümetini değiştirmeye çalışacak olan durumlarda eylemi yapanların diğer ülke topraklarında barınmasına müsaade etmeyecektir. Diğer maddeye göre bu antlaşma on sene süreyle geçerli olacaktır⁶⁶. Yunanistan ile yapılan bu önemli antlaşmayı ise Tefik Rüşti Aras mecliste şu sözlerle açıklamıştır: “*Şimdi müzakeremizin mevzuunu teşkil eden Türkiye-Yunan muahedesi Balkan yarımadasındaki milletler arasında idamesi arzu edilen münasebetlerin timsali ve Balkan müttefikleri arasında yaşayan çözülmöz bağlılığın tabii inkişafının bir misalidir*⁶⁷.”

Türkiye'nin, Balkanlarda güvenliğin ehemmiyet kazanması üzerine Yunanistan ile yaptığı bu antlaşma sonucu Bulgaristan ile Yunanistan arasında da bir antlaşmaya vesile olmuştur⁶⁸. İki devletin aldıkları kararlara bakılınca Bulgaristan'ın Balkanlarda barışın sürdürülmesinden ve güçlendirilmesinden yana olduğu ayrıca Balkan Antantı devletleri ile iyi ilişkiler kurmak istediği sonucuna varılmıştır. İki devlet aldıkları karar gereği birbirlerine karşı saldırgan ve askeri güç kullanmamak hususunda da antlaşmaya varmışlardır. Diğer maddeye göre de Bulgaristan Nöyyi ve Lozan Antlaşmaları ile kendisine uygulanan askeri yaptırımlara karşı lehine bir sonuç kazanıyordu⁶⁹. Mustafa Kemal Atatürk'te yapılan bu anlaşmanın Balkanlarda devletlerin birbirlerine yakınlaşma ve dayanışma açısından önemli olduğuna dikkat

⁶⁵ “Yeni Bir Türk-Yunan Pakı”, *Akşam Gazetesi*, No: 6956, 1 Mart 1938, s. 1.

⁶⁶ *T.C. Resmi Gazete*, S. 3933, 14 Haziran 1938, s. 10032.

⁶⁷ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, C. 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay., Ankara 2003, s. 655.

⁶⁸ Yellice, *a.g.m.*, s. 571.

⁶⁹ *T.C. Resmi Gazete*, S. 4109, 12 Ocak 1939, s. 91.

çekmiştir. Atatürk, Türkiye'nin barış adına yaptığı girişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu antlaşmanın devletlerin takip ettiği esaslı politikaların sahadaki neticesi olduğunu belirtmiştir⁷⁰.

Dünya siyasetinde gerginliklerin ve savaşın ayak seslerinin daha çok duyulduğu bir zamanda Türkiye 1938 Kasımının onuncu günü kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü kaybetmişti. Öyle ki TBMM, Atatürk'ün komaya girdiği en son anda O'nun ardından herhangi bir çalkantılı dönem ve siyasi boşluk yaşamamak için tedbirleri almıştı. Atatürk'ün ölümünün ardından yapılan oylamada ise İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmişti⁷¹. İnönü, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra hükümeti kurma görevini Celal Bayar'a verdi. Celal Bayar hazırladığı listeyi İnönü'ye sundu ve onaylanan hükümet ise 16 Aralık 1938 günü TBMM'de kabul edildi⁷².

Yunanistan, Bulgaristan ve diğer Balkan devletlerinin bu ikili girişimlerinin cereyan ettiği süreçlerde Türkiye'de güvenlik politikaları gereği olarak son yıllarda iyi ilişkiler kurduğu İngiltere ile yakınlaşmaya devam etmiştir. Öyle ki 12 Mayıs 1939 tarihinde Türkiye-İngiltere arasında varılan antlaşmaya göre hem Balkanlarda hem de Akdeniz'de meydana gelebilecek düşmanca tavırlara karşı birlikte hareket etme imkânını sağlamış oluyordular⁷³. Varılan antlaşmaya göre Türk ve İngiliz hükümetleri aralarındaki meselelerde işbirliğini devam ettireceklerdir. Akdeniz'de ortaya çıkacak olumsuz bir durum karşısında iki devlet birbirlerine yardım edeceklerdir. Açıklanan maddeye göre söz konusu antlaşma başka hiçbir ülke aleyhine olmamaktadır. Ayrıca iki ülke Balkanlarda güvenliğin tesisinin gerekli olduğunu kabul etmişlerdir⁷⁴.

Türk-İngiliz yakınlaşmasının sürdüğü yıllarda Balkan Antantı üyeleri 2 Şubat 1940 tarihinde Belgrad'da toplanmıştı. Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun gönderildiği⁷⁵ bu konferansta savaşın yaratacağı tehlikeler konuşulmuştur. Şükrü Saraçoğlu, Balkanlarda güvenliği sağlama açısından antanta üye devletlerin

⁷⁰ Bıyıklı, *a.g.e.*, s. 144,145.

⁷¹ Güneş, *a.g.e.*, s. 822,824.

⁷² Güneş, *a.g.e.*, s. 140.

⁷³ Selim Deringil, *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2014, s. 76.

⁷⁴ "İngilizlerle Birleştik", *Yeni Sabah Gazetesi*, No: 368, 13 Mayıs 1939, s. 3.

⁷⁵ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 89-131-17.

Genelkurmay Başkanları'nın bölgenin müdafaasını sağlamak amacıyla müşterek bir plan hazırlamasını ifade etmiştir. Ancak bu öneriye karşı devletlerin sıcak bakmaması bu planın hayata geçmesini engellemiştir. Toplantıda ayrıca Türk-İngiliz yakınlaşmasının etkileri ciddi derecede hissedilir olmuştu⁷⁶. Bu bakımdan Balkan Antantı üye devletleri Türkiye'nin bu tutumunun Almanya'nın Balkanlar üzerindeki etkisine bağlamak babında endişelerini dile getiriyorlardı. Ancak Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu bu yakınlaşmanın yarattığı endişenin yersiz olduğunu dile getiriyor ve ikili antlaşma ile antant arasında hiçbir bağ olmadığını ifade ediyordu⁷⁷. Dönemin Başbakanı Refik Saydam ise mecliste yaptığı konuşmada şu ifadelere yer veriyordu: *“Dünya buhranı içinde mevkii çok nazik ve mühim olan Balkan yarımadasında müttetiklerimizle mevcut münasebetlerimizin her zamanki samimiyetle devam edeceğine ümitvar bulunuyoruz. Sulh yolunda daha müessir bir şekilde çalışmak için yer almış olan Türkiye'nin, tam manasıyla bir sulh unsuru olarak kurulan Balkan misakında yeri değişmemiştir⁷⁸.”*

1.1.2. Yugoslavya'nın İşgal Altına Alınması

Avrupa'da ve Balkanlar bölgesinde ısınan siyasetin en temel sebeplerinden birisi yaklaşmakta olan yeni bir dünya savaşıydı. Zira o tarihlerde Almanya'da Hitlerin yayılcı politikası Türkiye ve doğal olarak Balkan Antantı üyelerini ilgilendiriyordu. Bu sebeple Türkiye evvelden antant üye devletlerini uarmış ancak ciddi bir netice alamamıştı. Söz konusu ikna çabaları Balkan devletleri tarafından İngiltere'ye yakınlaşma hamlesi olarak değerlendirilmiş ve bu teklifler yanıt bulmamıştı⁷⁹. Esas olarak İkinci Dünya Savaşı ise Almanya'nın 1 Eylül 1939 tarihinde Polonya'ya saldırmasıyla birlikte fiili olarak başlamış ve devam eden süreçlerde İngiltere ve Fransa'da karşı hamle olarak Almanya'ya savaş ilan etmişti. İlk olarak Varşova şehrini ele geçiren Almanya'nın ise işgal hattı gitgide yayılmaya devam edecekti⁸⁰. Savaşın diğer halkasını oluşturan İtalya ise 1940 yılında savaşa

⁷⁶ Gönübol, *a.g.e.*, s. 145.

⁷⁷ Deringil, *a.g.e.*, s. 77.

⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, C: 2, D: 6, İçtima: F. , Onbirinci inikad, 12.5.1939 Cuma, s. 69.

⁷⁹ Sander, *a.g.e.*, s. 16.

⁸⁰ Uçarol, *a.g.e.*, s. 595.

girmiş ve yaptığı harekâtlarda Cebelitarık, Malta, İskenderiye ve Süveyş'i bombalamıştı. Ardından Afrika kıtasında hücumlara geçen İtalyan askerleri burada büyük bir başarısızlık yaşamışlardı. Bu başarısızlığın izlerini silmek ve yeni alan yaratmak isteyen Mussolini Yunanistan'a saldırmış ancak burada da yenilgiye uğramıştı⁸¹. İtalya yaşadığı bu olumsuz durumlara telafi imkânı ararken Almanya yavaş yavaş ilerleyişini sürdürüyordu. Almanya'nın İngiltere ve Fransa ile münasebetleri sürerken, Sovyetler ise Baltık ülkeleri ile meşgul oluyordu. İşte arada kalan bu zaman diliminde Balkanlar savaş ortamında durgun bir dönemden geçiyordu⁸².

Kendi işgal planları doğrultusunda hareket eden Almanya öncelikle kendi emniyetini sağlamak için birtakım önlemlere başvuruyordu. Bu sebeple de Sovyetlere saldırmadan önce Balkanların güvenliğine önem veriyordu. Bu sebeple ilk etap olarak Almanya Romanya'yı kendi yanına çekti ve kendi politikasında bir hükümet kurulmasını sağladı. Romanya'da hâkimiyetini kuran Almanya sonrasında Bulgaristan'ı kendi yanına çekmeyi başarmış hatta İtalya ve Japonya ile kurduğu pakta dâhil etmiştir⁸³. Bulgaristan ise yapılan bu antlaşmada dostluğun sağlanacağını belirtmiştir. Ayrıca pakta üye olan devletlerin kendi çıkarlarını koruyacağını ifade etmiştir. Bulgaristan'ın pakta girmesi konusunda ise endişelerini dile getiren Sovyetler, Alman askerlerinin bu topraklardan geçmesi halinde kendisini müdafaa konusunda adım atacıklarını ilan etmişlerdir⁸⁴.

Almanya'nın Balkanlarda diplomatik olarak ilerleyişi devam ediyordu. Romanya ve Bulgaristan'daki durumu kendi lehine çeviren Almanya şimdi Yugoslavya meselesi ile uğraşacaktı. Öyle ki Hitler Yugoslavya'ya üçlü pakta katılma konusunda çağrıda bulunmuştur. Yugoslavya'ya toprak bütünlüğü garantisi vermekle birlikte bu devlete yeni alanlar açma konusunda yardım edeceğini bildiriyordu⁸⁵. Netice itibarıyla Yugoslavya üçlü pakta girmiş ve müttefikleri ile

⁸¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 2012, s. 142-144.

⁸² Necdet Tuna, *XIV. Yüzyıldan Günümüze Balkanlar ve Balkan Tarihi*, Genelkurmay Personel Başkanlığı ATASE Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2014, s. 758.

⁸³ Sander, *a.g.e.*, s. 145.

⁸⁴ "Bulgaristan Üçlü Pakta Girdi", *Yeni Sabah Gazetesi*, No: 1017, 2 Mart 1941, s. 5.

⁸⁵ Yeni alanlar açma konusunda kasıt ise Selanik Limanı ve Vardar Yolu Yugoslavya'ya bırakılacaktı.

ortak kararlar almışlardır⁸⁶. Alınan kararlara göre Yugoslavya konusunda ortaya çıkacak olan sorunların çözümü için Yugoslav temsilcileri de toplantıya çağrılacaktır. Almanya, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne saygı duyacaktır. Diğer önemli maddeye göre savaş durumunda paktın diğer üyeleri Yugoslavya topraklarından askeri geçiş için izin istemeyecekleridir⁸⁷. Ancak imza edilen bu paktın ardından tepkiler büyük oldu. Belgrad'da çıkan olaylar sonucu Svetkoviç'in başbakanlığı sona erdi ve yerine Simoviç geldi. Krallık makamına Petro'nun gelmesiyle birlikte oluşturulan yeni hükümet imza edilen antlaşmaya karşı koyma kararı aldı⁸⁸. Yugoslavya'da yapılan bu darbe girişimi halk arasında ise memnuniyet yaratmıştır. Zira Yugoslavlar kendi istikballeri açısından bu hadiseye büyük önem vermekteydi. Almanya açısından ise bu olay tam tersi bir durum yaratmıştır. Çünkü Almanya, Yugoslavya'yı işbirliğine çekmek için büyük emekler harcamıştı. Yaşanılan bu olay ise Almanlar için siyasi bir hezimet olarak ortaya çıkmaktadır⁸⁹. Hitler ise yeni kurulan Yugoslav hükümetine karşı önlemler alma gayreti içerisindeydi. Bu suretle Alman-Yugoslav ilişkilerinde yeniden görüşmeler sağlanacak ve bazı isteklerde bulunulacaktır. Almanların anlaşma maddelerine göre darbeden sonra Alman mallarının zararlarına karşı anlayış gösterilmesi, önceden imzalanan paktın aynen onaylanması ve Yugoslav ordusunun terhis edilmesiydi. Ancak bu talepler Yugoslavya tarafından reddedilmişti⁹⁰. Esasına bakılırsa Alman karşıtı bir hükümetin göreve gelmesi İngiltere açısından olumlu bir durumdu. Zira İngiltere daha önceden Almanya'ya karşı ortak bir noktada birleşmek gereğini ifade ediyordu. Söz konusu Alman karşıtı darbe meydana gelince ise Churchill bu durumu yaptığı bir açıklamada Yugoslavya'nın kendi öz benliğini bulduğu şeklinde ifade etmişti⁹¹. İşte bu açıklamalardan sonra Hitler 6 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya harekâtını başlattı. Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop yaptığı açıklamada Yunan ve Yugoslav hükümetlerinin İngiltere'nin himayesine geçtiğini belirtiyordu. Ayrıca Yunan ve Yugoslav hükümetleri ile anlaşma zemini aradıklarını ancak gerekli

⁸⁶ Tuna, *a.g.e.*, s. 764.

⁸⁷ "Yugoslavya Üçlü Pakta İltihak Etti", *Yeni Sabah Gazetesi*, No: 1037, 26 Mart 1941, s. 5.

⁸⁸ Sander, *a.g.e.*, s. 145,146.

⁸⁹ Ahmet Emin Yalman, "Yugoslavya'da Esarete Karşı İsyân", *Vatan Gazetesi*, 28 Mart 1941, s. 5.

⁹⁰ "Almanya'nın Yugoslavya'dan Talepleri", *Yeni Sabah Gazetesi*, No: 1044, 2 Nisan 1941, s. 1.

⁹¹ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 152; Basıl Liddel Hart, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015, s. 210.

karşılığı bulamadığını ifade ediyordu⁹². Tüm bu siyasi çekişmelerin devamında 11 Nisan'da Macaristan Yugoslavya karşıtı harekete geçmiş, ardından Bulgaristan'ın da tüm ilişkilerini koparması sonucu direnme ihtimali kalmayan Yugoslavya işgalin başladığı tarihten 11 gün sonra teslim oldu. Teslimiyetin ardından Almanya burada kendisine bağlı Hırvat-Sloven Devleti kurarak anlaşma yaptı ve bu suretle Yunanistan'ında işgali ile Almanya Ege Denizi'ne kadar yayılmış oluyordu⁹³.

1.1.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yugoslavya ve Kominform

Meselesi

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Yugoslavya'nın durumu esasen Tito ve onun çevresinde şekillenen süreçlerle açıklanabilir. Bu bağlamda Tito hakkında bilgi vermek gereklidir. Josip Broz Tito, 1892 tarihinde Hırvat bir babadan ve Sloven bir anneden olmak üzere dünyaya gelmiştir. Doğduğu topraklar ve yaşadığı ortam sayesinde genç yaşta iş yaşamına atılan Tito dönemin siyasal koşullarına eğilmeye başlamış ve ilk olarak sosyalizm kültürüyle tanışmaya başlamıştır. Zagreb, Slovakia, Avusturya gibi yerlerde çalıştığı sıralarda Almanca ve Çek diline hâkim olmaya başlamıştır. Daha sonra askere çağrılmasıyla birlikte burada astsubay okuluna yazılmış ve mezun olmasını takiben Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği şartlar nedeniyle Sırbistan'a gönderilmiştir. Bir ara Galiçya cephesinde iken Ruslara esir düşen Tito daha sonra tutulduğu kamptan kaçarak memleketi Zagreb'e döndü. Memleketine döndükten sonra burada komünist hareketlere katılmakla beraber mevcut Komünist Parti'ye üye olmuştur⁹⁴. Komünist Parti içinde ise 1923 yılından itibaren sol kesim ağır basmakla beraber partideki yönetim kademesini ele geçirmiştir. Bu doğrultuda katılıma karar vermede isteklerin ve eğilimin ön plana çıkması ve ülke içinden ayrılma hakkının ise korunacağı kararları alınmıştır. Ancak yaşanan siyasi süreçler neticesinde parti bu politikaları savunmaktan vazgeçmiştir. Şöyle ki 1930 yıllarından itibaren ülkede kendini gösteren baskıcı rejim karşısında

⁹² "Harp Başladı", *Yeni Sabah Gazetesi*, No: 1049, 7 Nisan 1941, s. 1.

⁹³ Hüner Tuncer, *Türk Dış Politikası*, C. 2, Kaynak Yay., İstanbul 2017, s. 208.

⁹⁴ Mustafa Kahramanyol-Fahriye Emgili, "Tito ve Balkan Siyaseti", *Avrasya Etüdlere Dergisi*, S. 50, Ankara 2016, s. 318,319.

ayrılmaya tanınan hak ve halkların kendi siyasetlerini belirleme hakkını ortadan kaldırmıştır⁹⁵. Komünist Parti'nin prensipleri bu şekilde ortaya çıkarken Tito ise kendini ispatlayarak önemli görevler üstlenmiştir. Önce Zagreb'te Hırvatistan Komünist Parti'nin yaptığı toplantıya delege olarak giden Tito daha sonra ise 1934 tarihindeki Yugoslavya Komünist Partisi'nin merkez kuruluna yine delege olarak katılmış ve burada da üye olmuştur⁹⁶. Siyasi yaşamı bu şekilde gitgide daha aktif hale gelmeye başlayan Tito'nun esas yükselişi ise 1937 yılında Yugoslavya Komünist Partisi genel sekreterliğine gelmesiyle başlamıştır. Bu dönemden sonra parti içindeki ayrılıkçı fikirler ortadan kaldırılmaya çalışılmış, sendikal hareketlere ağırlık verilerek işçi sınıfının korunması sağlanmıştır. Ayrıca 1939 yıllarından itibaren Alman yanlısı politikalara karşı, karşı politika uygulanarak halkın desteği büyük oranda sağlanmıştır. Bu sayede ülkede egemen güç olan faşist siyasi hareketin karşısında yeni bir güç unsuru olmuştur⁹⁷. Tito zamanla etkisini öyle bir ilerletti ki başında olduğu partizanlar bir yere egemen olduğu zaman orada hemen yerel bazda örgütlenmeyi sağlıyorlardı. İşte bu ortamda Yugoslavya'nın bağımsızlığı için uğraşan AVNOJ (Yugoslavya Anti Faşist Milli Kurtuluş Konseyi) kuruldu. Bu kurul zamanla devlet işlerini ele alarak hükümet görevini icra etti ve Tito ise askeri kanadın idaresini üstlendi⁹⁸. Sırp Çetnikler ile Tito'nun Partizanları arasında ise ayrım daha fazla kendini gösteriyordu. Çetnikler ülkeyi Sırbistan'ın bayrağı altında toplama gayesi ile ortaya çıkarken, partizanlar ise federatif bir projeye program hazırlayıp savunmayı genele yaymayı planlıyorlardı. Bu sebeple zaten saldırı karşısında olan ülkede başta Alman kuvvetlerine karşı savaşta birlik sağlanamamaktaydı⁹⁹. Söz konusu gelişmeler yaşanırken Hitler'de güneye doğru askeri manevrada bulunmuş ve buradaki direnişçilere karşı savaş başlatmıştı. Ancak Partizanların karşı koymasıyla gücü kırılan Almanlar yenilgiye uğramış ve Partizan kuvvetleri de bu savunma üzerine gücünü arttırmıştır¹⁰⁰. Partizanların bu başarısı

⁹⁵ İlhan Uzgel, "Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 47, S. 1, Ankara 1992, s. 220.

⁹⁶ Kahramanyol-Emgili, *a.g.m.*, s. 320.

⁹⁷ Şecaettin Koka, "Sosyalist Yugoslavya Dönemi", *Balkanlar El Kitabı*, Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, C. 2, Vadi Yay., Ankara 2007, s. 11.

⁹⁸ Tuna, *a.g.e.*, s. 779.

⁹⁹ Teoman Alili, *Yugoslavya Dersleri*, Kaynak Yay., İstanbul 2010, s. 25.

¹⁰⁰ Kahramanyol-Emgili, *a.g.m.*, s. 325.

üzerine müttefik kuvvetleri siyasal açıdan destek vermeye başladı. İşte buradan cereyan eden sürecin sonu ise Yugoslavya'nın egemenliği için milat sayılabilecek bir noktaya ulaşacaktır. 1943 yılında yapılan AVNOJ'un toplantısında geçici hükümet kurulmuştur¹⁰¹. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta ise Yugoslavya'da başlayan Alman hareketinde bazı grupların Almanlara destek vermesidir. İngiltere tarafından da şiddetle karşı çıkılan bu destek karşısında Partizanlar ve Tito müttefikler tarafından tanınmıştır¹⁰².

Almanların yaşanan gelişmeler karşısında tepkisi sert oldu. 1944 mayısında bu siyasi hareketi engellemek için Tito ve ordunun merkezine operasyon yaptılar. Ancak Tito buradan kaçmayı başardı. Özellikle İngiliz yardımı sayesinde bu saldırıyı atlatan Tito, ülkesindeki mukavemeti arttırmak için de müttefiklerle görüşmeler yapmıştır¹⁰³. Ülkesindeki işgale karşı ikili siyasetini arttıran Tito 21 Eylül 1944 tarihinde Moskova'ya giderek Sovyetlerin Yugoslav topraklarında faaliyet gösterme imkânını sağlamıştır. Bu vesile ile Sovyet askerlerinin Yugoslav ordusu ile ortak harekât yapma konusunda anlaşmaya varmıştır. Netice itibarıyla Kızıl Ordu birlikleri Belgrad'a girerek burasını işgalden kurtarmaya yardım etmiştir. Belgrad'ın kurtarılmasıyla birlikte Alman orduları da geri çekilmeye başlamışlardır¹⁰⁴.

Sovyetlerin, Yugoslavya topraklarında giriştiği kurtarma operasyonu başarı ile sonuca varınca buralarda komünist etki yayılma alanını daha da genişlemiştir. Bu durumun yarattığı etki olarak Churchill, Stalin ile görüşme yapmış ve Sovyet yayılmasına karşı önlem almaya çalışmıştır. Stalin ile Churchill, tarihe Yüzdeler Anlaşması olarak geçen ortak metne imza atmışlardır. Buna göre Balkanlar'da Romanya Sovyet, Yunanistan İngiliz himayesine ait olduğu kabul ediliyordu. Yugoslavya ve Macaristan'da ise yarı yarıya hâkimiyet benimsenmişti. Bulgaristan'ın % 75 bütünü Sovyet, % 25'lik kısmı ise İngiliz inisiyatifinde olacaktı¹⁰⁵.

¹⁰¹ Alili, *a.g.e.*, s. 26.

¹⁰² Kahramanyol-Emgili, *a.g.m.*, s. 325; "Yugoslavya'da Çeteler", *Akşam Gazetesi*, No: 9000, 9 Teşrinisani 1943, s. 1.

¹⁰³ Kahramanyol-Emgili, *a.g.m.*, s. 326.

¹⁰⁴ A. A. Gromiko vd., *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Çev. Ali Rıza Dırık, C. 5, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2013, s. 377.

¹⁰⁵ Tuncer, *a.g.e.*, s. 252.

Belgrad'ın kurtarılmasından sonra Yugoslavya'da Partizanların egemenliği üstünlük kazandı ve Sırp Çetniklerin kalan mücadeleciler unsurları da kontrol altına alındı. 1945 yılında yapılan seçimleri Tito üstünlük ile kazanarak Komünist Parti iktidara geldi. Ülkenin ismi ise Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirildi¹⁰⁶. Şu noktayı önemle vurgulamak gerekir ki Sovyet yardımı sayesinde özgürlüğe adım atan Yugoslavya'da Tito'nun iktidara gelmesi önderi olduğu Partizanlar ve ülkesindeki halkın desteği vesilesi ile gerçekleşmiştir. Ve denilebilir ki Sovyetlerin bu olay hakkında etkisi göz ardı edilebilir¹⁰⁷. Balkanlarda komünist partilerin iktidara gelmesiyle birlikte Batı ve Doğu kavramları belirgin hale gelmeye başlamıştır. Sovyetlerin gölgesi altında kalan Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya diğer tarafta ise Türkiye ve Yunanistan Batı siyasi çerçevesi içinde kalmışlardır. Yerel direniş hareketleri ve Sovyet ordularının desteği ile doğu bloğu içinde kalan ülkeler, Balkanlarda sürekli Batı etkisi ile karşı karşıya kalmışlardır¹⁰⁸.

Yugoslavya'da ayrışan güçleri ve çatışmaları bertaraf etmeyi başarıp birliği sağlayan Tito, federal devlet statüsündeki Yugoslavya'yı 1946 anayasasına göre altı bölgeye ayırmıştı. Bu yapılanma 6 cumhuriyet ve 2 özerk bölgeden meydana geliyordu. Bu yapının içinde kalan halklara ise kendi geleceklerini belirleme hakkı verilmekle birlikte bir arada yaşama ilkesi de göz önünde tutulmuştur¹⁰⁹.

Tito, kendi ülkesindeki devletleşme sürecini tamamlarken diğer taraftan Balkanlarda devletlerarası yakınlaşmalara önem veriyordu. Bu vesile ile önce Romanya ile 1947 yılında bir antlaşma imza edildi. Ardından Bulgaristan ile yakınlaşma sürecine giren Tito burada da birtakım güvenlik ihtiyaçları sebebiyle girişimlerde bulunmuştur. Tito'nun yaptığı temasların özelinde bilhassa Alman işgalinden kurtardığı ülkesinin tekrar aynı şartları yaşamaması için ve Yugoslavya'nın bağımsızlığını sağlamak düşüncesiyle hareket ettiği söylenebilir¹¹⁰. Yugoslavya'nın bu antlaşma ve girişimleri TBMM gündeminde de yer bulmuştur. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'a yöneltilen soru önergelerine bakan şöyle karşılık

¹⁰⁶ Alili, *a.g.m.*, s. 26.

¹⁰⁷ Mark Mazower, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, s. 175.

¹⁰⁸ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, s. 23.

¹⁰⁹ Uzgel, *a.g.m.*, s. 224.

¹¹⁰ Kahramanyol-Emgili, *a.g.m.*, s. 328,329.

vermektedir: “ İmzalanan bu antlaşmalar; dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardım muahedeleridir. Bu antlaşmalarda, hürriyet ve istiklallerinin müdafaası ve Balkanlarda sulhün korunması kaygısı ileri sürüldükten ve yeni bir Alman tecavüzü ihtimali karşısında birleşmek lüzumu, kendi aralarındaki dostluk münasebetlerinin takviyesi, sulhün ve milletlerarası işbirliğinin sağlanması bakımından faydalı görüldükten sonra, 8 maddede bu prensipler hülasa edilmektedir¹¹¹. ”

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini müteakip başlayan soğuk savaş döneminde kıta Avrupa'sı Batı ve Doğu ekseninde ikiye ayrılmaya başlamıştı. Blokların başlarını çeken iki ülke olan ABD ve Sovyetler Birliği kendi egemenlikleri altında siyasetlerini yaymaya çalışmaktaydılar¹¹². Soğuk çatışmaların yaşandığı bu dönemde Yunanistan'ı kendi yanına çekmeye uğraşan ABD, Balkanlar bölgesinin bu kanadında güvenlik ve siyasi açıdan yarar sağlama düşüncesiyle Yugoslavya'ya yakınlaşmaya başlamıştır. Yugoslavya'nın batı eksenine girmesi Sovyetler açısından bir kayıp olarak görülecekti. Öyle ki Tito'nun kendi politikalarını geliştirmede bağımsız davranması doğu bloğundan ayrılığa giden adımları oluşturacaktır¹¹³.

Yugoslavya'nın işgal edildiği dönemde kendi yerel kuvvetlerinin (Partizanlar) başarısı, Kızıl Ordu'nun askeri harekâtlarını gölgede bırakacak mahiyetteydi. Bu sebeple Yugoslav Komünist Partisi kendi açısından değerlendirdiği programları uygulamaya koydu¹¹⁴. Aslında Sovyetler ile Yugoslavya arasında görüş ayrılıkları Yugoslav devletinin kuruluşundan bu yana kendini göstermekteydi. Sovyetlerin Balkanlarda tek söz sahibi olmak istemesi ve bu sebeple komünist ülkeler üzerinde yegâne belirleyici konumunda olması, bunun aksine Tito'nun daha özgür ve kendi bağımsızlıkçı karakterini yansıtmaması ayrıca Yugoslavya'nın önceden yaptığı ikili antlaşmalar çerçevesinde Balkanlarda öncü bir devlet olmak amacıyla olması sebebiyle iki ülke arasında ayrışmalar yaşanmaktaydı¹¹⁵. Aslına bakılırsa

¹¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. 8, D. 8, Toplantı: 2, 22 Aralık 1947 Pazartesi, s. 119.

¹¹² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 231.

¹¹³ Kahramanyol-Emgili, *a.g.m.*, s. 300.

¹¹⁴ Mehmet Seyfettin Erol, “Soğuk Savaş Döneminde Balkanlar (1945-1989)”, *Balkanlar El Kitabı*, Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, C. 1, Vadi Yay., Ankara 2006, s. 673.

¹¹⁵ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 673.

Amerika'nın ilan ettiği Truman¹¹⁶ ve Marshall¹¹⁷ Planlarına karşı Sovyetlerin uydu ülkeleriyle kurduğu Kominform'da Yugoslavya'ya karşı sert tedbirler alınmıştır. İktisadi açıdan alınan bazı kararlar ile Yugoslavya üzerinde baskıcı bir politika uygulamaya koyulmuştur. Toplanılan Kominform konseyinde Yugoslavya'nın kendi öz benliğinden sıyrılarak daha Batıcı bir anlayışa sürüklendiği görülmektedir. Komünist parti ruhu çerçevesinde hareket etmeyen Yugoslav idarecileri diğer parti gruplarından kendilerine uygun görülen politikalara karşı gelmekte olup düşmanca tavır sergilemektedirler¹¹⁸. Kominform'un tek merkezci anlayışa sahip olması ve dolayısıyla Stalin'in boyunduruğu altına girmek istememesi, Tito'nun bu birliğe karşı sert tavır almasına yol açmıştı. Olayların bu şekilde cereyan etmesine karşılık Tito ülkedeki lider tavrını kaybetmedi ve Yugoslav komünistlerde Tito'ya olan desteğini sürdürdüler¹¹⁹.

İki ülke bu şekilde sert ayrılıklar yaşarken 1948 yılında Bükreş'te Kominform üye devletleri (SSCB, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Romanya, Yugoslavya, Fransa ve İtalya komünist partileri) toplantısı yapıldı. Toplantı sonucunda alınan kararlar gereği Tito, Rusya'ya karşı eleştiriler yapmakla itham edilmiş, Sovyet ordusu olan Kızıl Ordu'ya karşı hareketlerde bulunmuş ve ayrıca Tito'nun Batı yanlısı siyaseti sebebiyle Kominform'a ters düştüğü vurgulanmıştır¹²⁰. Diğer bir husus olarak da Yugoslavya'da bulunan Rus temsilcilerine iyi davranılmadığı vurgulanmıştır. Yaşanılan bu buhranlı dönem sonucu Yugoslavya, bu tutumları sebebiyle konsey sonucu alınan karar gereği Kominform'dan çıkarılmıştır¹²¹. Yugoslavya tarafı ise alınan kararları kabul etmemekle birlikte Sovyetlere hasmane bir davranış yürüttüğü yolundaki söylemleri reddetmektedir.

¹¹⁶ Truman Doktrini, Amerika'nın Sovyet yayılmacılığına karşı attığı bir adımdır. Soğuk Savaş döneminin ilk büyük belirtisi olan bu doktrine göre Sovyetlerin Yunanistan içlerine kadar girip etki alanını genişletmesini engellemeyi öngörüyordu. Bu sebeple Amerika, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım yaparak komünist tehdidi bertaraf etmeyi planlıyordu. Ayrıca bkz. Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, s. 49.

¹¹⁷ Marshall Planı ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik olarak çöken Avrupa ülkelerine verilmesi planlanan yardımı içerir. Amerika'nın kendi çıkarları ve ekonomisini ayakta tutma çabasını da göz önünde bulundurarak, 1947 yılında Paris'te toplanan konseyin kararlarını müteakiben Amerika ekonomik yardımı başlatmıştır. Ayrıca bkz. Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 259,260.

¹¹⁸ Mehmet Seyfettin Erol, *a.g.m.*, s. 673.

¹¹⁹ Koka, *a.g.m.*, s. 14,15.

¹²⁰ "Yugoslavya Rusya Aleyhine Vaziyet Almış", *Akşam Gazetesi*, No: 10670, 29 Haziran 1948, s. 1.

¹²¹ "Moskova Tito'yu Aforoz Etti", *Yeni Sabah Gazetesi*, No: 3363, 29 Haziran 1948, s. 5.

Yugoslavya’da diktatörlük rejiminin yürütüldüğünü ve Batı’ya ayrıcalıklar verilmeye çalışıldığını ifade eden Kominform’un bu söylemlerinin yanlış olduğunu açıklayan Yugoslav Komünist Partisi, alınan kararların Yugoslav halkına karşı büyük bir haksızlık olduğunu belirtmiştir¹²². Görüleceği üzere Batı ve Doğu blokları arasındaki çatışmaların ortasında kalan Yugoslavya, Sovyetler ekseninden uzaklaşmaya başlayınca diğer tarafın himaye etmek istediği bir ülke haline gelme yoluna girmiştir. Nitekim bu sürecin sonu Balkanlarda yeni manevralara yol açacaktır¹²³.

1.2. DEMOKRAT PARTİ’NİN KURULMASI

Türkiye’nin çok partili yaşama geçiş sürecini incelerken aslında yaşanan gelişmeleri İkinci Dünya Savaşı’nın oluşturduğu politik havadan itibaren değerlendirmek gerekecektir. Türkiye her ne kadar tarafsızlık politikası gütse de savaşın yaratacağı olumsuz etkileri bertaraf etmek niyetindeydi. Bu nedenle Cumhuriyet Halk Partisi tarafından çıkarılan Varlık Vergisi, Milli Korunma Yasası gibi toplumun genelini kapsayan kanunlar halk açısından bakıldığında olumlu karşılanmamıştır¹²⁴. Örneğin Milli Korunma Kanuna göre hükümet savunma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için maden ve sanayi tesisleri üzerinde kontrol hakkına sahip oluyor ve buraya çalıştırılacak eleman tesis edebiliyordu. Sanayi sahipleri ise bu kanuna uymadığı anda tesislere hükümet tarafından el konulacaktı. Ayrıca vatandaşlara ücretli çalışma sorumluluğu da yüklenebilecekti¹²⁵. Hükümetin bu ortamda ekonomik olarak uyguladığı vergi artırımını da tabanda yer alan halkın gitgide tepkisini çekmiştir. Savaş bir taraftan kendi zengin kısmını yaratırken diğer taraftan bu yükü çoğunlukla çeken orta halli vatandaşı daha da güç durumda bırakmıştı. Bunun neticesi olarak mevcut iktidar CHP ve yönetimine karşı halkta hoşnutsuzluk meydana gelmeye başlamıştı¹²⁶. Savaşın yükünü hafifletmek amacıyla çıkarılan Varlık Vergisi’ne göre büyük çiftçiler, tüccar, komisyoncu, kanunun çıktığı tarih

¹²² “Yugoslav Komünist Partisi, Aleyhindeki İthamları Şiddetle Reddediyor”, *Akşam Gazetesi*, No: 10671, 30 Haziran 1948, s. 1.

¹²³ Erol, *a.g.m.*, s. 674.

¹²⁴ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s. 24.

¹²⁵ *Düster*, Tertip 3, Cilt 21, 26 Ocak 1940, s. 1723.

¹²⁶ Enis Şahin-Bilal Tunç, “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 2, Sakarya 2015, s. 36.

itibarıyla işini bırakanlar dâhil, arsaya sahip olup değeri 5000 liradan fazla olanlar bu vergi kapsamına girmekteydiler¹²⁷. Mevcut iktidara yönelik diğer bir eleştiri ise 1942 yılında çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi olmuştur. Bu yasayla üretilen ürünlerden değerlerine göre vergi alınmakla beraber çeşitli gıda ürünlerinde olmak üzere miktar % 10 olarak belirlenmiştir. Uygulandığı süre içerisinde sürekli eleştirilerin hedefi haline gelmiş olan kanun 4 yıl sonra yürürlükten kaldırılmıştır¹²⁸. Tabi bu aşamada savaşın sıcak ortamında köylü ve diğer alt tabaka insanı her türlü zorluğa karşı koymaya çalışırken diğer yandan servet sahibi insanların çoğalmasına mani olmak için bu kanunların çıkarıldığı söylenebilir. Piyasada çekilen darlık ve mal azlığı vesilesiyle ortaya çıkan vergi vermeyen kesim ile de her türlü mücadele yürütülmüştür¹²⁹. Bu konular hakkında İsmet İnönü ise 1942 yılı meclis açılışında şöyle konuşmuştur: “*Ticaretin ve iktisadi faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız*¹³⁰.”

Savaşın getirisi olarak görülen yukarıdaki gelişmelere bakıldığında yapılan düzenlemelere karşı halkın tepkisi demokratikleşme yolunda yeni seslerin duyulmasına ortam hazırlamıştır. Bunlara ek olarak ise mevcut iktidara karşı dünyanın kutuplaştığı dönemde savaşın kazananı olarak demokratik devletlerin söz sahibi olması kendileriyle ilişkiler kuran devletlerin de buna katılmasına vesile olacaktır. Öyle ki basın araçlarının demokrasi vurgusu yapabilmesi ve eleştirilerini daha net ifade edebilmesi Türkiye’yi çok partili yaşama daha yakın kılmaya çalışmıştır¹³¹.

Demokratik sürecin işlerlik kazanmaya başladığı bu dönemlerin oluşmasında o dönemin dış politik kuramları da etkili olmuştur. Almanya ile Türkiye arasında ticaret unsuru olarak krom satışının yapılması iki ülke açısından da en azından o zaman için yarar sağlıyordu. Ayrıca Almanların Balkanlar bölgesine kadar inmesi

¹²⁷ T.C. Resmi Gazete, S. 5255, 12 Teşrinisani 1942, s. 3965.

¹²⁸ Albayrak, a.g.e., s. 28.

¹²⁹ Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2010, s. 532; Kadri Unat, “Atatürk Sonrası Türkiye”, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ed. Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, s. 262.

¹³⁰ Hasan Yılmaz, *Tarihe Düşülen Notlar 1 Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları I*, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 104.

¹³¹ İlbeyi Özer, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, İskenderiye Kitap, İstanbul 2015, s. 37.

Türkiye'nin bir süre için müttefik devletlere mesafeli davranmasına yol açmıştır. Savaşın yarattığı temel ticaret maddesini İngiltere'ye de satan Türkiye, iki ticaret antlaşmaları arasında politikası zor süreçlerden geçiyordu. Netice itibarıyla Almanlara daha fazla imkân verilmemesini arzulayan İngiltere ve Amerika bu taleplerini Türk tarafına ilettiler. Bunun sonucunda Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu istifa etmek zorunda kaldı. Yerine Hasan Saka atandı. Ayrıca Başbakan Şükrü Saraçoğlu'da Varlık Vergisi uygulamasını da kaldırarak Batılı devletlerin yaklaşımına uygun hareket etti. Bu yaşananların ardından müttefiklerin tarafına doğru siyasi kayma görülen Türkiye'de müttefikler ile daha fazla ilişkiler geliştirmesine ortam hazırlamıştır¹³². Almanya'nın savaşı kaybetmesine kesin gözüyle bakıldığı bir ortam da ise Türkiye, Japonya ve Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Akabinde de Birleşmiş Milletler Anayasası'nı onaylamıştır. Birleşmiş Milletlerin kurucuları arasında yer alan Türkiye'de demokratik devletlerin safında yer almasının neticesi olarak bu devletlerin demokrasilerine ayak uydurma çabası içinde olup çok partili yaşamın önünü açmıştır¹³³.

Türkiye bir yandan Batı ile münasebetlerini geliştirirken Sovyetler ile de olan hukukunu korumak istiyordu. Bu sebeple Almanya'nın saf dışı kalmasının ardından yeni siyasi teşekküller peşinde koşan Turancıların tasfiyesi meydana geldi. Bu durum Sovyetler nazarında sakinleştirici bir etki yapma adımı idi. Ancak Sovyetlerin bu adım karşısında beklenmedik talepleri ilişkilerin zarar görmesine yol açtı. Taleplere göre Sovyetler 1925 yılında imzalanan dostluk antlaşmasını askıya alıyor ve Montrö sözleşmesinde kendi lehlerine birtakım değişiklikler isteyerek yeniden düzenlenmesini ifade ediyorlardı ki bu da boğazlarda Sovyet ilgisinin ortaya çıkması demekti. Ayrıca Sovyetlerin sınırlar konusunda yeni adımların atılmasını istemesi üzerine Türkiye bu talepleri derhal reddetmiştir¹³⁴. Sovyet istekleri karşısında tarafsızlık siyasetinin yavaş yavaş hükmünü kaybettiğini anlayan Türkiye hem Batı

¹³² Albayrak, *a.g.e.*, s. 36.

¹³³ Ercan Haytoğlu, "Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)", *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 3, Denizli 1997, 49,50; Albayrak, *a.g.e.*, s. 37; Bülent Akkaya, "İç ve Dış Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve 1946 Seçimleri", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Bingöl 2011, s. 45.

¹³⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara 2004, s. 301.

bloğu yanında demokratik biçimde yer alabilmek hem de tehditlere karşı Sovyetler karşısında güç kazanabilmek durumundaydı. Bu ise çok partili siyasetin Türkiye’de başlamasının adımları idi¹³⁵. İsmet İnönü bu yaşananlar hakkında 1945 yılında şu açıklamaları yapmış ve demokrasinin daha fazla yerleşmesine çalışacaklarını söylemiştir: “*Türk Milleti, İkinci Cihan Harbinde siyasi ve manevi bakımdan, temiz ve başarılı bir imtihan geçirmiştir. Büyük Millet Meclisinin kudretli elinde olan millet idaresi, demokrasi yolunda olan gelişmesinde devam edecektir*¹³⁶.”

İnönü’nün demokratik hayatın yerleşmesindeki çabaları ise kendini göstermeye başlamıştı. Gerek Cumhurbaşkanlığına giden süreçte gerekse iktidarın karşısında yeni bir hareketin olmasını arzuluyordu. Bunu ise yaptığı konuşmalarda dile getirmekten geri kalmıyordu¹³⁷. Öyle ki 1 Kasım 1945 tarihinde meclisin açılış konuşmasında açık olarak iktidarın karşısında muhalefetin olmadığını söylemiştir. Bunu ise önemli bir eksiklik sayan İnönü, ülkenin demokratik ve özgürlük kavramlarının daha da genişlemesiyle yeni partilerin kurulacağını ifade etmiştir¹³⁸.

Dış politikada bu gelişmeler yaşanırken iç politikada çok partili yaşama geçiş konusunda oluşan muhalefet ise yavaş yavaş belirginleşmeye başlamıştır. 1944 yılında mecliste yapılan görüşmeler sırasında Celal Bayar söz alarak para emisyonu hakkında durumun kötüye gitme ihtimalini değerlendirmiştir. Ayrıca 1940 yılından itibaren borçların yükseldiğini ifade eden Bayar, hayat pahalılığından da duruma eleştirel bakmıştır¹³⁹.

İktidarın politikalarına karşı oluşan cephe 1945 yılı itibarıyla daha da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bütçe görüşmeleri sırasında yine hayat pahalılığından, artan borçlardan, halkın durumunun iyiye gitmediğinden ve dolayısıyla bütçenin bekleneni veremediğinden şikâyet edilmiştir. Oturumda söz alan Ekonomi Bakanı Fuat Sirmen ise maliyetlerin düşürülmesine çaba sarf ettiklerini ve buna devam edeceklerini ifade etmiştir. Sanayi ve tarımda bazı ürünlerde indirim yaptıklarını

¹³⁵ Akkaya, *a.g.m.*, s. 46.

¹³⁶ İlhan Turan, *İsmet İnönü*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2003, s. 32.

¹³⁷ Özer, *a.g.e.*, s. 38.

¹³⁸ Hasan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 125.

¹³⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, C: 10, D: 7, İçtima: 1, Elli sekizinci İnikat, 22.5.1944 Cumartesi, s. 147,149.

söyleyen Sirmen, bu konuda pahalılığın düşürülmesine çalışılacağını ifade etmiştir¹⁴⁰. Ancak bütçe kanunu tüm eleştirilere rağmen kabul edilmiştir. Kanuna ret oyu veren 5 vekil ise Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuad Köprülü, Celal Bayar ve Emin Sazak'tır¹⁴¹.

Mecliste bütçe görüşmeleri sürecinde iktidarın karşısında sesini yükselten muhalefetin en üst seviyeye çıktığı ortam Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sırasında ortaya çıkmıştır. Bu kanuna göre toprağı olmayan ya da az olan köylülere arazi verilerek üretimin zenginleştirilmesine çalışılmıştır. Buna göre toprağın üst sınırı sahip olunan arazi olarak 5000 dönüm olarak belirlenmiştir¹⁴². 50 dönüme kadar arazinin dağıtılmak üzere kamulaştırılması öngörülen kanunda ayrıca kamulaştırma bedeli olarak arazinin en yakın benzeri arazi üzerinden vergi matrahı değerlerine göre ödenecektir¹⁴³. Kanunun özellikle bu iki maddesi özelinde tartışmalar yaşanmıştır. Emin Sazak ve Adnan Menderes kanuna eleştirilerin öncülüğün yapmakta idiler. Adnan Menderes'e göre bu kanunun altyapısı iyi hazırlanmamıştı ve gerekli olan unsurların eksikliğinin yaratacağı sorunlardan bahsetmişti. Bu şekliyle kanunun tekrar görüşülmesini talep ederek revize edilmesinin gerekliliğini belirtmiştir¹⁴⁴. Refik Koraltan ve Adnan Menderes'in karşı çıkışlarına meclis içinden de cevaplar geliyordu. Muhalefetin kendi çıkarları doğrultusunda adımlar atılmasını istediklerini söyleyen bazı milletvekilleri durumun basit bir toprak meselesinden ibaret olmadığını ileri sürüyorlardı¹⁴⁵. Ancak her türlü eleştiriye karşın tasarı 345 kabul oyuyla kanunlaşmıştır. Milletvekili Behçet Kemal Çağlar bu kanun üzerine her yıl 11 Hazirandan sonraki Pazar günü ise Toprak Bayramı olarak kutlanmasını ve kanun adına Atatürk, İsmet İnönü ve Şükrü Saraçoğlu'na çiftçiyi korumadaki gayretleri sebebiyle teşekkürlerini sunmaktadır¹⁴⁶.

¹⁴⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C: 17, D: 7, Toplantı: 2, Altmış ikinci Birleşim, 25.5.1945 Cuma, s. 388,389.

¹⁴¹ Akkaya, *a.g.m.*, s. 51; Albayrak, *a.g.e.*, s. 43; Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul 2014, s. 11.

¹⁴² Akkaya, *a.g.m.*, s. 51.

¹⁴³ *T.C. Resmi Gazete*, S. 6032, 15 Haziran 1945 Cuma, s. 8894.

¹⁴⁴ Şahin-Tunç, *a.g.m.*, s. 38.

¹⁴⁵ Eroğul, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁴⁶ "Toprak Kanunu Dün Meclisten Çıktı", *Akşam Gazetesi*, No: 9573, 12 Haziran 1945, s. 1.

Toprak Kanunu'nun görüşüldüğü sıralarda eleştirilerini eksiltmeden sürdüren muhalifler, demokrasinin ruhuna uygun ve milli egemenlik doğrultusunda Dörtlü Takrir denilen öneriyi meclise sundular. Öneriyi sunanlar Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Celal Bayar ve Refik Koraltan olmakla birlikte bu grubu destekleyen vekillerde mevcuttu¹⁴⁷. Öneriyi sunanlar memlekette taraftar bulmak ve siyasete yeni bir soluk getirme çabasında idiler. Ancak bu öneri CHP grubu tarafından kabul edilmemiştir. Buna sebep olarak ise bu tip önerilerin esas tartışma alanı TBMM olduğunu beyan etmeleridir. Önergeyi verenler ise aradan geçen kısa zaman zarfında CHP'den ayrılmışlardır. Muhalefet partisi kurma yolunda atılan adımlara hız kazandırmak amacıyla da basın devreye sokulmuş ve eleştirilere yeni bir boyut kazandırılmıştır¹⁴⁸. O sıralarda Birleşmiş Milletler anayasası meclise geldiği zaman ise Adnan Menderes, artık demokrasinin gerekliliklerinden bahsederek buna uygulama alanı yaratılmasını ifade etmiştir¹⁴⁹. Refik Koraltan ise yeni parti yolundaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *“İşte bu inanişle yeni bir siyasi parti için aralıksız bir faaliyet içine girmiş bulunuyorduk. Bu hususta birçok arkadaşımın yardımlarından fikir sahasında faydalanıyorduk. Yeni kuracağımız partinin ismini Demokrat Parti olarak kararlaştırdıktan sonra amme efskarına durumu açıkladık¹⁵⁰.”* Sonuç olarak Celal Bayar, İsmet İnönü'nün onayını almış ve cumhuriyetin temel değerlerine bağlı kalmak şartıyla partinin kurulmasını sağlamıştır. Böylelikle 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti kurulmuştur¹⁵¹.

1.3. 1950 SEÇİMLERİ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDARI

Demokrat Parti'nin kuruluşunu ilanını müteakip CHP bu durumun demokratik bir gelişme olduğunu söyleyerek neticede siyasette farklı seslerin ortaya çıkmasını müspet bir adım olarak değerlendiriyorlardı. Bu süreçte Demokrat Parti, 16 il ile 36 kaza olmak üzere teşkilatlanmaya başlamıştır. Sonraki zamanda ise

¹⁴⁷ Durmuş Yalçın vd. *a.g.e.*, s. 533.

¹⁴⁸ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 233.

¹⁴⁹ Lewis, *a.g.e.*, s. 304.

¹⁵⁰ Refik Koraltan, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar*, Timaş Yay., İstanbul 2013, s. 100.

¹⁵¹ Özer, *a.g.e.*, s. 45.

örgütlenme süreci köylerde de geniş yayılma alanı bulacaktı. Halk ise mevcut iktidar partisinden başka yeni bir partinin varlığını sahiplenmeye başlamıştır¹⁵².

Çok partili siyasetin getirdiği ilk seçim ortamı ise 1946 yılında yapılacak olan seçimlerdi. Mahalli seçimlerin belirlenen tarih olan Eylül 1946 tarihinden aynı yılın mayısına alınması çatışmayı beraberinde getirmiştir. Seçimlerin erkene alınmasını yeni kurulan DP'yi hazırlıksız yakalama girişimi olarak nitelendiren muhalifler bu durumu protesto etmişlerdir. Ancak sonuç değişmeyince Demokrat Parti belediye seçimlerini boykot kararı aldı. Bu vesileyle kendi yanlılarını seçimlere katılma konusunda tercihlerine bırakan DP yönetiminin bu girişimi kendi lehlerine dönen bir girişim oldu. Öyle ki seçimlere katılım oranı düşük olduğu gibi yeni parti bu konuda kendisinin gücünü ortaya koymuştur¹⁵³. Belediye seçimlerinin bu şekilde gelişmesinin ardından Cumhuriyet Halk Partisi 1947 yılında yapılacak olan genel seçimlerinde bir yıl erkene alınmasını tartışıyordu. İktidarın bu yöndeki kararlı tutumu genel seçimlerin 21 Temmuz 1946 yılına alınmasına sebep olmuştur. Demokrat Parti yine seçimlere katılıp katılmama konusunda kendi yönetiminde konuyu tartışmaya açmış ve sonuç olarak seçimlere girme konusunda karar kılınmıştır¹⁵⁴. Muhalefetin bu yöndeki eleştirilerinin başında ise İsmet İnönü'nün 1945 yılı meclis açılış konuşmasında yaptığı ve İnönü'nün 1947 yılı seçimlerinin tek dereceli olmasını istediği ve iktidarın milletin vereceği çoğunluk oylarla belirleneceğini belirttiği konuşmadır¹⁵⁵. Adnan Menderes ise bu konu hakkında mecliste yaptığı konuşmada İnönü'nün kendi partilerine hazırlık zamanı bırakmadığını öne sürüyor ve önceden yapılan açıklamalar ile şimdi alınan kararların ters yönde olduğunu belirtiyordu¹⁵⁶. İktidar ise tek dereceli seçim sistemi, üniversitelerin özerkliği ve basının daha özgür hale gelmesi gibi adımları atsa da bu durum Demokrat Parti'nin gitgide yükselen grafiğini etkilememiştir¹⁵⁷. Sonuç

¹⁵² Karpat, *a.g.e.*, s. 240.

¹⁵³ Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 108; Albayrak, *a.g.e.*, s. 83; Karpat, *a.g.e.*, s. 241; Albayrak, *a.g.m.*, s. 57.

¹⁵⁴ Şahin-Tunç, *a.g.m.*, s. 46.

¹⁵⁵ Hasan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 127.

¹⁵⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, D: 7, C: 22, Toplantı: 3, Kırk beşinci birleşim, 29.04.1946 Pazartesi, s. 217.

¹⁵⁷ Durmuş Yalçın vd, *a.g.e.*, s. 538.

itibariyle 21 Temmuz 1946 seçimlerinde CHP 397, DP 65 (DP listesinde 4 aday bağımsız seçilmiştir.) milletvekili çıkarmıştır¹⁵⁸.

Demokrat Parti'nin siyasi hayattaki yükselişi adım adım devam ediyordu. 1946 yılından itibaren iktidar olacağı zaman kadar ara seçimlere katılmayan DP, asıl hedefini ve çabasını iktidar olma yolunda harcıyordu. Bu durumun farkında olan İsmet İnönü ise her türlü sonuç karşısında mücadeleye devam edeceğini söylüyordu¹⁵⁹. Refik Koraltan ise hatıralarında 1950 seçimleri yaklaşırken halk tarafından bu yeni partiye olan olumlu bağlardan ve gittikleri yerlerde coşkun bir kalabalık etrafında kaldıklarından söz etmektedir. Ayrıca seçimlerin beklenen güvenlik ve normal şartlar altında geçerse en az 350 vekil çıkaracağını kendisini dinleyen kalabalığa hitap ediyordu¹⁶⁰. Türkiye'de yeni bir iktidar sürecine doğru gidilirken basında da DP lehine haberler yayılmaya devam ediyordu. Yazılı ve özellikle radyonun geniş halk kitlelerine inen iletişim ağı durumun CHP açısından iyiye gitmediğini ortaya koyuyordu¹⁶¹. CHP seçim öncesi yaptığı propaganda söylemlerinde elektrik ve su kaynaklarına daha fazla ulaşım sağlanacağını, sağlıkta yeni atılımlar yapılacağını, anayasanın demokratikleştirilmesi yönünde yeni adımlar atılacağını, iktisadi, eğitim gibi alanlarda yenilikler yapılacağını belirtiyordu¹⁶². Nihayet seçim zamanı 14 Mayıs 1950 tarihine gelindiğinde ertesi günü seçim sonuçları gelmeye başlamış, rahat ve sakin bir ortamda yapılan seçim ortamında halkın seçimlere ilgisinin yoğun olması sebebiyle Demokrat Parti kazanmaya başlamıştı¹⁶³. Netice itibarıyla Türkiye'de 27 yıllık CHP iktidarı sona ermiş Demokrat Parti 408 milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi ise 69 milletvekili kazanmıştır. Diğer taraftan bağımsızlar 9, Millet Partisi ise 1 milletvekili ile meclise girmişlerdir¹⁶⁴. İnönü ise seçimlerde sonra yaptığı açıklama ile muhalefet sürecinde bu görevi yerine getireceklerini, iktidarın muhalefet partisine güven verici bir yaklaşım sergilemesi gerektiğini belirtmiştir. Bundan sonra yapıcı bir şekilde iktidar

¹⁵⁸ https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.

¹⁵⁹ Toker, *a.g.e.*, s. 240,241.

¹⁶⁰ Koraltan, *a.g.e.*, s. 158.

¹⁶¹ Özer, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁶² Albayrak, *a.g.e.*, s. 167; Lewis, *a.g.e.*, s. 311.

¹⁶³ "Halkın Büyük Nisbette İştirakiyle Demokratlar Her Yerde Kazanıyor", *Milliyet Gazetesi*, 15 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁶⁴ Lewis, *a.g.e.*, s. 311; Yalçın, *a.g.e.*, s. 548; Albayrak, *a.g.e.*, s. 171.

karşısında duracaklarını ifade eden İnönü, yeni genel seçimlere kadar da her türlü durumu tartışacaklarını söylemiştir¹⁶⁵.

Yeni iktidar sürecinde Türkiye artık yeni yönetimini belirlemek üzere çalışmalara başlamıştır. Bu vesile ile mecliste yapılan oylama sonucu Celal Bayar 387 oy ile cumhurbaşkanı seçildi. Adnan Menderes ise başbakanlığa getirilerek hükümeti kurma görevini üstlendi. Meclis başkanlığına ise Refik Koraltan seçildi¹⁶⁶. Yeni iktidarın göreve başlamasıyla birlikte tebrik merasiminin yaşandığı günlerde Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Meclis Başkanı gelenleri karşılıyordu. Bu arada İsmet İnönü'de Celal Bayar'ı tebrik ederek başarılar dilemiştir¹⁶⁷.

1.4. DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI İLE YUGOSLAVYA ARASINDA İLK TEMASLAR

Demokrat Parti iktidara gelip yeni kadrolarını oluşturduktan sonra dış politika bağlamında da aktif bir siyaset takip etmiştir. Bu vesileyle Yugoslavya ile olan ilişkilerde bölgesel olarak yakın ve sıcak bir siyaset gütmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Yugoslavya ile olan ilişkilere baktığımızda 5 Ocak 1950 tarihinde Ankara'da Türkiye-Yugoslavya Ticaret ve Ödeme Antlaşması imzalanmıştır¹⁶⁸. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise mecliste yaptığı konuşmada Yugoslavya ile olan ilişkilerin normal bir seyirde olduğunu belirtiyordu. Ayrıca imza edilmiş olan ticaret antlaşmasının ilişkilerin gelişmesi açısından olumlu bir yarar sağlayacağını umduğunu dile getirmiştir¹⁶⁹. Yugoslavya ile ilk ilişkilerin bir başka boyutu ise Yugoslavya'da yer alan Türk emlak ve menfaatlerinin durumuna ilişkin Belgrad'da komisyon kurulmuş olup, bu komisyonda Türkiye'yi Dışişleri Bakanlığı Ticari Anlaşmalar Dairesi Genel Müdürü Settar İksel başkanlığında heyet temsil etmiştir¹⁷⁰. Ticari sahada ilişkilerin geliştirilmesi bakımından 1950 yılında imzalanan ticaret antlaşması ise karşılıklı mutabakat sonucunda uzatılmasına karar

¹⁶⁵ İlhan Turan, *a.g.e.,s.* 455,456.

¹⁶⁶ Kadri Unat, *a.g.e.,s.* 268; Koraltan, *a.g.e.,s.* 166.

¹⁶⁷ "Cumhurbaşkanını Tebrik Töreni", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Mayıs 1950 Salı, s. 1.

¹⁶⁸ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 121-102-2.

¹⁶⁹ *Ayin Tarihi*, Kasım 1950, <http://ayintarihi.iletisim.gov.tr/turkce/date/1950-11-01>.

¹⁷⁰ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 124-79-8.

verilmiştir¹⁷¹. Ekonomik açıdan iki ülke arasında antlaşmalar yapılmakla beraber Ticaret Bakanı Enver Güreli 24 Aralık 1952 tarihinde Yugoslavya'ya gitmiş ve burada ilişkilerin gidişatı hakkında görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca Yugoslavya Türkiye'ye vagon, maden sanayi ürünleri ve birtakım makineler ihraç etmek istemektedir. Diğer yandan Türkiye ise Yugoslavya'ya buğday, pamuk gibi gıda ve maden alanında bakır satmak hususunda çeşitli girişimler yapmışlardır¹⁷². Bu ziyaret üzerine Yugoslav Büyükelçisi Radovanoviç Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamada iki ülkenin iktisadi sahada işbirliğini genişletmek istediklerini, iki ülkenin ekonomik olarak birbirlerine yardımcı olacaklarını ve işbirliğinin ulaşım, teknik yardım, nakliyat gibi alanlara da yayacaklarını ifade etmiştir. Türkiye ve Yugoslavya'nın iki farklı görüşe sahip hükümetler olmasına rağmen aradaki dostluğa zarar vermeyeceğini ve bu durumun bir engel oluşturmayacağını söylemiştir¹⁷³. Enver Güreli Belgrad'dan ayrılışı üzerine yine Anadolu Ajansı'na verdiği demeçte ziyaretin dostluk havası içinde geçtiğini belirterek gösterilen ilgiye teşekkür etmiştir. İki ülke arasındaki ticaret konusunun yakınlık ve anlayış çerçevesinde görüşüldüğünü belirten Güreli, Yugoslavya'da seyahat ettiği fabrikalarda üretimin ihracat etme boyutuna vardığını ve bu durumda üretilen endüstriyel ürünlerin Yugoslavya'dan ithal edilmesine imkân sağladığını ifade etmiştir¹⁷⁴. Enver Güreli'nin gerçekleştirdiği bu ziyaretin ardından ilişkilerin bütünleşmesi açısından Yugoslavya'dan Ticaret Odası Başkanı Stane Pavliç önderliğinde bir heyette Türkiye'ye gelmiştir. Pavliç yaptığı açıklamada bu ziyaretin ticari ilişkilerin devamını sağlayacağını söylemiştir. Karşılıklı ziyaretlerin mevcut ülkeler arasındaki iktisadi durumun geniş alana yayılacağını ve bunun antlaşmaya dökülmesini umduklarını ifade etmiştir¹⁷⁵.

Demokrat Parti iktidarının Yugoslavya ile birebir yakınlaşmasının diğer bir göstergesi ise Yugoslav Büyükelçisi Radovanoviç'in vereceği resepsiyon sebebiyle olmuştur. Bu resepsiyona Adnan Menderes ve eşi de davet edilmiştir¹⁷⁶. Bu organizasyon ise iki ülkenin kurduğu diyalogların gelişmesine katkı sağlamıştır.

¹⁷¹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 125-36-5.

¹⁷² "Ticaret Bakanı", *Milliyet Gazetesi*, 24 Aralık 1952 Çarşamba, s. 7.

¹⁷³ *Ayın Tarihi*, Aralık 1952, <http://ayintarihi.iletisim.gov.tr/turkce/date/1952-12-01>.

¹⁷⁴ *Ayın Tarihi*, Ocak 1953, <http://ayintarihi.iletisim.gov.tr/turkce/date/1953-01-01>.

¹⁷⁵ "Yugoslav Ticaret Heyeti Geldi", *Milliyet Gazetesi*, 10 Ocak 1953 Cumartesi, s. 7.

¹⁷⁶ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 17-99-32.

2. BÖLÜM

YUGOSLAVYA İLE İLİŞKİLERİN ÇOK BOYUTLU TEŞEKKÜLÜ

2.1. TİCARİ İLİŞKİLERE DAİR YAPILAN ANLAŞMALAR

Yugoslavya ile ticari münasebetler karşılıklı ziyaretler çerçevesinde iki ülkenin çıkarlarına uygun şekilde sürdürülüyordu. Bu sebeple Yugoslavya Ticaret Odası Başkanı Pavliç Türkiye'ye gelmiş ve birtakım ziyaretler yapmıştı. Buna karşılık olarak ise Türkiye'den bir heyette 20 Mart 1953 tarihinde Yugoslavya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İktisatçılardan oluşan bu heyet Yugoslavya'daki elektrik tesislerini ve fabrikalarını gezerek, burada Türkiye'nin elektrik projeleri kapsamında çeşitli anlaşmalar imzalamıştır¹⁷⁷. İki ülkenin kurduğu bu ticari yakınlık zamanla daha da artmış, devletlerin birbirlerine alım-satım hususunda çeşitli mallar ve ürünler bazında ticareti artmış ve muhtelif alanlara da yayılma olanağı bulmuştur. Zira Balkan coğrafyasında ve İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından ekonomik olarak iki ülkenin kalkınmasında yapılan bu antlaşmaların payı çok büyüktür¹⁷⁸.

Türkiye ile Yugoslavya ticari ilişkilerini geliştirmek için ticaret anlaşması görüşmeleri yapmışlardır. Bu ticaret anlaşması ile beraber birde ödeme anlaşması imzalamışlardır¹⁷⁹. Türkiye adına bu görüşmelere Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Settar İksel başkanlığında bir heyet katılmıştır¹⁸⁰. Görüşmeler sonucunda 24 Temmuz 1953 tarihinde yürürlüğe girmiş olan ticaret anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmanın maddeleri ise şu şekildedir:

¹⁷⁷ *Ayın Tarihi*, Mart 1953, <http://ayintarihi.iletisim.gov.tr/turkce/date/1953-03-18>.

¹⁷⁸ Serdar Sakin-Mustafa Salep, *Balkanlar'da Güvenlik Arzusu Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı*, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 105.

¹⁷⁹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-23-2.

¹⁸⁰ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-1-5.

- 1- Türkiye ile Yugoslavya arasındaki mal mübadeleleri iki ülkede yürürlükte bulunan ithalat ve ihracat rejimlerine göre yapılacaktır.
- 2- Her iki ülkenin ilgili makamları bu anlaşma çerçevesinde A ve B listelerinde yazılı malların, bunların ithal ve ihracı önceden izne tabi olduğu takdirde, her birine tahsis edilen kontenjanlar içinde karşılıklı olarak ithal ve ihracına izin vereceklerdir.
- 3- A ve B listelerinde yazılı olmayan mallardan, ithal ve ihracı kontrol rejimine tabi bulunanlarla, kontenjanları bitmiş olan mallar, iki ülkenin ilgili makamlarının önceden izni olmak şartıyla karşılıklı ithal ve ihracı yapılabilecektir.
- 4- Her iki ülke arasındaki mal ithal ve ihracı, Ödeme Anlaşması ve halen mevcut olan özel anlaşmalarla öngörülen hesaplarda mevcut hazır olan paralar içinde icra edilecektir.
- 5- Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Yugoslavya'dan Türkiye'ye ve Türkiye'den Yugoslavya'ya sevk edilen mallar için ilgili makamlarca menşe sertifikası talep edilecektir. Bununla birlikte karşılığı FOB 100 Türk Lirasını veya bunun dinar ile tutarını geçmeyen sevkiyat için her iki tarafça menşe sertifikası istenmeyecektir.
- 6- Karşılıklı ticari ilişkilerin gelişimi, iktisadi ve teknik işbirliğini sağlamak için bir Türk-Yugoslav Muhtelit Komisyonu kurulacaktır.
- 7- Bu anlaşmanın uygulamaya konulmasından önce başlamış olup henüz tamamlanmayan ticari muameleler, mevcut özel anlaşmaların veya bu anlaşmanın hükümlerine göre tasfiye olunacaktır.
- 8- Bu anlaşmanın çerçevesinde ve yürürlükteki süresinde yapılmış olup sonu gelip tamamlanmayan ticari muameleler, bu anlaşmanın hükümleri gereğince tasfiye olunacaktır.
- 9- Bu anlaşma çerçevesi içinde yapılan muamelelere ilişkin ödemeler bugünkü tarihte imzalanan Ödeme Anlaşması hükümlerine göre tesviye olunacaktır.

10- Bu anlaşma 1 Mart 1953 tarihinde yürürlüğe girecek ve 28 Şubat 1954 tarihinde kadar geçerli olacaktır¹⁸¹.

Yugoslavya ile yapılan bu anlaşma sebebiyle karşılıklı olarak birkaç milyon civarında bulunan ticaret hacmi bu ve yeni yapılacak anlaşmalarla birlikte yetmiş milyon dolara yükselecektir. Karşılıklı olarak muhtelif ürünler çerçevesinde ticaretini geliştiren iki ülke başka alanlarda da anlaşmalar yapma hususunda mutabık kalmıştır¹⁸². Refik Koraltan ise yaptığı açıklamada Yugoslavya ile yapılan anlaşmanın önemine dikkat çekerek, Yugoslavya'nın Türkiye açısından iyi bir pazar olduğunu ifade etmiş ve ayrıca bunun iktisadi açıdan yararlı bir adım olduğunu söylemiştir¹⁸³.

Yugoslavya ile olan ilişkiler ekonomik açıdan gelişirken bunlara dair bir de iki ülke karşılıklı ödeme anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmanın maddelerine gelince şu şekilde sıralanabilir:

1- Bugünkü tarihte imzalanan Ticaret Anlaşması hükümleri gereğince Türkiye'ye ithal edilmiş veya edilecek Yugoslav mallarının bedellerine ve bu mallara müteferri masraflara ait ödemeler ile kambiyo kontrolü hakkında meriyette bulunan Türk mevzuatınca müsaade edilen Türkiye'den Yugoslavya'ya yapılacak diğer her türlü ödemeler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na yapılacak tevdiat ile tesviye olunacaktır.

2- Bu maddede belirtilen hususlar birinci maddede geçen hususların Yugoslav malları boyutu çerçevesinde olmak üzere Türkiye'ye yapılacak her türlü ödeme Yugoslavya Halk Federatif Cumhuriyeti Devlet Bankası'na yapılacak tevdiat ile tesviye olunacaktır.

3- Yukarıdaki maddeler gereği ödemeler konusunda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile Yugoslavya Halk Federatif Cumhuriyeti (YHFC) Devlet Bankası tahsilât ihbarnameleri ile ödeme emirlerini günü gününe birbirlerine bildireceklerdir.

¹⁸¹ *T.C.Resmi Gazete*, S. 8466, 24 Temmuz 1953 Cuma, s. 6795,9796.

¹⁸² "Türk-Yugoslav", *Milliyet Gazetesi*, 27 Şubat 1953 Cuma, s. 7.

¹⁸³ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 112.

- 4- Para yatırımları ve ödemeler her iki memlekette milli paralarla yapılacaktır.
- 5- Birinci maddede öngörülen hesabın hazır para kullanımı, YHFC Devlet Bankası'nın Türkiye'deki ödemeleri için yeterli gelmediği takdirde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası YHFC Devlet Bankası'nın ödeme emirlerini yukarıda mezkûr hesabın borçlu bakiyesi 3.000.000 ABD Doları oluncaya kadar, fasılasız olarak yerine getirilecektir.
- 6- Yine ikinci maddeye göre öngörülen hesabın 5. maddede yer alan durumun tersi olarak mezkûr hesabın borçlu bakiyesi 3.000.000 ABD Doları oluncaya kadar fasılasız olarak yerine getirilecektir.
- 7- Anlaşmanın birinci ve ikinci maddelerinde öngörülen hesaplarda akid taraflardan biri yahut diğeri lehine bir bakiye kalacak olursa, bu bakiye borçlu tarafça altı ay süresinde, bugün imzalanan Ticaret Anlaşmasına merbut karşılıklı listelerde yazılı malların veya borçlu tarafın teklif ve alacaklı tarafın kabul edeceği diğerk malların ihracı suretiyle tasfiye olunacaktır.
- 8- 5 Ocak 1950 tarihli Ödeme Anlaşmasının bir ve ikinci maddelerinde öngörülen hesapların bakiyeleri işbu anlaşma yürürlüğe girdiği tarihte bir ve ikinci maddelerinde öngörülen hesaplara nakledilecektir.
- 9- Bu anlaşmanın teknik hususları iki ülkenin merkez ve devlet bankalarınca ortak bir anlaşmayla kararlaştırılacaktır.
- 10- Bu anlaşma Ticaret Anlaşmasının ayrılmaz bir parçasıdır ve diğerk anlaşmayla aynı anda yürürlüğe girip aynı sürede geçerli olacaktır¹⁸⁴.

İki ülke arasında vuku bulan bu ticaret ve ödeme anlaşmaları birçok alanı kapsayıcı nitelikte olduğu için ve her iki ülkenin ekonomik durumunu gözeterek imzalandığından şüphesiz ki bu Türk-Yugoslav ortak çıkarları açısından faydalı bir durumu ortaya koyar. Bu durumun sürekliliği açısından ise ilerde bahsedilecek olan Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya yakınlaşması ve bunun bir pakt ile sonuçlanması

¹⁸⁴ T.C. Resmi Gazete, S. 8466, 24 Temmuz 1953 Cuma, s. 6800.

neticesinde, her iki ülkede birbirlerine güven verici bir yaklaşım sergilemişlerdir¹⁸⁵. Ayrıca her iki ülkede demiryolları, denizcilik, havacılık, posta ve turizm konularında da birbirleriyle işbirliği yapma konusunda ortak bir mutabakata varmışlardır¹⁸⁶.

Yugoslavya ile yapılan anlaşmalardan diğeri ise Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması'dır. 26 Şubat 1953 tarihinde imzalanan bu anlaşmaya göre her iki ülkede turistik taşımacılığı arttırmak için birbirleriyle temasa geçeceklerdir. Demiryolları konusunda ise uluslararası anlaşmalar çerçevesinde nakille ilgili hususları yerine getireceklerdir. Diğer maddeye göre iki ülke hava nakil konusunda anlaşma yapmaya karar vermişlerdir. İki ülkede vergi konusunda birbirlerine müsamahalı davranma hususunda kolaylık göstermeyi kabul etmişlerdir. Türk ve Yugoslav vatandaşları, şirketleri ve iktisadi kurumları karşılıklı olarak ülkelerdeki kanunlara uyacaklardır. Gemiler konusunda ise ilgili devletlerin makamları tarafından her memleketin kanunlarına göre verilmiş olan vesikalar her iki tarafça kabul edilecektir¹⁸⁷.

Balkanlar bölgesinde ekonomik kalkınmanın faydasını yaptıkları ikili anlaşmalarla ortaya koyan Türk-Yugoslav hükümetleri daha önceden belirttikleri gibi hava ulaştırma konusunda da mutabakata varmışlardır. Alınan kararlara bakıldığında Ankara-İstanbul-Selanik-Üsküp-Belgrad hattında işletilmek üzere her iki tarafta bir veya birkaç teşebbüs tayin edeceklerdir. Tayin edilmiş olan bu teşebbüsler her iki ülkenin de çıkarlarını gözetmek durumunda olacaklardır. Gerekmesi söz konusu olduğunda taraflar anlaşma maddeleri üzerinde uzlaşmacı tutum ile değişiklik yapmayı kabul etmişlerdir. Ayrıca anlaşma üzerinde taraflardan birisi fesih yoluna giderse bunu diğer tarafa bildirmek zorundadır. İki ülke arasında ortaya çıkacak olan anlaşmazlıklar konusunda diplomatik kurulları işleterek hakem kuruluna gitmeyi onaylamışlardır. Anlaşma çerçevesinde ortaya konan ekler, fesih durumu, değişiklik gibi hususlar Milletlerarası Sivil Havacılık Teşkilatına bildirilecektir. Türk ve Yugoslav uçaklarına yaşanacak olan tehlikeli durumlar karşısında ilgili devletler tarafından yardım sağlanacaktır. Yine anlaşma maddelerine göre taraf devletlerden her biri hava alanlarından faydalanması karşılığında ilgili teşebbüslerden alınan

¹⁸⁵ Kahramanyol-Emgili, *Tito ve Balkan Siyaseti*, s. 333.

¹⁸⁶ *T.C. Resmi Gazete*, S. 8466, 24 Temmuz 1953 Cuma, s. 6799.

¹⁸⁷ *T.C. Resmi Gazete*, S. 8664, 22 Mart 1954 Pazartesi, s. 8760.

harçlar, uluslar arası hava servisi işleten kendi ulaştırma hava teşebbüslerinde alınan harçlardan fazla olamayacağını kabul ederler. Yine ilgili teşebbüsler kendi uçaklarında kullanılmak üzere ithal edilen yakıtlar, makine yağları, yedek parçalar ve vergiler, uluslar arası servislerde çalışan milli teşebbüslere tatbik olunan muameleden yararlanacaklardır¹⁸⁸.

Yugoslav-Türk iktisadi gelişiminin diğer bir aşaması ise mal mübadelelerine ilişkin yapılan anlaşmadır. Bu suretle 1 Nisan 1954 ile 31 Mart 1955 arasındaki döneme ilişkin bir protokol imzalanarak, ithalat ve ihracatın iki ülkenin ekonomik anlamda gelişmesine ayrıca destek sağlamasını amaçlamışlardır¹⁸⁹. Öyle ki bu anlaşma 26 Şubat 1953 tarihinde imzalanan Ticaret Anlaşması'nın da devamı ve bütünlüycisi sayılmaktadır¹⁹⁰. Mal mübadelelerine ilişkin daha sonra ise 14 Nisan ile 3 Mayıs 1955 tarihleri arasında yeni görüşmeler yapılmış bu görüşmeler sonucunda anlaşmalara uyarınca ortaya konan mal protokollerine yenileri ilave yapılmıştır¹⁹¹. 15 Temmuz 1956 – 31 Ağustos 1957 dönemine ait yine mal değişimi anlaşması yapılmış olup 14 Temmuz 1956 tarihinde imzalanmıştır¹⁹².

8 Mayıs 1955 tarihinde imza edilen Türkiye-Yugoslavya arasındaki buğday ve pamuğu kapsayan anlaşma ise 5 yıllık bir süreç zarfında ticareti ileri seviyeye taşımayı öngörmüştür. Bu suretle Türkiye'den Yugoslavya'ya yumuşak buğday ve pamuk ihraç ve ithaline karşılıklı olarak mutabakata varılmıştır¹⁹³. Anlaşma uyarınca maddeler üzerinde gerekli görüldüğü takdirde değişiklik yapılabilecektir. İki hükümet buğday ve pamuğun fiyatları konusunda uygun olanı bulmak için çaba göstereceklerdir. Yine anlaşmaya göre buğday ve pamuğun zorunlu miktarları, Türkiye bu maddeleri ihraç konusunda imkân kalmadığı hallerde azaltabilecektir. Senelik pamuk satışı ise her dönem için 4000 ton olacaktır¹⁹⁴. Yugoslavya'ya ise 1953 tarihinde yine 50.000 ton buğday satışı yapılmış olup¹⁹⁵ aynı yıllara ilişkin

¹⁸⁸ *T.C. Resmi Gazete*, S. 8661, 18 Mart 1954 Perşembe, s. 8674–8676.

¹⁸⁹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 135-46-10.

¹⁹⁰ *T.C. Resmi Gazete*, S. 8932, 16 Şubat 1955 Çarşamba, s. 11047.

¹⁹¹ *T.C. Resmi Gazete*, S. 9360, 17 Temmuz 1956 Salı, s. 15127.

¹⁹² BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 144-69-10.

¹⁹³ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 140-65-20.

¹⁹⁴ *T.C. Resmi Gazete*, S. 9359, 16 Temmuz 1956 Pazartesi, s. 15115.

¹⁹⁵ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 84-533-5.

ayrıca Toprak Mahsulleri Ofisi 100.000 ton buğday satışı gerçekleştirmiştir¹⁹⁶. Yugoslavya'ya satılan buğdaylar hakkında ise yine buna mukabil Yugoslavya'da Narodne Bank'ta Merkez Bankası adına bir kredi açılacaktır. Bu kredi 31 Ağustos 1953 tarihine kadar yürürlükte kalacak olup bu zaman zarfında Yugoslavya'dan kredi karşılığı olarak kereste, çimento, kimyevi maddeler, sanayi ürünleri, makineler, cam, elektrik motorları, sigara kâğıdı gibi ürünler alınacaktır¹⁹⁷. Yine bu anlaşmalar ile önceki dönemlerin ticaretinin sürekliliği sağlanmıştır. Türkiye'nin gıda, sanayi ve diğer alanlarında sürekli alım satımda işbirliğine gittiği Yugoslavya'da yine Karayolları Genel Müdürlüğü'nün talebi üzerine menşei Yugoslavya olmak üzere yirmi bin ton çimento alınması konusunda karara varılmıştır¹⁹⁸. Devlet Demiryolları İdaresi ise ihtiyacı olan 1000 adet yük vagonunun Yugoslavya'dan temini konusunda Maliye Bakanlığı ve Ulaştırma Bakanlığı'nın onayı sonucunda satın alınmasına karar vermiştir¹⁹⁹. Bir başka ticaret unsuru olarak ise Yugoslavya'dan mangal kömürü ithal edilmesidir. 500.000 kilo mangal kömürünün deniz yoluyla Türkiye'ye geldiği ayrıca dökme kömür olarak nitelenen kömüründe alınacak olup böylece kömür konusunda herhangi bir sıkıntı yaşanmayacağı ifade edilmiştir²⁰⁰.

2.2. GÖÇ ANLAŞMASI VE NETİCELERİ

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan ve büyük bir sosyal olgu ya da hareket olarak nitelenen göç kavramı, insanların zorunluluktan ya da çeşitli sebepler yüzünden yer değiştirmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun insanlar üzerinde neden-sonuç ilişkisi kurulmasının yanında ülkeler bağlamında da bu ikilemin kurulmasına neden olmaktadır. Gerek Osmanlının son zamanlarında gerekse İkinci Dünya Savaşı'nın getirisi olarak Balkanlar bölgesinde Türk ve Müslümanların varlığı sorun teşkil etmiş ve bu da göç kavramını ortaya çıkarmıştır. Kavramlar üzerinde durduğumuz zaman serbest göçmen kavramı önümüze çıkmaktadır. Bu kavram

¹⁹⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. 20, D. 9, Toplantı: 3, Kırk dördüncü Birleşim, 16 Şubat 1953 Pazartesi, s. 311.

¹⁹⁷ "Türkiye-Yugoslavya Ticareti Gelişiyor", *Milliyet Gazetesi*, 21 Eylül 1952 Pazar, s. 2.

¹⁹⁸ *T.C. Resmi Gazete*, S. 8360, 16 Mart 1953 Pazartesi, s. 5830.

¹⁹⁹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-1-1.

²⁰⁰ "Yugoslavya'dan 500 Bin Kilo Mangal Kömürü Geldi", *Milliyet Gazetesi*, 19 Mart 1954 Cuma, s. 2.

insanların buldukları ülkenin herhangi bir yardımı olmaksızın tamamen kendi olanakları dâhilinde veya kendilerine sağlanan akraba desteğiyle yer değiştirmesidir. Bu durum ise İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan durumları izah etmektedir²⁰¹.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında patlak veren Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana süregelen Balkanlar bölgesindeki etnisitenin giderek yoğun bir hale gelmesi buralarda yaşayan Türkler üzerinde doğrudan baskı oluşturmuştur. Bu vesile ile Sırplastırma, asimilasyona uğratma, Arnavutlaştırma ve burada milliyetçiliği ayaklandırma unsurları göçün yaşamasına neden oluşturacaktır²⁰². Sebepleri Yugoslavya özeline indirgeyecek olursak ekonomik olarak Yugoslav komünist idaresi geniş toprak sahibi olduğunu bildiği Türklerin 100 dekardan fazla arazilerine el koymuştur. Ayrıca ürünlere koydukları yüksek kotalar nedeniyle toplanma zamanı geldiğinde düşük çıkan rakamlardan dolayı hapis cezası ile karşı karşıya bırakılmışlardır. Ticaretle uğraşan Türk kesimin ise malları devlet tarafından alınmış yine hapis cezasına çarptırılmışlardır. Türkler buralarda sahip oldukları siyasi görüş sebebiyle farklı muamelelere tabi tutulmuşlardır ve bu da Türk kesimin diğer unsurlardan haklar olarak aşağı seviyede bulundurulmalarına neden oluyordu. Türklerin buralarda yaşayan diğer haklara nazaran vergi konusunda da farklı işlem gördüğünü görüyoruz. Öyle ki vergi miktarlarında olağandan çok fazla vergiye tabi tutulduğu göze çarpmaktadır. Sosyal açıdan yaratılan baskılara baktığımızda Türklerin aile hayatına kadar müdahale edildiğini görüyoruz. Türklere ait fazla olan yapılar alınmış buralara yabancılar yerleştirilmiştir. Yugoslav komünist rejiminin kendi siyasi görüşünü kabul ettirmek için yine Türk çocuklarına baskı uyguladığı ve Türklerin kendi milli unsurlarını koruma çabaları ortadan kaldırılmaya çalışıldığı ve bu suretle göçün yaratılmasına ortam hazırlandığı görülmektedir. Türk kadınları üzerinde ise Slav unsurlarla evlilik sağlanarak asimilasyona uğratılmasına çalışılmıştır. Dini açıdan ise Türklerin ibadeti engellenerek din özgürlüğü ortadan

²⁰¹ Taner Zorbay, "1950'ler Türk Dış Politikasında Göç Meselesi Yugoslavya'dan Türkiye'ye Serbest Göç ve Köprülü/Titoveles İlçesi Örneği", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, Karabük 2017, s. 320.

²⁰² Halim Çavuşoğlu, "Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 Kitleli Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi", *Mülkiye Dergisi*, C. 30, S. 251, Ankara 2006, s. 159,160.

kaldırılmaya çalışılmış, camiye gidenler hakkında işlemler yapılmıştır²⁰³. Türklere yapılan baskılar o kadar ileri boyutlara ulaşmıştı ki Yugoslavya'nın işgal altına alındığı dönemlerde mücadele etmede pasif kaldıkları gerekçesiyle çok sayıda Türk Partizan askerleri tarafından öldürülmüştür²⁰⁴.

Türkiye'nin göç konusunda tavrı ise 20. yüzyılın başlarında belirmeye başlayan bazı hususlar dairesinde ortaya konmuştur. Özellikle Balkan coğrafyasında bazı toprakların kaybedilmesi neticesinde burada kalan Türk nüfus ilerleyen dönemlerde mübadele şeklinde Türkiye'ye göç etmişler veya yer değiştirmişlerdir. Belirli kurallar dâhilinde kendi vatandaşlarını koruma hareketiyle yer değiştirme Türk vatandaşlarını kapsayan bir şekilde ele alınmıştır²⁰⁵. 1934 yılında çıkarılan İskân Kanunu'na dayanarak Türkiye'de yerleşme amacı gütmeyenler mülteci, Türklüğüne bağlı olup yerleşmek isteyenler ise muhacir olarak kaydedilmiştir. Yugoslavya topraklarından gelenler ise bu duruma istinaden bazıları mülteci, bazıları muhacir statüsünde kaydedilmişlerdir. 1950 yıllarından sonraki dönemde ise göçmen kelimesi yaygınlık kazanarak, Balkan topraklarından gelenler bu tabirle anılmaya başlandı. Hatta Yugoslavya'dan gelenleri tanımlamak için Arnavut kelimesi toplum nazarında yerleşmişti. Tabii bu durum sonraki yıllarda değişmeye uğrayarak, göçmenler geldikleri ülkelerin göçmeni adıyla anılmaya başlandı²⁰⁶.

Yugoslavya içinde barındırdığı unsurlarla birlikte çok kültürlü ve etnik bir yapıya sahip bir ülkedir. Öyle ki 25'in üzerinde bu bölgede farklı etnik halk yaşamakla birlikte bunların din, dil, ırk bakımından sayılarla kesin olarak ifade edilmesi zorlaşmaktadır. Müslüman vatandaşlar üzerinde bu bölgede yaşanan baskı ve zulümler göz önüne alındığında ortaya çıkacak olan bilgilerin kesinliği hakkında farklı farklı görüşler ortaya atılmaktadır²⁰⁷. Göç rakamlarına baktığımızda o zamanki adıyla Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'ndan 1919 ile 1926 tarihleri arasında 131.000

²⁰³ Sabahaddin Zaim, "Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 19, S. 1-4, İstanbul 1957, s. 437-442.

²⁰⁴ Çavuşoğlu, *a.g.m.*, s. 162.

²⁰⁵ Zorbay, *a.g.m.*, s. 321.

²⁰⁶ Nurcan Özgür Baklacioğlu, "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar", *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, Derleyenler: M. Murat Erdoğan-Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 196,197.

²⁰⁷ Çavuşoğlu, *a.g.m.*, s. 165.

göçmen Türkiye'ye gelmiştir. Cevat Geray'a göre 1923–1940 arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye 116.487 kişi gelmiştir. Göç miktarları ise yıllara göre farklılık arz etmekle birlikte dönemin siyasi ve sosyal koşulları bu durumun belirleyici unsuru olmuştur²⁰⁸. Göç rakamları üzerinde Yugoslav kaynakları Cevat Geray'ın ulaştığı rakama yakın tahmin vermektedir. Şöyle ki 1923–1933 yılları arasında 92.749 kişinin göçmenlik talebinde bulunduğu belirtilir. Ayrıca daha önceden de 23.500 kişinin talepte bulunması üzerine bu rakam toplamda 116.249 kişiye kadar ulaşır²⁰⁹. İki dünya savaşı arası dönemde toplam olmak üzere Balkanlardan Türkiye'ye gelen Yugoslav göçmenlerin oranı ise % 22,3 olmak üzere önemli bir nüfus arz eder²¹⁰.

Türkiye ile Yugoslavya arasında siyasi yakınlaşmaların sonucu olarak ortaya çıkan sosyal sonuçlar iki ülke arasında göç meselesinin görüşülmesine yol açmıştır. 1938 yılında iki ülke buralarda yaşayan vatandaşların durumunu bir karara bağlamak için antlaşma yapmışlardır. Alınan karara göre 1913 yılından başlamak üzere Sırbistan'ın güney bölgesinde bulunan vatandaşların Türkiye'ye göçü üzerine geri dönmeleri hususunda mutabakata varılmıştır. Ayrıca Müslüman kesimin mallarının durumunu da çözmek için girişimlerde başlatılmıştır. Antlaşmanın hukuki boyutu ise 1938 yılında Balkan Antantı'nın konseyinden sonra aynı yıl içerisinde imzaya açılmıştır. Yugoslavya ve diğer Balkan ülkelerinde yer alan Türk vatandaşların göç etme meselesi masaya yatırılmıştır. Türk-Yugoslav görüşmeleri sonucunda da Türkiye'ye göç etmek isteyenlere parasal yardım yapılacak (aile başına 500 Lira) ve bu yardımın ve göç edecek olanların ise sayıları hesaplanacaktı²¹¹. Burada dikkat edilmesi gereken bir konu ise göçe tabi tutulacak olanlarda Türklük vurgusu ön plana çıkarılmakla birlikte yine Müslüman olan kesimi de kapsadığı görülmektedir. Ancak 1938 yılı antlaşmasının imzalandığı tarih itibarıyla İkinci Dünya Savaşı'nın yaşanması göç hareketini engelleyici ya da istenen seviyede uygulanmasını zorlaştıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki savaşın yaşandığı tarih

²⁰⁸ Baklacioğlu, *a.g.e.*, s. 198.

²⁰⁹ Nurcan Özgür Baklacioğlu, *Dış Politika ve Göç*, Derin Yayınları, İstanbul 2010, s. 173.

²¹⁰ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 373.

²¹¹ Baklacioğlu, *a.g.e.*, s. 158.

aralığında bu sayı 300 civarı olarak belirtilmektedir²¹². Görüleceği üzere savaşın getirdiği durum göçler üzerinde büyük bir etki yaratmıştır.

Yugoslavya'nın göç konusunda ise pekte olumlu olmayan hareketleri söz konusu olmuştur. Göç edenleri sayısını arttırmak amacıyla baskı politikası uygulayan Yugoslavya sivillerden zorla silah alma yoluna gitmiştir. Bu konu hakkında Yugoslavya doğumlu araştırmacı Altay Suroy TRT'de yayımlanan Balkanlar ve Göç programında şunları söylemiştir: *“Silah toplama, silah bulma gerekçesiyle belli ailelerin evleri basıldı, tarandı. Eğer silah bulunmadıysa ailenin fertleri, ergin olan kişileri sorguya alındı, hücrelere kapatıldı, onlara çeşitli işkenceler uygulandı. Kimilerine böyle zorla silah satın alıp devlete teslim edilme işlemi uygulandı. Bazıları bu işkence yüzünden rahatsız oldu, sakat kaldı, bazıları canına kıymaya kadar gitti. Ve bunların öyle büyük etkisi oldu ki nüfusun bir kısmı çareyi yurt dışına göç etmekte aradı ve göç etti²¹³.”* Bu baskı politikası sonucu göç konusunda herhangi bir niyet taşımayan kesimler bile uygulanan zulümler sonucu göç etmek durumunda kalmıştır. Yugoslavya'nın göç meselesini Müslümanlar ve Türkler nezdinde baskı yoluna gitmesi göçmenlerin gidecekleri ilk ülkelerden birisi bu vesile ile Türkiye olmuştur. Türkiye bu durum karşısında iki taraf arasında görüş birliğine varılan anlaşma çerçevesinde üzerine düşeni yapmıştır.

1938 yılında yapılan antlaşma uyarınca göç konusu belirli kurallar çerçevesinde halledilmeye çalışılmış ve göç taleplerinin durumları takip edilmeye başlanmıştı. Türkiye ile Yugoslavya bu tarihlerden sonra tekrar Balkanlarda birlik için yakınlaşma sürecine girerken ortaya çıkan anlaşmazlıklar üzerinde de siyasi görüşmeler yapmışlardır²¹⁴. Balkan Paketi'nin kurulma aşamasındaki bu dönemde Fuat Köprülü Yugoslavya'ya giderek burada temaslarda bulunmuştur. Bu vesile ile 1953 yılında iki ülke ortak bir metne imza atmakla birlikte bu antlaşmada göç meselesi vurgulanmamıştır. Ancak belirtilen hususa göre 1938 yılındaki antlaşma, Split Centilmenlik Antlaşması imzalanarak tekrar edilmek suretiyle yenilenmiştir²¹⁵.

²¹² Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 366.

²¹³ <https://www.trtarsiv.com/izle/101652/balkanlar-ve-goc-12-bolum>, erişim tarihi 27 Ocak 2019.

²¹⁴ Zorbay, *a.g.m.*, s. 324.

²¹⁵ Baklacioğlu, *a.g.e.*, s. 203; Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 379.

Ayrıca Yugoslavya ile bir de vize anlaşması imzalanmıştır²¹⁶. 1952 ile 1960 arasında Yugoslavya'dan gelen göçmen sayısı ise farklı kaynaklarda şöyle geçmektedir²¹⁷:

Yıl	Cevat Geray	Köyşleri Bakanlığı	H. Bajrami
1952	1202	73	37.000
1953	3309	1113	19.300
1954	12.062	9728	17.500
1955	20.076	17.000	51.000
1956	35.369	31.969	54.000
1957	32.680	30.162	57.710
1958	32.539	30.137	41.300
1959	20.612	18.403	32.000
1960	14.722	13.304	27.000
Toplam	172.571	151.889	336.810

Sabahaddin Zaim'in yazdığı rapora göre ise 1950-1956 yılları arasında 59.883 kişi, 1957 yılında 30.255, 1958 yılının ilk yedi ayında da 14.234 kişi olmak üzere toplam 104.372 kişi göç etmiştir²¹⁸.

Yugoslavya'da yaşayan Türklerin durumu ve genel mahiyeti hakkında Türkiye'nin emekli Belgrad Büyükelçisi Ağâh Aksel ise 26 Ekim 1955 tarihinde şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Belgrad'da vazifeye başladığım andan itibaren miktarı yüz bin ile yüz yirmi bin arasında olduğunu tahmin ettiğim bu ırkdaşlarımızın bilhassa Makedonya'da

²¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-9-11.

²¹⁷ Nurcan Özgür Baklacioğlu, *a.g.m.*, s. 201.

²¹⁸ Zaim, *a.g.m.*, s. 446.

bulunanların acıklı ve feci durumları nazarı dikkatimi celpetmişti. Temaslarım ve tatikatum bu zavallı ırkdaşlarımızın bir müddet daha oralarda aynı hayat şartları altında kalmaları halinde ya tenessur edip Slavlaşmaya veya yok olmaya ve kalabileceklerinde bugün Niş havalisinde tesadüf edildiği veçhile “tabirimi mazur görünüz” Çingeneleşmeye mahkum olacakları kanaatini verdi.

Bundan başka zarureter dolayısıyla orada mecburen kalmış bulunan bir çok ailelerin bir kısım efradının muhtelif zamanlarda memleketimize gelmiş ve yerleşmiş ve bu suretle de ailelerin ikiye bölünmüş olduğunu müşahede ettim. Bittabi bu vaziyeti yazmış olduğum müteaddit raporlarla Hariciye Vekâletine bildirdim ve neticede bölünmüş olan ailelerin birleştirilmesi için Yugoslavya'daki ırkdaşlarımızdan bir kısmının serbest göçmen olarak ve hükümetten hiçbir yardım istemeyeceklerine dair Türkiye'deki akrabaları tarafından taahhütname verilmek şartıyla Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilmiştir. Diğer taraftan Yugoslavya hükümetiyle bu hususta yaptığım temaslar ve görüşmeler sonunda bu gibilerin orada bırakmak mecburiyetinde olacakları cüzi miktarda mallarıyla ellerindeki paralarının ve buna mümasil hususlar hakkında mutabakata da varmıştım.

Bütün bunlar ve bu işe müteallik her husus vaktinde mufassal ve muvazzah raporlarla Hariciye Vekaletine bildirilmiş idi.

Bilahare şahsi ve şifahi maruzatım üzerine yüksek iradeleriniz ve başvekilimiz enirlerine binaen Başvekalet müsteşarının riyasetinde bir komisyon kurulmuş ve bu zavallıların serbest göçmen gibi manasız ve her tarafa zararlı bir sistemle değil doğrudan doğruya ve hükümetimizin yardımı ile memlekete nakillerinin tezekkürü ve tespiti tekrarrür etmişti. İlk toplantısına iştirak ettiğim bu komisyonun hiç ileri bir adım atmadığını öğrendim.

Asırlarca Türk Milletinin sınır muhafızlığını yapmış olan ve hala Klaguzlu, Kara Halil Obası, Çeşme Mahallesi, Yeni Mahalle, Sarıcalar, Pınarlı ve buna mümasil Türk adları taşıyan köylerde yaşayan ve gerek dil ve gerekse yaşayış ve giyiniş tarzlarını asla değiştirmemiş bulunan bu Yörüklerin ve halis Türklerin bugünkü hallerinin daha da kötüleşmekte olduğunu almakta olduğum ve büyük bir ümitle yazılmış olan feryatnamelerden öğreniyor ve bunu zati devletlerinin alakalarına arz ve yok olmaya mahkûm bu çok muzdarip Türk kitesinin bir an evvel memlekete getirilip yerleştirilmesi ve ölümden ve sefaletten kurtarılması ve bu

hususta filyata geçilmesi hususunun rica ve istirham eder sonsuz tazimatımın kabulünü temenni ve niyaz eylerim²¹⁹.”

Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin 1950'li yıllarda artış göstermesi ise Yugoslav hükümetinin burada yaşayan Türklere karşı olumsuz hareketleri etkili olmuştur. Tito hükümetinin düşmanca davranışları ve asimile etme siyaseti sebebiyle Türk vatandaşların kendi ulusal kimliklerini korumak istemesi, Müslüman olan kesimin ise din bakımından da hassaslık göstermesi göçün yaşanmasında ana etkenlerdir²²⁰. Ayrıca Türkler tarafından kurulmuş olan Yücel²²¹ teşkilatına yönelik saldırılar göçlerin sayısal olarak artmasına neden olmuştur²²². Dönemin siyasi ve sosyal koşullarının şekillendirdiği göçün Türkiye'de yerleşim alanı ise Marmara Bölgesi, Trakya ve Ege Bölgeleri olmuştur. Özellikle İstanbul ise göç alınan şehirler arasında önemli bir yer tutmaktadır. 1950 yılları göçmenlerinin Türkiye'nin o zamanki şehir hayatında yer alması sebebiyle iş konusunda sıkıntıları az olmuştur. Ticaret ile uğraşan ve belirli bir iş tecrübesine ve vasfına sahip olanlar şehir hayatı ve ekonomiye kolay uyum sağlamışlardır. Bununu aksine çiftçilik ile uğraşan ve geçimini toprağa bağlı olarak sağlayan kesimin ise uyum sürecinde zorluklar yaşanmıştır. Toprağa bağlı iş bulamayanlar ise yine şehirlerde çalışma hayatına girmeye başlamışlardır. Devlet yardımı olmaksızın Türkiye şartlarına uyum sağlamaya çalışan göçmenler burada kendi gösterdikleri azim ve çalışkanlık sayesinde hem maddi yönden ayakta kalmaya çalışmışlar hem de sosyal açıdan uyumu atlatmaya gayret etmişlerdir. Kendilerine sağlanan vergi muafiyeti çerçevesinde iş hayatında tutunmaya çalışan Yugoslav göçmenlerinin durumu ise ülke çapında dikkat çekici bir unsur olamamıştır²²³. Göçmenlerin serbestlik statüsünde olduğu için kendi imkânları dâhilinde yer değiştirmesine Türkiye açısından davet mektubu uygulanmıştır. Bu duruma göre bu vesika çerçevesinde gelen göçmenlere Türkiye'de akrabaları tarafından emniyetli bir şekilde barınma ve

²¹⁹ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 40-238-17.

²²⁰ Çavuşoğlu, *a.g.m.*, s. 167.

²²¹ Yücel Teşkilatı, 1944 yılında Makedonya'da Türk azınlık tarafından kurulan bir harekettir. Türklük kimliğini koruma, kültürünü yaşatma, Türklere karşı yapılan haksızlıklarla mücadele etmek için kurulmuştur. Yücel Teşkilatı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 382,383; Baklacioğlu, *a.g.e.* s. 244-247.

²²² Zorbay, *a.g.m.*, s. 324; Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 383; Çavuşoğlu, *a.g.m.*, s. 168.

²²³ Zaim, *a.g.m.*, s. 447.

maddi açıdan destekleme olanağı sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu durumun ortaya çıkardığı sorun sebebiyle yüzlerce göçmen gerekli yardımı alamama tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır²²⁴. Burada hemen belirtmek gerekir ki serbestlik statüsünde göç edecek olan kişiler önce Türk olduklarını belirtmek durumunda kalacaklardır. Bununla birlikte burada yetkili kişilerce konunun hassasiyeti açısından Türklüğüne dair bir dizi soruşturmadan geçirileceklerdir. Türkiye’de yer alan akrabalarına ait varsa belgeler hazırlanacaktır. Bu sebeple göçmenlik meselesi belirli şartlar ve kurallar çerçevesinde yapılmaya çalışılmıştır²²⁵. Göçmenlerin kimliklerine bakılırsa Arnavut, Torbeş, Boşnak olarak göze çarpmaktadır. Göçmen statüsüne sahip olmak ve Türkiye’ye göç etmek isteyenler ise kendi kimliklerine sahip olmakla birlikte Türk olduklarını beyan ederek yer değiştirmek istiyorlardı²²⁶. Basında göç durumu ile ilgili yer alan haberlere göre ise Yugoslavya’dan Türkiye’ye günde en az 100 Türk ailesi gelmektedir²²⁷. Yine başka bir habere göre ise Yugoslav göçmenlerinin durumunun kontrolü sıklaştırılacak ve bu suretle Üsküp Başkonsoloslukuna gönderilen yazıda da belirtildiği gibi göçmenlerin tespiti konusunda dikkatli bir araştırma yapılmasının önemi belirtilmektedir. Göç edecek olan insanların belgelerinin doğruluğu hususunda da titiz davranılacaktır²²⁸. Göçmen rakamlarına ilişkin Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü yaptığı açıklamada 1950 yılından itibaren Yugoslavya’dan 61.669 göçmen Türkiye’ye gelmiştir. Ayrıca ayda ortalama 3000 kadar göçmenin ülkemize giriş yaptığı, Yugoslavya’da 200.000 kadar Türk’ün yer aldığı bildirilmiştir²²⁹.

2.3. SOSYAL, KÜLTÜREL VE DİĞER ALANLARDA İLİŞKİLER

Türkiye’nin Yugoslavya ile olan ilişkileri diplomatik sahada çok yönlü ilerlerken aynı zamanda iktisadi alanda da göze çarpar bir yakınlık içerisinde girmişlerdir. Bu bağlamda ilişkilerin diğer boyutları olan kültürel, spor ve bazı alanlarda da geliştiği söylenebilir. Mesela 19 Haziran 1952 tarihinde Yugoslavya

²²⁴ Baklacioğlu, *a.g.e.*, s. 494; Zaim, *a.g.m.*, s. 447.

²²⁵ Çavuşoğlu, *a.g.m.*, s. 171.

²²⁶ Baklacioğlu, *a.g.m.*, s. 216; Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 389.

²²⁷ “Yugoslavya’dan Gelen Göçmenler”, *Milliyet Gazetesi*, 6 Mart 1955 Pazar, s. 2.

²²⁸ “Yugoslav Göçmenleri Sıkı Kontrol Edilecek”, *Milliyet Gazetesi*, 8 Kasım 1956 Perşembe, s. 3.

²²⁹ “Türkiye Mülteci Meselesini Halletmiştir”, *Milliyet Gazetesi*, 6 Nisan 1957 Cumartesi, s. 3.

elçiliğinde alınan bir mektuba göre Yugoslavya Basın Federasyonu, 7 gazeteciden oluşan bir Türk basın heyetini 1 Ağustos tarihinde başlamak ve 3 hafta sürmesi planlanan bir geziye davet etmişlerdir. Söz konusu gezide Türk heyeti Yugoslavya'nın her tarafını gezmek suretiyle ayrıca siyasi, kültürel ve iktisadi alanlarda da gerekli görüşmeler yapmak üzere davet edilmiştir. Bu davet üzerine Türk heyetinin masrafları da Yugoslavya Basın Federasyonu tarafından karşılanacaktır. Türk tarafının bu davete icabeti üzerine ayrıca Yugoslav basını da Türkiye'ye gelmek istediklerini bildirmişlerdir. Karşılıklı bu davet ve organizasyonun ise iki ülkenin dostluğuna ve siyasi yakınlaşmasına katkı sağlayacağı ifade edilmiştir²³⁰.

Uluslar arası toplantılara da ev sahipliği yapan Yugoslavya, 12 Mart 1956 tarihinde Dubrovnik şehrinde yapılacak olan Dünya Meteoroloji Teşkilatı 6. Rejyon Komitesi toplantısına Türkiye'den Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürü Dr. Fuad Adalı ile Telekomünikasyon şefi Saip Ansen katılmışlardır²³¹. Yine Yugoslavya'nın Opatija şehrinde 20–25 Haziran 1957 tarihleri arasında yapılacak olan Milletlerarası İdari İlimler Enstitüsü toplantısına ise Türkiye'den hükümeti temsilen Dâhiliye Vekâleti Tetkik Kurulu Başkanı Hayri Orhon katılmıştır²³². Eğitim alanında ise temaslarda bulunmak üzere İstanbul Üniversitesi Rektörü Kazım İsmail Gürkan Yugoslavya'ya gitmiştir²³³.

Sanat alanında ise Yugoslavya Belgrad Operası Sanatçısı Stanoje Jankoviç'in, Büyük Tiyatro'da temsil edilen Rigoletto Operası'nda başrolü oynamak ve dört temsile katılmak üzere Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü emrinde çalıştırılmasına karar verilmiştir²³⁴. Sanatın iki ülke arasındaki bağlayıcı unsuruna bir örnek ise Türk sanatçı Belkıs Aran 1957 yılında Yugoslavya'ya gitmiş ve burada Belgrad Operası'nda Maskeli Balo adlı oyunda oynamış ve ardından Yugoslav gazetesi Borba bu konu hakkında haber yaparak Belkıs Aran'ı övgü dolu sözlerle övmüştür. Sahnede sergilediği oyun Yugoslav halkı tarafından büyük beğeni toplayan Türk

²³⁰ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 253-705-14.

²³¹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 142-20-15.

²³² BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 146-30-9.

²³³ “Üniversite Rektörü Yugoslavya'ya Gitti”, *Milliyet Gazetesi*, 27 Nisan 1953 Pazartesi, s. 2.

²³⁴ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 146-34-9.

sanatçı yine gelecek yıl Belgrad Operası'nda oynamak üzere teklif almıştır²³⁵. Yugoslavya'dan Ivo Dujmovic, iki sene süre ile İstanbul Belediye Konservatuarında Korno Öğretmeni ve ayrıca şehir orkestrasında Kornist olarak çalışmıştır²³⁶. Ayrıca Türkiye'de çalışma süresinin 1958 yılında bitmesinin ardından Ivo Dujmovic'in bu süresi Bakanlar Kurulu kararı ile iki yıl daha uzatılmıştır²³⁷.

Spor alanında ise gerçekleşen bazı faaliyetlere baktığımızda Yugoslavya Güreş Federasyonu kendi antrenörlerine açılacak olan kursa bir Türk antrenörünün de nezaret etmesini talep etmiştir. Bu vesile ile Milli güreş takımımızın eski antrenörü Nuri Baytorun Yugoslavya'ya gönderilmek üzere Türkiye Güreş Federasyonu tarafından görevlendirilmiştir²³⁸. Yugoslavya'nın Hajduk takımı ise Türkiye'ye gelerek burada ülkemizin bazı takımları ile maçlar yapmıştır²³⁹. Yine Türkiye'de yapılacak olan Uluslararası Basketbol Turnuvası'na Yugoslavya'da katılacak olup, Türkiye ile de maçlar oynayacaktır²⁴⁰. Türkiye ile Yugoslavya milli takımları arasında da bir futbol maçı tertip edilmiş ve merakla beklenen maç 2-2 beraberlikle sona ermişti²⁴¹. Başka bir katılım ise Dünya Eski Muharipler Federasyonu'nun Yugoslavya'da açtığı çocuk kamplarına Türkiye'den de 7 çocuğun katılımı kararlaştırılmıştır²⁴². Türk-Yugoslav dostluğunun bir başka örneği ise havacılık sektöründe olmuştur. Bu suretle Yugoslavya Havacılık Birliği tarafından Türk Hava Kurumu'na bir rekor planörü, bir talim paraşütü ve diğer bazı eşyalar hediye edilmiştir. Bu hediyelerin yine gümrük vergisinden muaf tutulmasına Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın yazısı üzerine karar verilmiştir²⁴³.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar Türkiye'de bulunan Yugoslav basın heyetini kabul etmiştir. Celal Bayar gazetecilerle yaptığı görüşmede şunları söylemiştir: *“Sevdiğimiz ve dost olmak için bütün gayretlerimizle çalıştığımız bir memleketin*

²³⁵ “Musiki”, *Akis Dergisi*, C. 10, S. 159, Ankara 1957, s. 31.

²³⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 144-86-4.

²³⁷ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 150-60-5.

²³⁸ “Nuri Baytorun Yugoslavya'ya Hareket Ediyor”, *Milliyet Gazetesi*, 14 Kasım 1953 Cumartesi, s. 5.

²³⁹ “Yugoslavya'nın Hajduk Takımı Dün Şehrimize Geldi”, *Milliyet Gazetesi*, 9 Mayıs 1951 Çarşamba, s. 4.

²⁴⁰ “Milletlerarası Basketbol Turnuvası”, *Milliyet Gazetesi*, 10 Ekim 1953 Cumartesi, s. 7.

²⁴¹ “Yugoslav Milli Takımı ile Dün 2-2 Berabere Kaldık”, *Milliyet Gazetesi*, 6 Haziran 1953 Cumartesi, s. 1.

²⁴² BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 123-789-1.

²⁴³ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 134-91-8.

matbuat mümessillerini ve münevverlerini memleketimizde görmek bizim için ayrı bir sevinç kaynağı olmuştur. Ümit ederim ki memleketimizde iyi intibalar edinmiş bulunuyorsunuz ve intibalarınızı memleketinize olduğu gibi nakledeceksinizdir. Yugoslavya devlet ricaline ve bilhassa Mareşal Tito'ya selam ve muhabbetlerimin iblağını bekler ve burada daima samimi dostları olduğunu bilmelerini isterim²⁴⁴."

Yugoslavya ile yakın ilişkilerin diğer bir neticesi ise Türkiye'de yaşanan Yenice ve Gönen depreminde felaketedelere yardım amacıyla Yugoslavya'nın yaptığı bir talep olmuştur. Bu talebe göre Yugoslavya Halk Meclisi Federal İcra Komitesi 10 adet hazır ev vermeyi kararlaştırmıştır. Bu evler Yugoslav mühendisler tarafından kurulacak, evlerin Türkiye'ye nakli ve kurma masrafları da Yugoslavya hükümeti tarafından karşılanacaktır²⁴⁵.

2.4. İKİLİ ANLAŞMALAR ÖZELİNDE İLİŞKİLERİN GENEL DURUMU

Yugoslavya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerel hareketi olan Partizanların örgütlenmesiyle iktidara gelen Tito ölümüne kadar devletin başında olmuş ve bu çerçevede ülkesini yeniden şekillendirmiştir. Türkiye'de ise çok partili yaşamın başlangıcı ile Demokrat Parti iktidarı Türk siyasetinde yeni bir hareket olarak doğmuştur. Bu politik ortamda iki ülke arasında ilişkilerin çok yönlü gelişmesine olanak sağlanmış, karşılıklı ziyaretler vesilesiyle de bu durum kuvvetlendirilmiştir. Bir başka açıdan bakıldığında iki ülkenin iktisadi sahada sahip olduğu dengeler farklılık arz etmemektedir. Ticari faaliyetler bu yönde gelişimini sürdürmüş ve iki ülkenin ithalat ve ihracat talepleri günden güne artmış, üretim alanında ise her yıl yeni ürünler ticari anlaşmalara eklenmiştir²⁴⁶. Yugoslavya'nın özellikle Kominform'dan ihracı dolayısıyla kendi ekonomisini ayakta tutmaya çalışması dikkate değerdir. Bu bağlamda sanayi atılımını geliştirmeye çalışan Yugoslavya, Türkiye açısından ekonomik olarak iyi bir müttefik sayılabilir. Ticaret

²⁴⁴ "Cumhurbaşkanı Yugoslav Gazetecilerini Kabul Etti", *Milliyet Gazetesi*, 3 Kasım 1952 Pazartesi, s. 7.

²⁴⁵ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 61-376-16.

²⁴⁶ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 103-105.

hacmi konusunda iki ülke alım ve satımda birbirine kolaylıklar sağlayıcı durumdadırlar. Özellikle 1953 yıllarından sonra iki ülkenin parasal anlamda ulaştığı rakamlar 80.000.000 doları bulmaktadır²⁴⁷. Belirtilen parasal hacim konusunda ise iki ülke ortak bir ticaret anlaşması imzalamışlar ve 1954–1955 yıllarında bu rakama ulaşmayı hedeflemişlerdir. Bu anlaşma konusunda Yugoslavya adına Stane Pavliç, Türkiye adına ise Settar İksel yaptığı açıklamalarda iki ülke arasındaki bu anlaşmadan dolayı duydukları memnuniyeti ifade etmişlerdir. Ayrıca bu anlaşmanın sadece ekonomik değil siyasi ve askeri açıdan da birbirini tamamlayan bir unsur olduklarını ifade etmişlerdir²⁴⁸. Türkiye'nin bu ve diğer anlaşmalar bağlamında kendi bazı dış borçlarını ise Yugoslavya'ya yapacağı ihracat sayesinde ödeyeceğini de görmekteyiz. Örneğin Türkiye'nin Avusturya'ya olan borcunu bu şekilde ödeyeceği görülmektedir²⁴⁹. Yugoslavya ile yapılmış olan 26 Şubat 1953 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşması'nın eklerinin onayı mecliste görüşülürken iki ülke arasındaki yakınlığı Sinop milletvekili Muhit Tümerkan söz aldığı konuşmasında kendisinin doktor olması sebebiyle Yugoslavya'da bulunduğu sıralarda gerek Yugoslav halkının gerekse idari makamların Türk milletine karşı duyduğu sevgiyi bizzat görmüştür. Bu bağlamda yapılan anlaşmaların iki ülkenin çıkarlarına hizmet etmesini ve ticari ilişkilerin iki ülkenin iktisadi kalkınmasına meydan vereceğini izah etmiştir²⁵⁰.

Sadece ekonomik açıdan değil göç konusunda da iki ülke aralarındaki sorunları aşmaya çalışmıştır. Esasen Tito yönetimi altında psikolojik ve fiziki baskıya tabi tutulan Türk ve Müslümanların bu durumu mesele haline gelmişse de imza edilen göç anlaşmaları çerçevesinde çok sayıda göçmen Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelmiştir²⁵¹. 1953 ile 1957 tarihleri arasında Yugoslavya'dan göç edenlere Arnavut demekle birlikte bu durumu bazı kaynaklar etnisite odaklı bir yaklaşım olarak değerlendirmişlerdir. Rakamsal bazda ise 1938 yılında yapılan Göç Anlaşması'nın 1950'lerde yeniden gündeme alınmasıyla birlikte göçmen

²⁴⁷ “İktisadi ve Mali Sahada”, *Akis Dergisi*, S. 16, Ankara 1954, s. 17,18

²⁴⁸ “Türk-Yugoslav Ticaret Protokolü Dün İmzalandı”, *Milliyet Gazetesi*, 11 Nisan 1954 Pazar, s. 7; “Türk-Yugoslav Ticari Protokolü”, *Akşam Gazetesi*, No: 12760, 11 Nisan 1954 Pazar, s. 2.

²⁴⁹ “İktisadi ve Mali Sahada”, *Akis Dergisi*, S. 28, Ankara 1954, s. 14.

²⁵⁰ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. 24, D. 9, Toplantı: 3, Yüz On Birinci Birleşim, 17 Temmuz 1953 Cuma, s. 794.

²⁵¹ Ağanoglu, *a.g.e.*, s. 384.

rakamlarında artış olduğu göze çarpmaktadır. Yugoslavya verilerine göre 1955–1960 arası dönemin göç sayısı 120.000’e ulaşırken Türkiye Dışişleri Bakanlığı’na göre ise 1952–1960 arası sayı 150.000 kişi olmuştur²⁵². Yugoslavya ‘da Türk vatandaşlarına ait olan ancak Yugoslav hükümeti tarafından millileştirilen gayrimenkullerin ve buradan doğan menfaatlerin zararının ödenmesi konusunda anlaşma zemini aranmış ve buradan hareketle Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Settar İksel’in başkanlığında yer alan heyet Belgrat’a gitmiştir²⁵³. Yugoslav göçmenlerinin sayısal bağlamda değişiklik gösteren durumu bu şekilde görülmekle birlikte, ortaya çıkan diğer sorun ise göçmenlerin göç ederken bıraktıkları mallar konusunda olmuştur. Türkiye’de yerleşme sıkıntısını aşmaya çalışan göçmenlerin seslerini duyurabileceği dernekler kurulmuştur. Gerek Vardarlılar gerekse Türk Göçmenler Derneği burada yaşanan sıkıntıları yardımlaşma suretiyle aşmaya çalışmışlardır²⁵⁴. Yine bu konu hakkında mecliste Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’ye göçmenlerin orada bıraktıkları mallarının durumu hakkında sorulan soru üzerine Köprülü, bu mesele üzerinde Yugoslav hükümetiyle anlaşmaya çalıştıklarını ve bu sorunun ortadan kaldırılacağını ifade etmiştir²⁵⁵. Göçmenler ile ilgili şurası da bir gerçek ki ülkemize gelen göçmenlerin iç piyasada ekonomik açıdan yarattığı mali sorunlar Demokrat Parti iktidarı tarafından zor şartlarda halledilmeye çalışılmıştır²⁵⁶.

Türkiye-Yugoslavya yakınlaşmasının Balkanlar bölgesinde ortaya konan en önemli siyasi yakınlaşmalardan birisi Balkan Pakti’dır. Balkan Pakti’nin kuruluş ve gelişim aşamasının sadece iki ülke ile ilgili olmayıp resmi olarak Yunanistan’ında bu ortaklığa katılması ve meselenin Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri açısından da ehemmiyet taşıması söz konusu paktın ne derece mühim olduğunu ortaya koymaktadır²⁵⁷.

²⁵² Baklacioğlu, *a.g.m.*, s. 201; Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 391.

²⁵³ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 136-62-17.

²⁵⁴ Zaim, *a.g.m.*, s. 448.

²⁵⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. 24, D. 9, Toplantı: 3, Yüz On Birinci Birleşim, 17 Temmuz 1953 Cuma, s. 794.

²⁵⁶ Baklacioğlu, *a.g.e.*, s. 511.

²⁵⁷ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 145.

3. BÖLÜM

BALKANLARDA YENİ BİR OLUŞUMA DOĞRU: BALKAN PAKTI

3.1. BALKAN PAKTI'NIN OLUŞUMUNA DAİR SEBEPLER

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra savaşın yarattığı etki Avrupa coğrafyasında bilhassa Balkanlar bölgesinde kendini etkin biçimde hissettirmeye başlamıştı. Dünyanın Sovyetler ve ABD eksenli yeni bir kutuplaşmaya gitmesiyle birlikte, söz konusu coğrafyalarda yer alan ülkelerde saflarını belli etme yoluna gitmiştiler. Özellikle Türkiye ve çevresindeki alanın ABD'nin ilgi alanına girmesi bu alandaki ülkelerde yeni siyasi eğilimlere yol açmıştır. Türkiye bu bağlamda kabul ettiği Truman ve Marshall yardımları ile safını belli etmiş ve Batıcı bir siyaset gütmüştür²⁵⁸. Özellikle Truman Doktrini'nin hayata geçmesiyle birlikte Sovyetlere karşı oluşturulacak çemberin halkaları birleşmeye başlamış ve bu vesileyle de Türkiye ve Yunanistan ABD'nin daha sonrada yapacağı yardımlarla birlikte stratejik müttefiklik unsurunu yerine getirecektir. Marshall yardımları ise bu doktrin tamamlayıcısı olmuş, buna karşılık Sovyetler kendi safındaki ülkelere bu yardımların alınmaması konusunda zorlayıcı bir siyaset yapmıştır²⁵⁹.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Batıcı siyaset anlayışı devam etmiş, bu doğrultuda Türkiye Batı etkili oluşumlara katılarak aktif bir dış politika seyretmiştir²⁶⁰. Batıda cereyan eden siyaset neticesinde kurulan ortaklığın en önemli sonucu ise NATO'nun kurulmasıdır. Öyle ki Çekoslovakya'nın Sovyetler güdümüne girmesine bir tepki olarak Batı'da Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın devamı olarak Batı'nın ABD'nin de bir reaksiyon gösterip imzaladıkları antlaşmaya

²⁵⁸ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 137.

²⁵⁹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918–1994*, s. 259,260.

²⁶⁰ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 104; İlbeyi Özer, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, s. 75.

katkı sağlamasını istemesi ve ABD'nin de buna kayıtsız kalamaması sonucu 1949 yılında NATO kurulmuştur. Soğuk Savaş'ın başlamasının ardından Sovyetlere karşı bir duvar oluşturmayı hedefleyen ABD önderliğinde bu ülkeler komünizm tehlikesinin bertaraf edilmesini de sağlamak amacıyla bu oluşumu gerçekleştirmişlerdir²⁶¹. Kuzey Atlantik Antlaşması'nın (NATO) kurulması dolayısıyla Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak yaptığı açıklamada Atlantik Paketi'nin Avrupa ülkelerinde derin bir ilgi uyandırdığını belirtmiş ayrıca dünya barışına ve Türkiye'ye yaptığı yardımlar sebebiyle Türk halkının Amerika'ya karşı memnuniyetini ifade etmiştir²⁶².

Türkiye'nin başlangıçta NATO'nun dışında kalması hükümet nezdinde memnuniyetsizlik yaratmıştı. Zira Türkiye kurulmuş olan Atlantik Antlaşması'nın dışında kalması ile birlikte Sovyetlere karşı olan politikasında yalnız kalacağını düşünmüştür. Necmettin Sadak ise mecliste yaptığı konuşmada Türkiye'nin bu pakta coğrafi sınırlar açısından girmesinin mümkün olmadığını ancak kendi bölgesinde güvenliği sağlamak gayesiyle Akdeniz Paketi kurulmasının tartışıldığını ifade ediyor ve bu suretle Amerika ve İngiltere ile görüşmelerin devam ettiğini ifade ediyordu²⁶³. Necmettin Sadak'ın bahsettiği Akdeniz Birliği açıklamaları ise NATO'nun dışında kalmış olan Türkiye'nin bölgesel güvenlik kaygıları sebebiyle Amerika'ya yaklaşma amacı taşımakla birlikte doğal olarak NATO'ya dâhil olma hedefini taşıdığı söylenebilir²⁶⁴. Akdeniz Paketi fikrinin Türkiye açısından NATO'ya girme amacı taşınması İngiltere tarafından temkinli karşılanmış hatta karşı çıkılmıştır. Bunun sebebi ise İngiltere'nin Ortadoğu üzerinde kendi çıkarlarını hesaba katmasıdır²⁶⁵. Diğer taraftan Türkiye'nin NATO'ya dâhil olması ile birlikte Sovyetlerin buna karşı hamle olarak cevap vereceğini ve bu durumunda birliğin zararına olacağını öne süren bazı devletler, Türkiye'nin NATO'ya üye olma konusunda işi sürüncemeye bırakmışlardır²⁶⁶.

²⁶¹ Hikmet Öksüz, *Yirminci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar*, Serander Yayınları, Trabzon 2016, s.213; Oral Sander, *a.g.e.*, s. 265.

²⁶² "Dışişleri Bakanı", *Akşam Gazetesi*, No: 10948, 5 Nisan 1949 Salı, s. 1.

²⁶³ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. 17, D. 8, Toplantı: 3, Elli Altıncı Birleşim, 16 Mart 1949 Çarşamba, s. 30,31.

²⁶⁴ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014, s. 11.

²⁶⁵ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 696; Bağcı, *a.g.e.*, s. 18.

²⁶⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 519.

Türkiye'nin NATO konusunda ısrarlı politikası ve Amerika nezdinde girişimleri sayesinde İngiltere Ortadoğu siyasetinde oluşturulan savunma sistemine Türkiye'nin de katılması şartıyla üyeliği tasvip edici siyaset gütmeye başlamıştır. Türkiye'nin sıcak siyasetinin devam ettiği günlerde ayrıca çıkan Kore Savaşı ise bir fırsat olmuş ve Türkiye bu savaşa asker göndererek üyelik konusunda avantaj elde etmeye çalışmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin hem askeri açıdan başarıları hem siyasi açıdan yürüttüğü ikili görüşmeler neticesinde Türkiye, Yunanistan ile birlikte NATO'ya üye olmuştur (18 Şubat 1952)²⁶⁷.

Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Atlantik Paketi'ne girmesinden sonra yaşanan gelişmeler bölgesel güvenliği sağlamada yeni eğilimler doğurmaya başlamıştır. Öncelikle Amerika'nın Truman Doktrini'nden beri uyguladığı Türk ve Yunan ilişkisi stratejisini Atlantik Paketi'nden sonrada sürdürmeye gayret etmiştir. Bu vesile ile Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Yunanistan ziyaretleri gerçekleştirmişlerdir²⁶⁸. Balkan Paketi'na giden sürecin diğer halkası ise Bulgaristan tarafından gelebileceği düşünülen Sovyet tehdidi idi. Türkiye'nin Yunanistan ile beraber NATO'ya ve tabii olarak Batı kontrollü bir oluşuma girmesi Bulgaristan tarafından yeni bir baskı unsuru olarak görülmüştür. Zira Batı bloğu bu şekilde Bulgar sınırına dayanmış olacaktı. Türkiye'nin ise burada üstüne düştüğü çıkış yolu Balkanlar bölgesinde güvenliği sağlama konusunda Yugoslavya ile işbirliğine gitmesi olacaktır²⁶⁹. Türkiye'nin Bulgar tehdidini hissetmesinin yanında Yugoslavya'da kendi çevresinde Bulgaristan, Romanya ve Macaristan tarafından çevrelenmiş durumdaydı. Sovyet uyduları tarafından kısıpaca alınan Yugoslavya ise kendi toprak bütünlüğünün tehlikede olduğunu düşünüyordu. Hatta burada söz konusu ülkeler Yugoslav topraklarına yakın yerlerde askeri tatbikatlar yaparak deyim yerindeyse Yugoslavya'ya gözdağı vermekteydiler²⁷⁰.

Yunanistan'ın bölgesel güvenliğini sağlama ihtiyacının sebebi ise Bulgaristan'ın tehlike olarak görülmesiydi. Zira Bulgaristan'ın, Yunanistan iç

²⁶⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 519,520.; Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 470; Öksüz, *a.g.e.*, s. 213.

²⁶⁸ Öksüz, *a.g.e.*, s. 219; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 148.

²⁶⁹ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, s. 84,85; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 146.

²⁷⁰ Öksüz, *a.g.e.*, s. 220; Sander, *a.g.e.*, s. 85; Uçarol, *a.g.e.*, s. 732.

savaşının sürdüğü yıllarda Yunan isyancılarına yardımı söz konusu olmuştur. Bu suretle Bulgaristan buradan elde edeceği talepler doğrultusunda Ege Denizi'ne kadar uzanan bölgede hâkimiyetini temin etmek niyetindeydi. Makedonya sorunu ise karşılıklı ilişkileri daha da gerginleştirmiş, iki ülkede toprak talebinde bulunarak kendi lehine kazançlar sağlamak istiyordu. Diğer taraftan Arnavutluk baskısı da Yunanistan üzerinde hissedilir olmuş, Sovyetlerin bu ülke vasıtasıyla Yunanistan'a tehdidi ortaya çıkmıştı. Buradan hareketle Yunanistan Yugoslavya ile işbirliğine giderek Makedonya siyasetinde hem avantajlı konuma geçmek hem de Arnavutluk ile olan sürtüşmesinde yalnız kalmamak istemiştir²⁷¹. Yugoslavya'da Balkanlarda güvenliğin sağlanması konusunu Trieste meselesi yüzünden elzem görüyordu. Zira İtalya'nın buradaki manevraları ve burayı tekrar ele geçirmesi Balkanlar'a inmek demek olduğundan Yugoslavya bu duruma karşı çıkıyordu. Tüm bu sebepler Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya açısından Balkanlarda yeni bir dengenin kurulması ihtiyacını ortaya koyuyordu²⁷².

NATO'nun Balkan Paktı konusunda rolü ise soğuk savaş ve onun getirisi olan iki kutuplu dünya üzerinde Sovyetlere karşı direnç oluşturmak üzerinedir. Öyle ki doğu bloğuna karşı Balkanlar bölgesinde kurulacak olan askeri ve siyasi oluşum NATO'nun uzantısı olarak ortaya çıkacak ve ABD önderliğinde yeni bir güç kazanımı haline gelecektir. Türkiye ve Yunanistan'ın Atlantik Paktı'na üye olmasından sonra Sovyetlere karşı alan açma konusunda avantaj sağlayan ABD Balkanlarda ortaya çıkan boşluğu Yugoslavya ile doldurarak güvenlik şeridini gerçekleştirmek istiyordu. Ancak Yugoslavya'nın NATO'ya üye olmasının imkânsızlığı sebebiyle ABD burada yeni örgütlenmeyi sağlama yoluna gidecektir. Bu ise Balkan Paktı'nın teşekkül edileceğinin göstergesiydi²⁷³.

Yugoslavya'nın durumuna ayrıca değinecek olursak, 1948 yılında Kominform'dan uzaklaştırılan Yugoslavya'nın bu bağlamda Sovyetler ile olan

²⁷¹ Sander, *a.g.e.*, s. 86,87; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 146.

²⁷² Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 147; Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, C.1, Ed: Baskın Oran, İletişim Yay., İstanbul 2015, s. 589.

²⁷³ Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 588; Sedef Bulut, "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 41, Ankara 2008, s. 46.

ilişkileri de ayrılmıştı. Tito'nun farklı ekonomik ve siyasi politikalar gütmesi sebebiyle doğu bloğundan uzaklaşan Yugoslavya, Batı eksenli ABD siyasetine yakınlaşmaya başlamıştı. Bu suretle hem ekonomik hem de güvenlik endişelerini atlatmak isteyen Tito Batı bloğuna yakınlaşma yoluna gitmiş ve netice itibarıyla NATO perspektifli Balkan Paketi'ne ortak olmuştur²⁷⁴.

3.1.1. Ziyaretler Diplomasisi

Türk-Yunan ilişkilerinin gelişim seyri NATO'nun iki ülkeyi kabulünden sonra daha da sıklaşmıştır. Bu vesile ile Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Sofokles Venizelos Türkiye'ye gelmiştir. Burada birtakım temaslarda bulunan Venizelos, Türkiye Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile buluşmuştur. Fuat Köprülü yaptığı açıklamada Türk-Yunan dostluğuna vurgu yapmış ve Türk milletinin Yunanlılara karşı duyduğu bağlılığı ifade etmiştir. Ayrıca bölgede güvenliği ve barışı sağlamak için iki ülkenin işbirliği içinde olmasına vurgu yapmıştır. Venizelos ise Köprülü'nün bu dileklerini memnuniyetle karşılamış ve Türk askerlerinin Kore Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıklara atıf yaparak Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü koruma gayesinin uluslararası alanda barışın sağlanması yolunda önemli olduğuna dikkat çekmiştir. İki ülkenin bölgesel alanda işbirliği yapmasının Atlantik Paketi dâhilinde Avrupa barışı için önemli olduğuna değinmiştir²⁷⁵. Venizelos'un ziyaretleri sonucunda iki ülke arasında işbirliğinin artırılması ve meselelerin görüşülmesi için komisyon kurulmasına karar verilmiş olup iki ülkenin askeri yetkililerin temalarının sıklaştırılmasına karar verilmiştir²⁷⁶. Venizelos ayrıca yaptığı açıklamada iki ülkenin dostluğunun çok sıkı olduğunu belirterek iki ülkenin kısa zaman sonra tek bir ülke bile olacağını iddia edebileceğini söylemiştir²⁷⁷. Yugoslavya meselesinin de gündeme geldiği bu ziyarette Venizelos, Yugoslavya'nın durumunun hassas olduğunu belirtmiş ve

²⁷⁴ Fırat, *a.g.m.*, s. 588; Durmuş Yalçın vd., *a.g.e.*, s. 478; Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, s. 237; Bağcı, *a.g.e.*, s. 51..

²⁷⁵ "Sofokles Venizelos ve Köprülü'nün Nutukları", *Milliyet Gazetesi*, 31 Ocak 1952 Perşembe, s. 7.

²⁷⁶ "Türk-Yunan Müzakeresi Anlaşma İle Neticelendi", *Milliyet Gazetesi*, 3 Şubat 1952 Pazar, s. 7.

²⁷⁷ "Venizelos Dün Gitti", *Akşam Gazetesi*, No: 11975, 6 Şubat 1952 Çarşamba, s. 2.

kurulması planlanan yeni işbirliğinde Yugoslav hükümetinin tavrının önemli olduğuna dikkat çekmiştir²⁷⁸.

Yunanistan temsilcilerinin Türkiye ziyaretinden sonra, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü 26 Nisan 1952 tarihinde Yunanistan'ı ziyaret etmişlerdir. Adnan Menderes Yunanistan'a hareketi sırasında şunları söylemiştir: “*Yunan Başbakan Yardımcısı Sofokles Venizelos'un Ankara ziyaretiyle yeni bir safhaya giren Türk-Yunan dostluk münasebetlerinin, ziyaretimizle takviye edici unsurlar kazanacağına inanıyoruz. Yunan milletine karşı duyduğumuz sevgi hislerini Türkiye'nin resmi temsilcileri olarak dostlarımızı bildireceğiz. Her iki memleket, Atlantik Paketi çerçevesi içinde en samimi işbirliği temennileriyle mücehezzdirler*”²⁷⁹.

Türk heyetinin Yunanistan temasları çerçevesinde ele alınan belli başlıklara bakıldığında Trakya'nın ortak savunması, Yugoslavya ile işbirliğinin durumu, Doğu Akdeniz'de Türk ve Yunan kuvvetlerinin mahiyeti, Kuzey Atlantik Paketi içerisinde Türkiye ve Yunanistan'ın bağlı olacağı komutanlık meselesi olarak sınıflanabilir²⁸⁰. Yugoslavya, Türk-Yunan görüşmelerine baştan olmak üzere mesafeli davranmış ancak görüşmelerin anlaşılır olduğunu ifade etmiştir. Yugoslavya ayrıca kendi ülkelerinin yeni bir bölgesel oluşuma katılmayacağını da ifade etmiştir²⁸¹. Yunanistan'da görüşmeler devam ederken Türk ve Yunan işbirliğine Yugoslavya'nın katılması konusunda ise Adnan Menderes şu cevabı vermiştir: “*Yugoslavya'nın bu hakikatleri kavrayacağına ve bu suretle hareket edeceğine inanıyorum*”²⁸². Türk heyetinin Türkiye'ye dönmesinin ardından Adnan Menderes'in yaptığı şu açıklamada Yugoslavya'nın katılımına açık kapı bırakıldığını göstermektedir: “*İki memleket arasındaki işbirliği, diğer sulhsever milletlerinde özleyeceği mükemmeliyete erişmiştir*”²⁸³.

²⁷⁸ Sander, *a.g.e.*, s. 92.

²⁷⁹ “Başbakan Dün Ankara Vapuru İle Atina'ya Hareket Etti”, *Milliyet Gazetesi*, 26 Nisan 1952 Cumartesi, s. 1,7.

²⁸⁰ “Heyetimiz Selanik'te”, *Akşam Gazetesi*, No: 12058, 29 Nisan 1952 Salı, s. 2.

²⁸¹ “Müzakereler Yarın Akşam Sona Eriyor”, *Akşam Gazetesi*, No: 30 Nisan 1952 Çarşamba, s. 2.

²⁸² “Heyetimiz Bugün İstanbul'a Geliyor”, *Milliyet Gazetesi*, 3 Mayıs 1952 Cumartesi, s. 7.

²⁸³ “Dün Atina'dan Dönen Heyetimiz Coşkun Tezahüratla Karşılandı”, *Milliyet Gazetesi*, 4 Mayıs 1952 Pazar, s. 1; Sander, *a.g.e.*, s. 94.

Tito'nun baştan Türk ve Yunan yakınlaşması ve Yugoslavya'yı da aralarında görme konusunda eğilimlerine tedbirli davranmasının ardından siyasetinde değişme olduğu görülmektedir. Buna sebep ise Sovyet tehdidinin iyice hissedilir olması, askeri ortak savunma projesinin görüşülmeye başlanması, devam eden Trieste sorunu ve yardıma ihtiyaç durumda olması başlıca sebeplerdir²⁸⁴.

Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı ziyaretler neticesinde birçok noktada varılan mutabakatın devamını ve ikili ilişkilerin sürmesinin önemini vurgulandığı bu dönemde 8 Haziran 1952 tarihinde Yunan kralı I. Paul ve eşi Kraliçe Frederika Türkiye'yi ziyaret etmişlerdir²⁸⁵. Celal Bayar bu ziyaret sürecinde yaptığı açıklamada Türk-Yunan dostluğuna vurgu yaparak iki ülke arasındaki işbirliğini, iktisadi, kültürel alanlarda da birleştirme yolunda müttefiklik yaptıklarına değinmiştir. Barışın ve güvenliğin sağlanması konusunda gerekli fedakârlığın gösterilmesini ortak hareket ederek sağlayacaklarını, iki ülkenin sınırlarından başlayarak artan dostluğun sürdürülmesinin zaruri olduğuna dikkat çekmiştir. Yunan Kralı Paul ise cevaben söylediği açıklamada Celal Bayar'ın sözlerinin kendisinde memnuniyet uyandırdığını ifade etmiş, Türkiye'ye gelme konusunda aceleci davrandığını ve Türkiye'ye karşı duyduğu derin dostluğu iletmek hususunda da bu ziyareti gerçekleştirmiştir. Ayrıca iki ülkenin etrafında cereyan eden tehlikeli durumlar karşısında mücadele etmeye hazır olduğunu ve ortak savunmanın sağlanması ile sınırlarını korumaya karar verdiklerini belirtmiştir²⁸⁶. Ziyaret esnasında Yunan Kralı Paul'un elçileri kabulü sırasında Yugoslav büyükelçisi ile de görüşmesi dikkat çekici unsur olmuştur. Yunan heyetinin bu ziyaretlerinin yarattığı ortam dolayısıyla da Yunan-Yugoslav ilişkilerine de değinilmesi gündemde olmuştur²⁸⁷.

Yunanistan ve Türkiye'nin karşılıklı ziyaretlerin sürdüğü bu ortamda basında yer alan haberlere göre Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye arasında Balkanların güvenliğine ilişkin ortak bir pakt kurma teşebbüsünde buldukları hatta üç ülkenin

²⁸⁴ Sander, *a.g.e.*, s. 94,95; Bulut, *a.g.m.*, s. 46.

²⁸⁵ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 148; "Dost Yunan Kral ve Kraliçesi Dün Şehrimize Geldiler", *Milliyet Gazetesi*, 9 Haziran 1952 Pazartesi, s. 1

²⁸⁶ "Dün Geceki Resmi Ziyaret", *Milliyet Gazetesi*, s. 10 Haziran 1952 Salı, s. 7.

²⁸⁷ "Yunan Hükümdarının Ankara'da İkinci Günü", *Akşam Gazetesi*, No: 12100, 10 Haziran 1952 Salı, s. 2.

askeri yetkililerinin temas halinde olduğu iddia edilmiştir. Yugoslav büyükelçisinin sözlerine dayandırılan haberde askeri bir birlikteliğin şu anda olmadığı ancak Balkanların güvenliği konusunda ilişkilerin önemine dikkat çekmiştir²⁸⁸.

Siyasi alanda ziyaret ve iadei ziyaretlerin sürdüğü ortamda Balkan Pakti'na doğru giden süreçte askeri yetkililerde temas halinde olmuşlardır. Yugoslav askeri heyeti General Pavle Yakçiç başkanlığında önce Yunanistan'da temaslarda bulunmuş ardından da Türkiye'ye gelmiştir. Yakçiç, Yunanistan ile olan dostluk ilişkilerini ve askeri işbirliğini tesis etmek için ziyarette bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Yunan Savunma Bakanı ise Türk-Yunan-Yugoslav işbirliğinin zorunlu bir hal aldığını, üç ülkenin askeri alanda yapacakları işbirliğinin Balkanları kuvvetlendireceğini ve bu suretle düşmanlara karşı bir güç kazanacağını ifade etmiştir²⁸⁹. Türkiye'de bulunan Yugoslav heyetinin ise ana gündem maddesi üç ülkenin sıkı bir şekilde müşterek bir şekilde hareket ederek birbirlerinin menfaatlerini korumak olmuştur. Bu vesile ile üç ülkeden birine yapılmış olacak olan düşmanca saldırı diğer ülkelere yapılmış sayılacak ve bu durumda ise ortak hareket edilerek Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın çıkarları korunacaktır²⁹⁰.

Yunan Kralı'nın Türkiye'yi ziyaretinden sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar'da 27 Kasım 1952 tarihinde Yunanistan'a iadei ziyaret yapmıştır. Bu ziyaret dolayısıyla iki ülkenin dostluğunun pekiştirildiği görülürken hem askeri sahada yapılan temaslar hem siyasi alanda ki ziyaretler sebebiyle Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında yapılacak olan askeri ittifakın artık yapılmasına kesin gözüyle bakılır olmuştur. Öyle ki Yugoslav büyükelçiliği bu temasları yakından takip etmiş, burada yapılacak olan resmi işlemlerde Türk yetkililer ile görüşme fırsatını da kollamıştır²⁹¹. İki ülkenin karşılıklı bu ziyaretleri Balkanlarda dostluk havasının yeniden yoğun bir şekilde canlanmasını sağlamış ayrıca Türk ve Yunan temalarında

²⁸⁸ "Balkanların Müdafaası İçin Sarfedilen Yeni Gayretler", *Milliyet Gazetesi*, 21 Haziran 1952 Cumartesi, s. 1.

²⁸⁹ "Yugoslav Askeri Heyeti Geliyor", *Milliyet Gazetesi*, 24 Eylül 1952 Çarşamba, s. 7; Sander, *a.g.e.*, s. 96.

²⁹⁰ "Yugoslav Askeri Heyeti Temaslarına Devam Ediyor", *Milliyet Gazetesi*, 27 Eylül 1952 Cumartesi, s. 7.

²⁹¹ "Bayar-Papagos Mülakatı Akisler Uyandırdı", *Milliyet Gazetesi*, 30 Kasım 1952 Pazar, s. 7; Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 522; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 148.

Yugoslavya'nın durumu da görüşülerek siyasi etkinin sadece iki ülke ile sınırlı kalmadığı ortaya çıkarılmıştır²⁹².

Balkan Paketi'nin hazırlığı aşamasında NATO ve doğal olarak ABD eksenli bir politikanın güdülmesi sebebiyle ABD Ordu Bakanı Frank Pace 1952 yılında Belgrad, Atina ve Ankara'yı ziyaret ederek üçlü anlaşmanın bir anlamda altyapısını oluşturma gayretindeydi. Ancak kendi siyasi çerçevesi içinde direkt olarak konunun ortasında yer almama hususunu göstermek isteyen ABD'nin ise bu tavrı tamamen politik bir manevra olarak değerlendirilmiştir²⁹³. Frank Pace'in üçlü anlaşmanın gerçekleşmesi için görüşmeler yaptığı, ayrıca yaptığı açıklamada Yugoslav yetkililerinin Yunanistan ve Türkiye ile bir savunma anlaşması yapmak istediklerini söylemiştir. Ancak Amerika'nın ilgili devletler nazarında baskı unsuru oluşturma içerisinde olmadığını da vurgulamıştır²⁹⁴.

Üçlü paktın kuruluş aşamasında resmi temasların yoğun olduğu bir dönemde Türkiye ile Yugoslavya'da gitgide yakınlık sürecine girmişlerdir. Bu bağlamda Yugoslavya'nın davetlisi olarak Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 18 Ocak 1953 tarihinde Yugoslavya'ya gitmek üzere hareket etmiştir²⁹⁵. Burada gerçekleşen Tito-Köprülü toplantısından sonra Tito verdiği demeçte Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın düşmanlar karşısında ana meselelerin bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve Balkanların barışı olduğunu belirtmiştir. Fuat Köprülü'nün bu ziyaretinin barışı sağlama hususunda önemli olduğunun altını çizen Tito, üç ülkenin yapacağı işbirliğinin diğer ülkelerce de uygun bulunacağını söylemiştir²⁹⁶. Köprülü ise yaptığı açıklamada iki ülkenin işbirliğinin daha da genişletilmesini ve başta güvenlik olmak üzere diğer meseleler üzerinde fikir alışverişlerinde bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca üçlü paktın imzalanmasının ileride ihtimal dâhilinde olduğunu bu durumun Yunanistan ile de tartışmaları gerektiğini söylemiştir. Türk-Yugoslav samimiyetinin önemine değinen Köprülü, iki ülkenin dostluğuna da ayrıca vurgu yapmıştır²⁹⁷. Fuat

²⁹² Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 522.

²⁹³ Fırat, *a.g.m.*, s. 588; Sander, *a.g.e.*, s. 95.

²⁹⁴ "Üçlü Pakt Teşkilî İçin Görüşmeler Yapılıyor", *Milliyet Gazetesi*, 15 Ağustos 1952 Cuma, s. 7.

²⁹⁵ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 150; Sander, *a.g.e.*, s. 96; Öksüz, *a.g.e.*, s. 222.

²⁹⁶ "Köprülü Mrl. Tito İle Görüştü", *Milliyet Gazetesi*, 23 Ocak 1953 Cuma, s. 7.

²⁹⁷ "Türk-Yugoslav İşbirliği Tahakkuk Safhasında", *Milliyet Gazetesi*, 25 Ocak 1953 Pazar, s. 7.

Köprülü'nün Yugoslavya ziyareti ile ilgili ise yayımlanan bildiride Yugoslavya Dışişleri Bakanı Koca Popoviç ile görüşmeler yapıldığı, Köprülü'nün Tito tarafından kabul edildiği ve yapılan görüşmeler de barış ve güvenliğin korunması konusunda iki ülkenin işbirliğinin bu yönde olması hususunda tam bir görüş birliğine varıldığı açıklanmıştır. Ayrıca görüşmelerin dostluk, güven ve karşılıklı anlayış çerçevesinde geçtiği de ifade edilmiştir²⁹⁸.

Yugoslavya ziyaretinden sonra Atina'ya giden Fuat Köprülü burada yaptığı temaslar neticesinde pakt imza edilme aşamasına gelmiş ve bu suretle kurulacak olan paktın maddelerinin yazılmasına başlanmasının önü açılmıştır²⁹⁹. Balkan Paktı'nın son aşamasına doğru yapılan en önemli ziyaret ise Yunanistan Dışişleri Bakanı Stefanopoulos'un yaptığı Belgrad temaslarıdır. Bu temaslarla birlikte paktın üç ülkenin katılımıyla gerçekleşecek toplantıların altyapısı hazırlanmıştır. Nitekim Tito yaptığı açıklamada şöyle demiştir: "*Türk-Yunan-Yugoslav ittifakının gecikmesi tarihi ve meşum bir hata olur.*" Tito barışın sağlanması için ittifakın imzalanmasını ve üç ülkenin ittifak dâhilinde kuvvetli bir orduya sahip olduklarını söylemiştir³⁰⁰.

Fuat Köprülü Atina ve Belgrad temasları hakkında mecliste yaptığı açıklamada güvenliğin sağlanması açısından Atina ziyaretinin samimi bir ortamda geçtiğinden bahsetmiştir. Yugoslavya temasları hakkında ise iki ülkenin askeri, siyasi, kültürel ve diğer alanlarda ikili işbirliğinin yarattığı yakınlıktan söz etmiş ve bu suretle pakta giden yolun önünün açılmış olduğunu ifade etmiştir. Üç ülkenin içinde bulunduğu coğrafya nedeniyle hassas bir konumda olduklarını bu yüzden işbirliği yapmanın önemini altını çizmiştir³⁰¹.

Yugoslavya'ya bir ziyarette TBMM heyeti nezdinde gerçekleşmiştir. Heyetin lideri adına Hulusi Köymen yaptığı açıklamada Yugoslavya tarafından misafirperverlikle karşılandıklarını, burada yer alan Cumhuriyetleri gezerken Yugoslav vekillerinin yakın dostluklarını tanıma fırsatı bulduğunu söylemiştir.

²⁹⁸ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 61-376-1.

²⁹⁹ Öksüz, *a.g.e.*, s. 222, Sander, *a.g.e.*, s. 97.

³⁰⁰ "Tito, Üçlü İttifakın Derhal İmzalanmasını Talep Etti", *Milliyet Gazetesi*, 7 Şubat 1953 Cumartesi, s. 1; Öksüz, *a.g.e.*, s. 222.

³⁰¹ *TBMM Tutanak Dergisi*, C. 20, D. 9, Toplantı: 8, Elli Birinci Birleşim, 23 Şubat 1953 Pazartesi, s. 824,825.

Sanayi tesislerini, okulları, kütüphaneleri gezme fırsatı bulduklarını ayrıca kültürel ve sanatsal anlamda etkinliklere katılarak iki ülkenin dostluğunun ne kadar kıymetli olduğunu izah etmiştir. Ayrıca Tito'nun kendilerini kabul etmesinin iki ülkenin dostluğuna verdiği önemi göstermesi bakımından önemli görmüştür. Balkan Paketi'nin kurulması konusunda ise Yugoslavya'nın barışa ve istiklale verdiği önemden bahsederek, Türkiye ve Yunanistan ile kurmaya hazırlandığı işbirliğinin Balkanlarda yeni bir tehlikeyi önleyeceğini bu ziyaret neticesinde Yugoslavya temaslarından edinmiştir³⁰². Yine Yugoslavya'nın dış politikasından söz ederken bu ülkenin barışı temel prensip olarak kabul etmesinin diğer barış yanlısı ülkeler için işbirliği yapma fırsatının imkânını ortaya koyduğunu açıklamıştır³⁰³.

3.2. BALKAN PAKETİ'NİN İMZALANMASI

Pakette imza sürecine giderken İtalya'nın durumunu konuşmak için Fuat Köprülü Roma'yı ziyaret etmiş, burada sağlanan temaslarda Balkanlar bölgesi, genel durum ve ikili ilişkiler konuşulmuştur. Bu aşamadan sonra İtalyan Dışişleri Bakanı Yunanistan'a ziyarette bulunmuş yine burada Balkanlar bağlamında bölgesel sorunlar, Ortadoğu'nun durumu ve NATO çerçevesi dâhilinde ikili münasebetler görüşülmüştür. İtalyan bakan yaptığı açıklamada ise bölgesel müdafaa için kurulacak olan oluşumlara İtalya'nın NATO prensipleri içinde olmak üzere karşı çıkmayacağını ifade etmiş ancak Yugoslavya ile işbirliği konusunda ise herhangi bir ilişkinin kurulamayacağını da sözlerine eklemiştir³⁰⁴.

Yoğun geçen ikili ziyaretler çerçevesinde imzalanacak olan paktın metni için Atina'da görüşmeler yapılmıştır. Türkiye'den bu görüşmelere katılmak için Atina Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Nuri Birgi, bu heyete katılmak üzere kâtip olarak Reha Aytaman katılmıştır³⁰⁵. Atina'da yapılan toplantılar sonrasında metin parafe edilmiştir. Parafe edilen metin Dostluk ve İşbirliği Antlaşması olarak adlandırılmış ve bir başlangıç kısmı ile birlikte on maddeden

³⁰² TBMM Tutanak Dergisi, C. 20, D. 9, Toplantı: 3, Kırk Üçüncü Birleşim, 13 Şubat 1953 Cuma, s. 273,274.

³⁰³ "Meclis Heyeti Belgrat'tan Avdet Etti", *Milliyet Gazetesi*, 11 Şubat 1953 Çarşamba, s. 7.

³⁰⁴ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 238.

³⁰⁵ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-12-5.

meydana gelmiştir. Gizli maddeleri olmayan bu pakta faydalı olabilecek diğer ülkelerinde katılmaları hususunda görüş birliğine varılmıştır³⁰⁶. Ayrıca paktın parafe aşaması sürerken üç ülkenin askeri yetkilileri de bir araya gelmiş, alınan karar gereği Ege ve Marmara’da komutanlık kurulması konusunda anlaşma sağlanmıştır³⁰⁷.

Atina’da parafe edilen metnin imzalanma süreci ise Ankara’da devam etmiştir. Bu suretle 28 Şubat 1953 tarihinde Yugoslavya adına Koca Popoviç, Türkiye adına Fuat Köprülü, Yunanistan adına ise Stefanos Stefanopulos alınan kararları imzalamışlar ve bu şekilde Dostluk ve İşbirliği Antlaşması inşa edilmiştir³⁰⁸. Üç ülkenin Dışişleri Bakanları yaptıkları basın toplantısında paktla ilgili süreçlere değinmişlerdir. Fuat Köprülü yaptığı açıklamada bütün meseleleri çözmek gayretine sadık kalan üç ülke dünya kamuoyununa da bu çalışmalarını haber etmiştir. Bu antlaşmanın Birleşmiş Milletler Anayasası’na bağlılığını ifade eden Köprülü, üç ülkenin sağlamış olduğu samimiyet ve dostluktan bahsederek olası tehditler karşısında istiklallerini korumaya kararlı olduklarını vurgulamıştır. Stefanopulos ise bu antlaşmanın genel barışa ve üç ülkenin milletlerinin güvenliğine karşı önemli olduğunu belirtmiştir. Popoviç’te konu ile ilgili müttefiklerimizin bağımsız yaşama çabalarına değinerek imzalanan antlaşmanın sağlam ve geniş bir temel üzerine kurulduğunu açıklamıştır³⁰⁹.

Paktın içeriğine gelince giriş kısmında milletler arasında barış içinde yaşamaya ve barışın tesisi için çalışacaklarına, aralarında dostluk ilişkilerini sürdürmeye, hürriyet, istiklal ve toprak bütünlüğünü gelecek olan saldırılar karşısında savunmaya, her türlü dış saldırıda işbirliğine ve istişareye çalışacaklarına, dünyada diğer ülkelerde dâhil barış ve güvenliğin sağlanması hususunda Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın 51. maddesi uyarınca tedbirler alınacağını kabul etmişlerdir. Bu başlangıç kısmından sonra paktın maddeleri şu şekildedir:

³⁰⁶ “Yunan, Yugoslav Hariciye Vekilleri Geliyor”, *Milliyet Gazetesi*, 26 Şubat 1953 Perşembe, s. 7.

³⁰⁷ “Ankara Müzakereleri Tam Bir Anlaşma İle Sona Erdi”, *Milliyet Gazetesi*, 22 Şubat 1953 Pazar, s. 1.

³⁰⁸ Öksüz, *a.g.e.*, s. 224; Sander, *a.g.e.*, s. 99; Fırat, *a.g.m.*, s. 589; Albayrak, *a.g.e.*, s. 469.

³⁰⁹ “Balkan Dostluk Paktı Ankara’da İmzalandı”, *Milliyet Gazetesi*, 1 Mart 1953 Pazar, s. 1,7.

- 1- İmzacı devletler ortak menfaatleri ilgilendiren konularda istişare edeceklerdir. Ayrıca ilgili devletlerin Dışişleri Bakanları milletlerarası siyasi durumu görüşmek, gereken kararları almak üzere senede bir kere ihtiyaç olursa daha sık olmak üzere konferans halinde toplanacaklardır.
- 2- İlgili devletler kendi bölgelerinde barış ve güvenliğin sağlanması için ortak hareket edecekler, olası saldırı karşısında ortak savunma da dâhil olmak üzere, emniyetleri konusunu birlikte tetkik edeceklerdir.
- 3- Üç devletin Genelkurmay Başkanları, ahenkli kararlar alınabilmesi için aralarında mutabık kalarak tavsiye edecekleri konuları hükümetlerine bildirerek işbirliğine devam edeceklerdir.
- 4- Taraf devletler ekonomik, teknik ve kültürel alanlarda da işbirliğini devam ettirecekler, ihtiyaç halinde bu konularda gerekli anlaşmalar yapılacak ve gerekli teşkilatlar kurulacaktır.
- 5- Pakta üye devletler aralarında ortaya çıkacak sorunları Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda belirtilen yollarla, anlayış ve dostluk içinde çözmeyi ve birbirlerinin iç işlerine karışmamayı kabul ederler.
- 6- Üye devletler içlerinden birinin aleyhine olacak olan ittifaka ve harekete katılmaktan kaçınacaklardır.
- 7- Pakta üye devletler, kendisi ile üçüncü bir devlet ve diğer devletler arasında devam eden antlaşmanın hiçbirinin bu antlaşma hükümleri ile çelişkili bulunmadığını kabul eder, ileride bu pakta muhalif olan hiçbir antlaşmaya da girmeyeceğini de taahhüt eder.
- 8- Bu antlaşma, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO haklarına hiçbir şekilde etki etmez.
- 9- Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra yine bu antlaşmaya girmesi faydalı olacak olan her devlet üye devletlerin sahip olduğu haklarla katılabilecektir. Pakta girecek olan her devlet kendisine verilecek olan iltihakname ile antlaşmaya taraf olacaktır.

10- Fransızca metni geçerli olacak olan bu antlaşma üye devletler tarafından onaylanacak, tasdiknameler Belgrad'ta Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na tevdi edilecek ve en son tasdiknamenin tevdi edildiği tarihte yürürlüğe girecektir. Bu antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra geçecek 5 sene sonunda üye devletlerden her biri diğerine 1 sene önce haber vermek suretiyle bu antlaşmadan çıkabileceklerdir³¹⁰.

Antlaşmanın imzalanmasında sonra bunun etkisinin olumlu olduğunu görüyoruz. Öyle ki bu işbirliği İngiltere ve ABD tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. İngiliz basını da bu antlaşmanın önemine değinmiş ve ortaya çıkan sonucu övmüştür³¹¹. TBMM tarafından da desteklenen bu antlaşmanın önemi konusunda CHP'de ilgiyle karşılanmıştır. NATO'nun prensiplerine bağlı kalındığının yarattığı memnuniyet ve ayrıca gizli maddelerin olmayışı bu antlaşmaya verilen desteğin büyük olduğunu ortaya koymaktadır³¹². Bu paktın oluşma sürecinden sonra imzaya dökülmesi ise komünist tehdidin karşısında Balkanlarda yeni bir güç ve kuvvetin meydana gelmesinin yarattığı ortam ayrı bir öneme sahiptir³¹³.

Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Tito İngiltere'ye ziyarette bulunmuştur. Tito'nun bu ziyaretinde ülkesine olası saldırı durumunda bunun önlenmesi konusu görüşülmüştür. Tito İngiltere'den savaş malzemesi istemiş ve özellikle hava savunmasının üzerinde durulmuştur³¹⁴. Antlaşmanın imzalanmasından sonra ise üç ülkenin Dışişleri Bakanları 7 Temmuz 1953 tarihinde Atina'da toplanmışlardır. Burada alınan kararlar gereği, üç ülkenin siyasi ve kültürel alanlarda her türlü meseleyi çözmek için daimi bir sekreterlik kurulması, yine Genelkurmay Başkanları nezdinde üçlü askeri işbirliğini sağlama ve ekonomik konularda işbirliğini sağlama hususunda bir komite kurulması kabul edilmiştir³¹⁵.

³¹⁰ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 61-376-5.

³¹¹ "Üçlü Balkan Paketi Bütün Dünyada İyi Karşılandı", *Milliyet Gazetesi*, 2 Mart 1953 Pazartesi, s. 7.

³¹² Bulut, *a.g.m.*, s. 49.

³¹³ Bağcı, *a.g.e.*, s. 53.

³¹⁴ "Mareşal Tito İngiltere'den Harp Malzemesi İstiyor", *Milliyet Gazetesi*, 20 Mart 1953 Cuma, s. 1; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 189; Bağcı, *a.g.e.*, s. 54.

³¹⁵ "Atina Görüşmelerinin Neticesi", *Milliyet Gazetesi*, 12 Temmuz 1953 Pazar, s. 7.

Daimi sekreterliğin kurulması anlaşmalarını sağlamak için ise Türkiye tarafından Belgrat Büyükelçisi Agâh Aksel görevlendirilmiştir³¹⁶.

Dışışleri Bakanları'nın Atina'da 7–11 Temmuz 1953 tarihindeki konferansında alınan kararları uygulamak için 28 Şubat 1953 tarihli Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'na Ek Antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmanın maddeleri ise şu şekildedir:

- 1- Üç ülke arasında işbirliğini sağlamak ve daha önce imza edilen antlaşmanın amaçlarını gerçekleştirmek için Daimi Sekreterlik kurulmuştur.
- 2- Sekreterliğin görevleri arasında Dışışleri Bakanları konferansını hazırlamak, siyasi, kültürel, teknik, iktisadi ve askeri meseleler üzerinde tetkiklerde bulunmak ve bunları hükümetlerin dikkatine sunmak, Ankara Antlaşması'nın amaçlarının gerçekleşmesi için gerekli tedbirleri araştırmak ve gerekli görülen zamanlarda konferanslar toplamak, daimi ve geçici komisyonlar ve başka oluşumları hükümetlere teklif etmek yer alır.
- 3- Daimi Sekreterlik, antlaşmaya taraf devletlerin her birinin büyükelçi veya ortaelçi temsilcileri ve her biri içinde birer yardımcı olmak üzere Sekreterlik Komitesi ile sekreterliğin teknik icra organı olmak üzere Daimi Bürodan oluşur.
- 4- Daimi Sekreterlik kararlarını bütün üyelerin veya yardımcıların katılımı ile ittifak halinde alır.
- 5- Daimi Sekreterlik Komitesi'nin başkanı belli süre içinde Sekreterliğin ülkesinde faaliyette bulunduğu devletin temsilcisidir.
- 6- Daimi Sekreterliğin merkezi Dışışleri Bakanları Konferansının nöbet sırasına göre toplanacağı ülkede olacaktır.
- 7- Devletlerin temsilcileri, yardımcıları ve diğer diplomatik görevliler, görev yaptıkları ülkede diplomatik görevlilere tanınan bütün hak ve ayrıcalıklara sahiptirler.

³¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 133-85-17.

8- Daimi Sekreterlik Bürosu, bir şefle diğer görevlilerden oluşur. Büro şefi sekreterlik tarafından bir yıllığına atanır.

9- Antlaşmaya taraf devletler buradaki görevlilerinin bütün masraflarını karşılayacak, büro masraflarıyla diğer ortak masraflar eşit olarak karşılanacaktır. Sekreterlik Komitesi bu masraflar için taraflarca ödenmek üzere her sene belli bir ücret beliler.

10- Sekreterlik, büro, daimi ve geçici komisyonlar ve diğer teşkilatların çalışmasına ilişkin esaslar Daimi Sekreterlik Komitesi tarafından belirlenecektir.

11- Bu antlaşma Fransızca olarak ve üç nüsha halinde hazırlanacaktır.

12- Bu antlaşma Ankara Antlaşması süresince yürürlükte kalacaktır. Taraf devletler antlaşmayı kendi ülkelerinde onaylayarak diğerine haber verecek ve bu suretle son bildiri tarihinde yürürlüğe girecektir³¹⁷.

Balkan Paketi'nin kuruluş aşamaları yavaş yavaş kendini göstermeye başlarken kurulan Daimi Sekreterlik ile üç devletin arasındaki ortak çalışma kurumsal bir yapı haline gelmiştir. Özellikle askeri alanın dışında kültürel alanlarda da etkileşimi sağlama amacı güden sekreterlik sayesinde üç devlet birbirleriyle ortak konular üzerinde çalışma zemini bulmuştur³¹⁸.

3.3. BİRLİĞİN GÜÇLENDİRİLMESİ SÜRECİNDE DİĞER AŞAMA: BLED ANTLAŞMASI

Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra Sovyet lideri Stalin ölümü ile Yugoslavya'nın üçlü pakt içerisindeki durumunda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Buna sebep ise yeni hükümetlerin Sovyetlerin esas siyasi politikalarından sapmayacağı düşüncesiydi. Üstelik bunun yanında diğer etken İtalya ile hâlâ sorun teşkil eden Trieste meselesiydi. Yugoslavya kendisi açısından tehlike arz eden bu sorunlar yüzünden pakt içindeki kuvvetler dengesinde

³¹⁷ T.C. Resmi Gazete, S. 8661, 18 Mart 1954 Perşembe, s. 8676,8677.

³¹⁸ Sander, a.g.e., s. 105.

aktif rol oynamaya başlamıştır³¹⁹. Yeni Sovyet yönetiminin gelmesiyle basında çıkan haberlere karşın Tito yaptığı açıklamada Yugoslavya'nın Batı ile olan işbirliğinde değişiklik olmadığını hatta Batı ile ilişkilerini bozma gayretinde olanların karşısında duracaklarını ifade ediyordu³²⁰. Sovyetlerin aynı bağlamda yeni hükümeti Türkiye üzerinde de tehdit yaratan toprak talepleri ve boğazlar konusunda yumuşamaya gittiği ve herhangi bir hak iddiasında bulunmadığını açıklamıştır. Ancak bu durumun tamamen bir vazgeçiş ve inandırıcılık anlamında kalıcı olmadığını ifade eden Türkiye bu siyasi harekete mesafeli durmuştur³²¹.

1953 yılının son zamanlarına doğru şiddetlenen Trieste sorunu yüzünden İtalya ile Yugoslavya bir kez daha karşı karşıya gelmiştir. Tito İtalya'nın saldırgan davranışlarının sürmesi halinde Yugoslavya'nın bu duruma karşılık vereceğini ifade etmiştir. İtalya'nın Balkan Pakti'ni parçalama siyaseti takip ettiğini belirten Tito, Türkiye ve Yunanistan'ın bu tutum karşısında tahriklere kapılmaması gerektiğini söylemiştir. Balkan Pakti'nin varlığının ve güvenliğinin Yugoslavya için olduğu kadar Türkiye ve Yunanistan içinde gerekli olduğunu ifade eden Tito, bu paktın büyük bir önem taşıdığını da ayrıca ifade etmiştir³²².

Trieste meselesinin boyutu üzerinde İtalya üçlü paktın yöneldiği hedefin kendilerine döndüğünü ifadesinin ardından bu sorun üzerindeki anlaşmazlıkları çözmek için İtalya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Türkiye'ye gelmiştir. Pella'nın bu ziyareti neticesinde İtalya'nın olumsuz tutumunda yumuşama belirtileri görülmeye başlanmıştır. Öyle ki Pella yaptığı açıklamada görüşmelerin dostluk havasında geçtiğini, Ankara Pakti'ni İtalya'nın anlayışla karşıladığını belirtmiş ve ayrıca bu paktın hedef gösterilmeksizin bölge savunmasına dönük olduğunu sözlerine eklemiştir. Trieste meselesinde ise Türk yetkililere ellerindeki bütün bilgileri verdiklerini açıklayan Pella, İtalya'nın bu tutumunda demokratik bir yaklaşım içinde olduğunun altını çizmiştir. İtalya'nın pakt nazarındaki tutumunda güvenliği ve barışı

³¹⁹ Öksüz, *a.g.e.*, s. 225; Sander, *a.g.e.*, s. 106.

³²⁰ "Tito, Rusya İle İşbirliği Yaptığını Yalanlıyor", *Milliyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1953 Cuma, s. 7.

³²¹ Öksüz, *a.g.e.*, s. 226.

³²² "Tito ve İtalya Başvekili Arasında Söz Düellosu", *Milliyet Gazetesi*, 14 Eylül 1953 Pazartesi, s. 7.

sağlayıcı açıklamalarından sonra, Trieste meselesi üzerinden yürütülen soğuk ilişkiler bölgesel anlamda yerini sakin bir havaya bürümeye başlamıştır³²³.

1954 yılının ilk günlerinde itibaren siyasette büyük hareketlenmeler olmuştur. Bu vesile ile Celal Bayar 18 Ocak 1954 tarihinde Türkiye’den ayrılarak Amerika ziyaretine çıkmıştır. Amerika ziyareti sürecinde İngiltere’de de temaslarda bulunan Bayar, buradaki kısa görüşmelerinden sonra Amerika’ya gitmiştir³²⁴. Celal Bayar, Amerikan kongresinde yaptığı konuşmada Balkan Paketi’nin Birleşmiş Milletlerin tanıdığı meşru savunma hakkının barışı sağlamadaki rolüne vurgu yapmış ve bu vesile ile de NATO’nun barış cephesinin de kuvvetlendiğini açıklamıştır³²⁵. Amerikan Başkanı Eisenhower, Türkiye ile kurdukları müttefiklikten gurur duyduklarını söyleyerek, Türkiye’yi modern ve gelişen bir ülke olarak tanıdıklarını ifade etmiştir³²⁶.

Celal Bayar’ın bu ziyaretinden sonra Dostluk ve İşbirliği Antlaşması’nın esaslı bir pakta dönüşmesi için büyük bir aşama olan Tito’nun Türkiye’ye yaptığı ziyaret önemlilik arz etmektedir. Tito bu ziyaret dolayısıyla yaptığı konuşmada şunları söylemiştir: “*Memleketinizdeki ikametim her ne kadar bir nezaket ziyareti mahiyetinde ise de, istikbalde her sahadaki işbirliğimiz için bunun gayet büyük bir ehemmiyeti haiz olacağına kuvvetle eminim*³²⁷.” Yugoslavya Dışişleri Bakanı Koca Popoviç ise Ankara’da yapılan toplantılar sonucunda önceden imzalanan antlaşmanın esas pakt halini alması ve bu oluşacak pakta askeri sorumluluklarında konulması konusunda anlaşmaya varıldığını açıklamıştır. Yugoslavya’nın NATO’ya üye olmaması ise bu paktın oluşmasına engel olmayacağını da sözlerine eklemiştir³²⁸.

Tito, Türkiye’deki temaslارının ardından imzalanacak olan pakta son şeklini vermek ve ikili görüşmeler yapmak üzere Atina’ya gitmiştir. Burada yapılan

³²³ Sander, *a.g.e.*, s. 107; Gönlübol, *a.g.e.*, s. 240; “İtalya Başvekili Dün Ankara’dan Ayrıldı”, *Milliyet Gazetesi*, 15 Kasım 1953 Pazar, s. 7.

³²⁴ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 193; Bulut, *a.g.m.*, s. 53.

³²⁵ “Bayar Dün Amerikan Kongresinde Hitabede Bulundu”, *Milliyet Gazetesi*, 30 Ocak 1954 Cumartesi, s. 7.

³²⁶ “Eisenhower, Celal Bayar’a En Yüksek Amerikan Nişanın Verdi”, *Akşam Gazetesi*, No: 12688, 29 Ocak 1954 Cuma, s. 4.

³²⁷ “Tito Ankara’da”, *Milliyet Gazetesi*, 13 Nisan 1954 Salı, s. 7.

³²⁸ “Üçlü Pakt”, *Akşam Gazetesi*, 16 Nisan 1954 Cuma, s. 2.

görüşmeler sonucunda ittifakın askeri boyutu üzerinde de mutabık kalınmıştır. Ancak devam eden Trieste sorununda bir ilerleme kaydedilmemekle birlikte bu sorunun ikili görüşmelerle çözümlenmesi hususunda görüşler ortaya atılmıştır³²⁹. NATO'nun pakta bakışı konusunda Adnan Menderes, oluşturulacak olan paktın NATO'nun bölgesel anlamda kuvvetleneceğini ve bu suretle NATO'ya üye devletlerin bu paktı onayladığını ve takdir ettiğini söylemiştir. Ayrıca paktın oluşmasının öneminin Trieste meselesinin öneminden daha büyük olduğunu açıklamıştır³³⁰. Adnan Menderes'in Atina'yı ziyaretinde ise paktın oluşumunda görev yapacak askeri ve siyasi yetkililerden oluşacak komisyonu kurmak için harekete geçeceklerini bildirmiş ve bu suretle üç üye devletin komisyonları da kendi nezdinde belirlenerek toplanacağını, Dışişleri Bakanlarının Temmuz ayında Belgrat'ta toplanıp metne imza atacaklarını belirtmiştir³³¹.

Paktın üzerinde çalışmalara katılmak üzere Türkiye tarafından oluşturulan komisyona Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Muharrem Nuri Birgi ile Genel Müdür Orhan Eralp görevlendirilmişlerdir³³². 28 Haziran 1954 tarihinde Atina'da komisyonların çalışmaları başlamıştır. Üç devletin yetkilileri arasında yapıcı, samimi ve güven içinde geçen çalışmalar sonucunda ittifak metni anlaşma içinde hazırlanmıştır. Hazırlanan metin üç hükümete önceden incelenmek üzere sunulacaktır³³³. Komisyonun hazırladığı metin antlaşmanın normal seyri sürecinde 17 Temmuz günü Dışişleri Bakanları tarafından tekrar kontrol edilecekti. Ancak Türk hükümetinin bu konu hakkında izlediği siyaset neticesinde metnin görüşülmesinin 14 Temmuz günü alınan kararlar ile bir tarihe ertelenmesi istenmiştir. Türkiye'nin bu konu hakkındaki tavrı ise hazırlanan metin için NATO'nun da olurlarını almak, İtalya'nın Yugoslavya ile olan sorunlarının halli için zaman kazanmaktır³³⁴. Ancak Türkiye'nin bu politik manevrası karşısında Yunanistan Başbakanı Papagos bu gecikmenin ittifak için arzu edilmeyen bir hava yaratacağını

³²⁹ Öksüz, *a.g.e.*, s. 235; Sander, *a.g.e.*, s. 108.

³³⁰ "Başbakanın Yunan Gazetecisine Beyanatı", *Akşam Gazetesi*, No: 12812, 2 Haziran 1954 Çarşamba, s. 2.

³³¹ "Atina'daki Görüşmeler", *Milliyet Gazetesi*, 9 Haziran 1954 Çarşamba, s. 3; Sander, *a.g.e.*, s. 108.

³³² BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 136-60-10.

³³³ "Balkan Askeri İttifakı Bugün Parafe Ediliyor", *Milliyet Gazetesi*, 5 Temmuz 1954 Pazartesi, s. 3.

³³⁴ Sander, *a.g.e.*, s. 109; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 202; Öksüz, *a.g.e.*, s. 236; Gönlübol, *a.g.e.*, s. 242.

söylemiş ve bu konu hakkında birtakım sözlerin dolaştığını açıklamıştır³³⁵. Netice itibarıyla 29 Temmuz günü NATO Konseyine getirilen antlaşma metni burada onaylanmıştır. Buradaki işlemlerin ardından Türk, Yunan ve Yugoslav Dışişleri Bakanları Yugoslavya'nın Bled şehrinde 6 Ağustos 1954 tarihinde bir araya gelmişlerdir. Görüşmeler sürerken Yugoslavya Dışişleri Bakanı Popoviç yaptığı açıklamada pakta taraf üç devletin baştan beri süren işbirliği zamanla güvenlik alanında birliğe dönüşmüş ve bağımsızlık fikri etrafında tan bir anlaşmaya varılmıştır demiştir. Bu birliğin herhangi birine karşı hedefi olmadığını altını çizen Popoviç, bu paktın bölge barışının sağlanması konusunda etki yarattığını açıklamıştır³³⁶. İtalya'nın bu pakt hakkındaki durumu ise *Messaggero* gazetesinde çıkan bir makale ile izah edilmiştir. Bu makalede yer alan bilgilere göre İtalya'nın pakta karşı olmadığı tam tersi Balkanların savunması için kurulan bu paktın İtalya'nın da çıkarlarını korumaya uygun düştüğü açıklanmıştır. Paktın imza aşamasının sonunda bir de Üçlü İstişare Asamblesi kurulması planlanmıştır. Bu asamble ile ittifakın daha geniş bir hareket alanının yaratılması kararlaştırılmıştır³³⁷. 9 Ağustos 1954 tarihine geldiğimizde ise Bled'te bir araya gelen devletler “İttifak, Siyasi İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması” adıyla pakta imzalamışlardır. Antlaşmanın giriş kısmında taraflar Birleşmiş Milletler Antlaşması'ndaki prensiplere sadık kalacaklarına, barış ve güvenliğin güçlenmesine, uluslararası işbirliği çerçevesinde çalışacaklarını bir kez daha teyit etmişlerdir. Ayrıca 28 Şubat 1953 tarihindeki antlaşmanın dostluk ve işbirliğini genişletmek suretiyle adı geçen antlaşma her zaman ittifaka giden ilk adım olarak telakki edilmiştir. Maddeler ise şu şekildedir:

- 1- Taraf devletler uluslararası meselelerde sorunları Birleşmiş Milletler Antlaşması'na uygun olarak barışçıl yollardan çözmeyi kabul etmişlerdir.
- 2- Antlaşmaya taraf devletlerden birine veya birkaçına yapılmış olan saldırı diğer imzacı devletlere yapılmış saldırı olarak nitelenecek bu durumda Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca meşru müdafaa hakkı çerçevesinde saldırıya

³³⁵ “Papagos, Üçlü Askeri Paktın Derhal İmzalanmasını İstiyor”, *Milliyet Gazetesi*, 17 Temmuz 1954 Cumartesi, s. 1.

³³⁶ “Üçlü Paktın İmzalanması İçin Anlaşmaya Varıldı”, *Milliyet Gazetesi*, 8 Ağustos 1954 Pazar, s. 3.

³³⁷ “Üçlü Balkan Askeri İttifakı Bugün Bled'te İmzalanıyor”, *Milliyet Gazetesi*, 9 Ağustos 1954 Pazartesi, s. 3.

uğrayan tarafa silahlı kuvvetlerde dâhil olmak üzere yardım edeceklerdir. Ayrıca taraf devletler aralarında anlaşma olmadıkça herhangi bir diğer antlaşma yapmamayı kabul ederler.

3- Bu antlaşmanın amaçlarına ulaşmak için imzacı devletler müdafaa kuvvetlerinin idame ve takviyesi için birbirlerine yardım etmeyi kabul ederler.

4- Bu antlaşma ile Daimi Konsey kurulmuş olup, bu konseye Dışişleri Bakanları ve gerekirse diğer yetkililerden de katılım olacaktır. Konsey yılda iki kere toplanacaktır. Konsey toplanmadığı zamanlarda görevlerini Ankara Antlaşması daimi kitabeti vasıtasıyla yürütecektir. Ankara Antlaşması'nda kurulan Dışişleri Bakanları Konferansı yerine Daimi Konsey kurulmuş olup, kararlar ittifak halinde alınacaktır. Genelkurmay Başkanları, Ankara Antlaşması uyarınca başladıkları ortak çalışmalara bu antlaşma dikkate alınarak devam edeceklerdir.

5- Antlaşmanın ikinci maddesi uyarınca ortaya çıkacak durum hakkında taraflar hemen istişare edeceklerdir. Daimi Konsey vaziyete karşı koymak için alınacak ortak tedbirleri tespit etmek üzere hemen toplanacaktır.

6- Uluslararası vaziyetin bozulması ve bu bozulmanın imzacı devletlerin bölgesine etki etmesi durumunda taraflar durum hakkında istişarede bulunacaklardır. Taraf devletlerden birine veya birkaçına yapılacak olan tehdit dolayısıyla da kendi bölgelerinde duruma karşı koymak için Birleşmiş Milletlerin amaçlarına uygun olarak alınacak tedbirler hakkında istişarede bulunacaklardır. Bu suretle Daimi Konsey acil olarak toplanacaktır.

7- Antlaşmaya taraf devletler kendilerine karşı silahlı bir saldırı karşısında almış olacakları tedbirleri hakkında Birleşmiş Milletler Emniyet Konseyine bilgi verecekler, Emniyet Konseyi, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca tedbirleri fiili tatbik mevkiine koyunca sona erdireceklerdir. İmzacı devletlerin hükümetleri Birleşmiş Milletler Antlaşması maddelerine uygun hareket edeceklerdir.

8- Taraflar birbirlerinin aleyhine olacak birleşmeye girişmeyecek ve bu antlaşmaya karşı da hiçbir oluşuma girişmemeyi kabul edeceklerdir.

9- Bu antlaşmanın hükümleri taraf devletler için Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın haklarına etki etmez ve herhangi bir şekilde de yorumlanamaz.

10- Bu antlaşma, Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan doğan haklarına etki etmez ve öyle de yorumlanamaz.

11- 28 Şubat 1953 tarihli Dostluk ve İşbirliği Antlaşması, bu antlaşmanın hükümleriyle kaldırılmadığı nispette yürürlüktedir. Bu antlaşma ile taraflar Ankara Antlaşması'nın yürürlük süresi hakkında da aynı olduğu konusunda mutabık kalmışlardır.

12- 28 Şubat 1953 tarihli antlaşmanın 9. maddesi hükümleri aynı şartlar içinde bu antlaşma içinde geçerlidir.

13- Bu antlaşmanın süresi 20 yıldır. Taraflardan hiçbiri sona erme tarihinden bir sene önce feshini istemediği takdirde antlaşmanın süresi bir yıl uzayacak, taraflardan birinin ihbarına kadar da yürürlükte kalacaktır.

14- Bu antlaşma imzacı devletlerin anayasalarına göre onaylanacaktır. Sonucu onayın ardından yürürlüğe girecektir. Tasdiknameler Yunanistan Krallığı Dışişleri Bakanlığı'na verilecek ve Birleşmiş Milletler nezdinde tescil ettirilecektir. Bu antlaşma Fransızca olarak üç nüsha halinde kaleme alınmış ve imzacı devletlere de bir nüsha verilmiştir³³⁸.

Bled Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Türkiye'ye dönen Fuat Köprülü ise antlaşma üzerine basına açıklamalarda bulunmuştur. Köprülü'nün açıklamalarından bir kısmı şöyledir: *“Bu antlaşmanın kıymet ve ehemmiyeti hakkında fikir edinmek isteyenlerin cihan matbuatında bunun hakkında çıkan yazılara bir göz gezdirmesi kâfidir. Hakiki sulhsever memleketlerde, bu antlaşma sulhun korunması ve emniyetin sağlanması yolunda mühim bir eser olarak selamlanmıştır... İşte*

³³⁸ T.C. Resmi Gazete, S. 8938, 23 Şubat 1955 Çarşamba, s. 11098, 11099.

*Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan milletlerinin istiklal ve refahları ve cihan sulhunun vikayesi için kendilerine düşen vazifeyi müdrik bulduklarından dolaydır ki Bled Antlaşması'nı imzalamışlardır*³³⁹.”

Balkan Paktı hakkında NATO çerçevesi içinde değerlendirildiğinde Amerika tarafından olumlu karşılanmıştır. Balkanlarda sağlanmış olan işbirliği ve iyi ilişkiler sayesinde NATO'nun bu bölgedeki etkinliğinin arttığı söylenebilir³⁴⁰. Yugoslavya'nın bu dönemde Batı ile olan ilişkilerinde yakınlık görülmesi sebebiyle ittifakın savunma konusunda Batı açısından kazanım olarak görülmüştür. Bled'te sağlanan işbirliği sayesinde devletlerin hukuksal açıdan olası tehditler karşısında geniş bir alanı kapsaması sebebiyle alacağı önlemlerde bu şekilde etraflı olacaktır. İtalya ise paktın imzası sonrası önceden de belirtildiği üzere tepkili karşılamamış ayrıca Trieste meselesinde çözüme varan siyaset üzerine İtalya'nın pakt hakkında ciddi reaksiyon göstermediği görülmüştür³⁴¹. Fransa paktın imzasından sonra üç ülkenin bu işbirliğini büyük bir oluşum olarak değerlendirmiş, İngiltere ise Türkiye ve Yunanistan'ın bu antlaşmayı imza sürecinde NATO'dan bağımsız hareket etmeden siyaset yürütmesini olumlu karşılamıştır³⁴².

3.3.1. Bled Antlaşması'nın Getirdikleri

Paktın imzalanması sonrasında vaziyetin işlerlik kazanmasını sağlamak amacıyla Atina'da paktın askeri görüşmeleri yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'nin Genelkurmay Başkanı, Yunanistan Genelkurmay Başkanı ve Yugoslavya'dan bazı askeri yetkililer bir araya gelerek bazı görüşmeler yapacaklardır³⁴³.

Üçlü işbirliğinin sürdürülmesi sürecinde diğer bir mutabık kalınan konu iletişim alanında olmuştur. Bu vesile Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 19 Mart 1955 tarihinde Belgrat'ta imzalanan Balkan Posta ve Telekomünikasyon

³³⁹ “Balkan Askeri İttifakı Kimseye Müteveccih Değildir”, *Akşam Gazetesi*, 13 Ağustos 1954 Cuma, s. 7.

³⁴⁰ Durmuş Yalçın vd., *a.g.e.*, s. 479.

³⁴¹ Sander, *a.g.e.*, s. 110,111.

³⁴² Bulut, *a.g.m.*, s. 55; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 211.

³⁴³ “Üçlü Balkan İttifakı Askeri Görüşmeleri Atina'da Başlıyor”, *Milliyet Gazetesi*, 14 Ağustos 1954 Cumartesi, s. 1.

Mahdud Birliği Mukavelesi ile bu sağlanmaya alıřılmıştır³⁴⁴. Yine Balkan Paktı'nın imzalandığı yıldönümü olan 28 şubat 1955 tarihinde yapılacak olan toplantılara katılmak üzere Talebe Federasyonu'nun davetlisi olarak Yunan Milli Talebe Birliği'ne mensup heyet Türkiye'ye gelmiştir³⁴⁵.

Bled Antlaşması ile ilgili konularda görüşmek üzere üç devletin Genelkurmay Başkanları 5 Nisan 1955 tarihinde Belgrat'ta toplanarak gerekli görüşmeleri yapacaklardır. Bu hususta yapılan görüşmeler neticesinde ittifak çerçevesinde ortak kararlar alınarak savunma konusunda görüş birliğine varmışlardır³⁴⁶.

Bled Antlaşması gereğince yapılacak olan Dışışleri Bakanları toplantısı 28 şubat–2 Mart 1955 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır. Bu vesile ile Yugoslav bakan Popoviç, Yunan bakan Stefanopoulos Ankara'ya gelmişlerdir³⁴⁷. Toplantının ilk günü Adnan Menderes Türkiye'nin dış politikası, Ortadoğu siyaseti hakkında bilgiler vermiştir. Popoviç ise Yugoslavya'nın Batı ve Sovyet politikalarından bahsederek Tito'nun Uzak Doğuya yaptığı ziyaretler hakkında bilgi vermiştir. Stefanopoulos ise Yunanistan'ın dış politikası ve Kral Paul'un Avrupa ziyaretleri hakkında açıklamalar yapmıştır³⁴⁸. Devam eden toplantılar sonucunda İstişare Meclisi'nin kurulmasına karar verilmiştir. Samimiyet ve karşılıklı güven sürecinde devam etmiş olan bu toplantıda yapılmış olan işbirliğinin çeşitli sahalarda yarattığı ilerlemeden de bahsedilmiş ayrıca ekonomik konuları görüşmek amacıyla üçlü iktisat konferansının yapılmasına karar verilmiştir. Bunun haricinde de Balkan Etüdları Enstitüsü kurulmasının planlanması için üç devletin yetkililerinin komisyon oluşturulması kararlaştırılmıştır³⁴⁹. Balkan İstişare Meclisi'nin işleyişi açısında pakta üye devletler kendi meclislerinde 20 vekilin üye seçilmesini kabul etmişlerdir. Oluşturulan bu meclis paktın konseyinde çeşitli girişimlerde bulunabilecek, konseyde çeşitli hallerde

³⁴⁴ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 140-61-3.

³⁴⁵ "Balkan Talebe Toplantısı Pazar Günü Başlıyor", *Milliyet Gazetesi*, 25 şubat 1955 Cuma, s. 2.

³⁴⁶ "Türk-Yunan-Yugoslav Askeri Heyetleri Toplantısı", *Milliyet Gazetesi*, 3 Nisan 1955 Pazar, s. 7; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 216.

³⁴⁷ "Balkan Konseyi", *Akşam Gazetesi*, No: 13078, 28 şubat 1955 Pazartesi; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 217.

³⁴⁸ "Balkan Paktı Vekiller Konseyi Dün Toplandı", *Milliyet Gazetesi*, 1 Mart 1955 Salı, s. 7.

³⁴⁹ "Balkan İstişari Meclisi Kuruluyor", *Milliyet Gazetesi*, 3 Mart 1955 Perşembe, s. 7; Sander, *a.g.e.*, s. 112; "Balkan Paktı Toplantıları Sonunda Çıkarılan Tebliğ", *Akşam Gazetesi*, No: 13081, 3 Mart 1955 Perşembe, s. 1.

meclisten görüş talep edebilecektir³⁵⁰. İstişare Meclisi Antlaşması, Ankara'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ile Bled'te imzalanan antlaşmaya dayanan işbirliğini etkin hale getirmek için imzalanmıştır. Bu vesile ile kurulmuş olan mecliste barış ve güvenliği daha da tesis etmeyi taraflar kabul etmiştir. Netice olarak imzalanan Balkan İstişari Meclisinin Teşkiline Mütedair Anlaşma'nın maddeleri şu şekildedir:

- 1- Kurulan bu meclis tarafların ortak organıdır.
- 2- Meclisin görevi imzacı devletlerin esenliğini, ortak menfaatlerini, devletler arasında işbirliğini sağlayacak bütün imkânları tetkik edecektir. Meclis amaçlarına ulaşmak için Daimi Konsey aracılığıyla tavsiyelerini ve tekliflerini sunacaktır. Meclis daha genel konularda da görüş bildirebilir.
- 3- Daimi Konsey, kurulan bu meclisin görüşünü almakta faydalı göreceği meseleleri de bu meclisin araştırmasını isteyebilir.
- 4- Meclisin görevleri İstişari mahiyettedir. Meclisin bütün teklif, tavsiye ve kararları almak için her milli heyetin toplantıda bulunan üyelerinin çoğunluğu olması gerekmektedir.
- 5- Meclis mümasil kuruluşlarla ilişkiler kurabilecektir.
- 6- Meclis, taraf devletlerin kendi meclislerinden seçeceği 20 vekilden oluşur. Ayrıca meclisler yedek üye seçebilirler. Bir üyenin kendi meclisindeki görevi sona erdiği zaman İstişari Meclis'teki görevi de sona erer.
- 7- Daimi Konsey üyeleri, meclisin çalışmalarına katılabilir ve oy vermeksizin söz alabilirler.
- 8- Meclis üyeleri taraf ülkelerin muafiyet ve ayrıcalıklarından yararlanırlar. Anlaşmanın 10. maddesi uyarınca burada bahsedilen kişilerde bu muafiyetlerden faydalanması için taraf devletler anlaşma yapacaklardır.

³⁵⁰ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 218.

9- Meclisin ikişer yıllık görev süreleri sonunda 6. madde uyarınca yeni tayinler yapılır. Üyeler yeniden seçilebilirler. Meclis taraf devletlerin hükümetinde veya başka şehrinde yılda bir kere toplantı yapar. Meclis gerekli hallerde olağanüstü toplanır.

10- Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından taraflar meclisin statüsünün en geç bir ay süresinde hazırlanması için Üçlü Komisyon atayacaklardır. Bu statünün onaylanmasının ardından meclis en kısa sürede ilk toplantısını yapacaktır. Meclis anlaşma ve statü çerçevesinde nizamnameleri tespit edecektir.

11- Daimi Konsey, İstişari Meclis'e danışarak veya meclisin teklifi üzerine ortak kararla bu anlaşmada değişikliğe gidebilir. Değişiklik taraflarca kendi anayasaları dâhilinde onaylanır ve son onayın ardından yürürlüğe girer. Onay sürecinde devletler diğer devlete bunu iletceklerdir.

12- Ankara Antlaşması'nın 9. maddesi ve Bled Antlaşması'nın 12. maddesi uyarınca bu antlaşmalara katılacak her devlet bu meclisin üyesi olacaktır.

13- Bu antlaşma, Ankara ve Bled Antlaşmaları süresince yürürlükte kalacaktır.

14- Bu antlaşma tarafların kendi anayasaları çerçevesinde onaylanacak ve son onayın ardından yürürlüğe girecektir. Tasdiknameler Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na verilecektir. Bu antlaşma üç nüsha halinde ve Fransızca olarak kaleme alınmıştır. Taraflara ise bir nüsha verilmiştir³⁵¹.

3.4. CELAL BAYAR'IN YUGOSLAVYA ZİYARETİ VE İKİLİ İLİŞKİLER

Bled Antlaşması'nın imzalanmasından sonra daha önceden Tito'nun davet ettiği Celal Bayar buna icabet etmek üzere 28 Ağustos 1954 günü Türkiye'den ayrılarak Yugoslavya'ya hareket etmiştir. Celal Bayar'a bu ziyaret esnasında Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Genel Müdürü Orhan Eralp, Milli Savunma

³⁵¹ T.C. Resmi Gazete, S. 9014, 28 Mayıs 1955 Cumartesi, s. 11980, 11981.

Bakanlığı Emir Subayı Kurmay Binbaşı Cihat Alpan, Komiser Halit Çetinalp, Cumhurbaşkanlığı hizmetlilerinden Recep Uğuroğlu, Faruk Kaptan ve Mustafa Hanım olmak üzere³⁵² ayrıca Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Dışişleri Bakanlığı Genel Kâtibi büyükelçi Nuri Birgi, Tümgeneral Suad Kuyaş ve diğer yetkililer ziyarete katılacaklardır. İki ülke arasındaki ikili anlaşmalardan kurulan yakınlık ve üçlü paktlar nezdinde sağlanan sıkı işbirliği ve dostluk bu ziyaretin önemini anlamlı kılmaktadır. Zira Yugoslavya’da Türk milletine karşı beslenen samimi duygular ve sevgi neticesinde bu ziyaretin kıymeti yüksek olmuştur³⁵³. Öyle ki gerek Türk basınında gerekse Yugoslav basınında bu ziyarete önemli yer ayrılıyor ve hatta Avrupa’daki basında da bu ziyaret hakkında yazılar kaleme alınıyordu. Balkan Paktı’nın imzalanmasından sonra gerçekleşen bu ziyaret hem pakta güçlendirecek hem de ikili ilişkilerdeki barış ve dostluğun daha da gelişmesini sağlayacaktı³⁵⁴. Celal Bayar hareketinden önce yaptığı açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır: *“Yugoslavya’ya, İkinci Cihan Harbinin felaketlerinden kurtarıp, bugünkü kudretli durumuna ulaştıran ve onun mukadderatını büyük bir kıyasle idare eden büyük devlet adamı Tito’ya, onun kıymetli mesai arkadaşlarına Türk milletinin bu ittifaka verdiği kıymet ve ehemmiyeti tebarüz ettirmek, bu kader birliğinin daha da derinleşmesi için çalışmaya azimli olduğunu ifade etmek bu ziyaretim esnasında yapacağım en zevkli bir vazife olacaktır”*³⁵⁵.

Celal Bayar’ın yolculuğu sırasında Yugoslavya’da ilk durağı Rijeka olmuştur. Burada Celal Bayar’ı Tito’nun yardımcısı ve Federal Meclis Başkan Vekili Rodoljub Colakoviç karşılamıştır. Yugoslav halkı da bu karşılamaya büyük ilgi göstermiş ve büyük bir coşkun kalabalık oluşturmuşlardır³⁵⁶. Buradan hareketle Belgrat’a doğru yolan devam eden heyet 2 Eylül 1954 günü buraya varmışlardır. Celal Bayar burada yaptığı açıklamada Yugoslavya halkına duyduğu memnuniyetten bahsetmiş, Türk ve Yugoslav milletlerinin birbirlerine karşı duyduğu samimiyet ve güvenden mutlu

³⁵² BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 137-79-9.

³⁵³ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 214; Bulut, *a.g.m.*, s. 55; “Celal Bayar Bugün Savarona İle Yugoslavya’ya Gidiyor”, *Milliyet Gazetesi*, 28 Ağustos 1954 Cumartesi, s. 3; “Celal Bayar Bugün Törenle Uğurlanıyor”, *Akşam Gazetesi*, No: 12894, 28 Ağustos 1954 Cumartesi, s. 1.

³⁵⁴ Ziya Şakir, *Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Yugoslavya Seyahat Hatıraları*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1954, s. 3.

³⁵⁵ “Celal Bayar’ın Beyanatı”, *Milliyet Gazetesi*, 29 Ağustos 1954 Pazar, s. 3.

³⁵⁶ Şakir, *a.g.e.*, s. 27,29.

olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca iki ülke arasındaki işbirliğinin önemli olduğunu altını çizen Bayar, bu durumun hayati önem derecesinde kıymet arz ettiğini belirtmiştir³⁵⁷. Tito ise bu ziyaret üzerine verilen yemekte iki ülke arasındaki münasebetlerin gitgide gelişmesini ve sadece siyasi değil çeşitli alanlarda da ilerlemesinden dolayı duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Ayrıca bu ziyaret dolayısıyla Balkan Paktı'nın daha fazla önem kazandığını ve işbirliğini kuvvetlendirdiğini, üç ülke arasındaki dostluk bağlarının daha fazla gelişmesini sağladığını da sözlerine eklemiştir. Celal Bayar buna karşılık üçlü ittifakın barış ve emniyeti arttırmasındaki rolünden bahsetmiştir³⁵⁸.

Celal Bayar'ın Yugoslavya'daki temasları sürerken kendisine Belgrat Üniversitesi tarafından Fahri Hukuk Doktorluğu verilmiştir. Burada üniversite dekanı bu doktorluğu verirken Celal Bayar'ın siyasi, ekonomik ve diğer alanlarda sağladığı başarılarından söz ederek Balkan Paktı'nda üstlendiği barışçıl ve işbirlikçi siyasetinden de söz etmiştir. Dekanın Atatürk'ün idaresi altında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu anlattıktan sonra Celal Bayar ise yaptığı açıklamada şöyle demiştir: “*Biz, Atatürk'ün milletine miras bıraktığı yüksek prensiplerden biri olan hayatta en hakiki mürşit ilimdir vecizesinin, icraatımızda en geniş şekilde yer almasına hararetle çalışmayı, yalnız milli değil aynı zamanda milletlerarası bir vazife telakki etmekteyiz*”³⁵⁹.

Celal Bayar burada yaptığı görüşmeler ve ziyaretlerden sonra Saraybosna'ya gitmiş ve burada kendisini Bosna Hersek Cumhuriyeti Meclisi Başkanı ve üyeleri karşılamıştır. Bu şehirde birtakım ziyaretler yapan Bayar, Tito ile birlikte İcra Konseyi Sarayı'ndan halkı selamlamışlardır³⁶⁰. Saraybosna temaslarından sonra Zagreb'e giden Celal Bayar bu yolculuk esnasında Zaniçza'da bulunan sanayi tesislerini gezmiş ardından 7 Eylül 1954 tarihinde Zagreb'e varmıştır. Burada da kalabalık bir halk tarafından karşılanan heyet Zagreb fuarına da uğramış, Yugoslav ve Türk alanlarını gezdikten sonra Hırvatistan Meclis Başkanı Viladmir Bakariç'in

³⁵⁷ “Celal Bayar Belgrat'ta”, *Akşam Gazetesi*, No: 12900, 3 Eylül 1954 Cuma, s. 2; Şakir, *a.g.e.*, s. 31.

³⁵⁸ “Bayar Şerefine Dün İki Ziyafet Verildi”, *Akşam Gazetesi*, 4 Eylül 1954 Cumartesi, s. 1,2.

³⁵⁹ “Celal Bayar'a Dün Hukuk Doktorluğu Tevcih Edildi”, *Milliyet Gazetesi*, 5 Eylül 1954 Pazar, s. 3; Şakir, *a.g.e.*, s. 41.

³⁶⁰ “Celal Bayar Zagreb'e Gitti”, *Milliyet Gazetesi*, 7 Eylül 1954 Salı, s. 3

tertiplendiği yemeğe katılmışlardır. Gezisine devam eden Bayar'ın sonraki durağı Slovenya Halk Cumhuriyeti'nin merkezi olan Lubliyana olmuştur³⁶¹. Heyet Bled'e doğru yola devam ederken yol üzerinde bulunan evlerde bulunan halk bu heyete karşı selamlarını iletiyorlardı. Halkın gösterdiği bu tepki Balkan Paktı ile sağlanmış olan birliğin ve Türk-Yugoslav ilişkilerinin önemini bir kez daha ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir³⁶².

Yugoslavya'dan ayrılık sürecinde verilen yemeklerde ise iki ülkenin sıkı münasebetlerine değinilmiştir. Celal Bayar, şerefine verilen yemekten sonra şöyle konuşmuştur: *“Sulh yolunda mukadderat birliği yapan iki millet birbirini tanımak hususunda büyük birer fırsat elde etmişlerdir. Mareşal Tito'nun memleketimizi ziyaretle, Türk milletini görmüş ve onun görüşlerine vukuf kesbetmiş olması, bilmukabele benimde burada takip ettiğiniz politika hususunda Yugoslav milletinin görüş ve düşüncelerini tesbit etmiş olmaklığım çok kıymetli olmuştur³⁶³.”* Tito ise yaptığı açıklamada şöyle demiştir: *“Türk milletinin Balkan Antlaşması hakkındaki fikirlerini tespit etmekle de mesut olmuştum. Bu fikirleri eminim ki, Sayın Bayar'da burada Yugoslav milletinde tespit etmiş olacaktır³⁶⁴.”*

Celal Bayar, Yugoslavya temaslarının ardından 13 Eylül 1954 tarihinde Türkiye'ye dönmüştür. Adnan Menderes tarafından karşılanan Bayar, askeri yetkililerinde olduğu karşılama merasiminde selamlama töreninden sonra radyoya yaptığı açıklamada ülkesine ve vatandaşlarına kavuştuğu için mutlu olduğunu ifade etmiştir³⁶⁵.

Türk-Yugoslav dostluk ve işbirliğinin devam ettiği süreçte Adnan Menderes'te Yugoslavya'da yayınlanan Borba gazetesine demeç vermiştir. 1953 yılının son ayında yer alan bu demeçte Adnan Menderes, bu yıl zarfında barış, adalet ve insan haklarına bağlı kalan ülkelerin tehdit altında olduğunu ve bu tehlike

³⁶¹ “Celal Bayar Lubliyana'da”, *Akşam Gazetesi*, No: 12905, 8 Eylül 1954 Çarşamba, s. 1; Şakir, *a.g.e.*, s. 63.

³⁶² “Celal Bayar Bled'e Gitti”, *Milliyet Gazetesi*, 8 Eylül 1954 Çarşamba, s. 3; Şakir, *a.g.e.*, s. 64.

³⁶³ Şakir, *a.g.e.*, s. 72.

³⁶⁴ “Celal Bayar Dün Savarona İle Yugoslavya'dan Ayrıldı”, *Milliyet Gazetesi*, 10 Eylül 1954 Cuma, s. 3.

³⁶⁵ “Bayar Dün Şehrimizde Tezahüratla Karşılandı”, *Milliyet Gazetesi*, 14 Eylül 1954 Salı, s. 3; Şakir, *a.g.e.*, s. 87.

karşısında devletlerin bazı endişeler taşıdığını ifade etmiştir. Dünyanın bu ortamında yeniden ümit teşkil etmek ve canlanmak için Türkiye'nin Yugoslavya ile olan ilişkileri ve bunun neticesinde Yunanistan ile kurulan bağlılık ve meydana gelen işbirliğinin önemine değinen Menderes, bu birliğin sağlam bir eser oluşturduğunu belirtmiştir. Türk-Yugoslav ilişkilerinin gelişmesinin neticesinde Ankara Antlaşması'nın meydana geldiğini belirten Başbakan, eğer ikili ilişkilerin istenen seviyede olmaması halinde böyle bir paktın meydana gelemeyeceğini açıklamıştır. Barış adına hareket eden üç devletin meydana getirdiği bu anlaşmanın ülkelerin çıkarlarına uygun olarak hareket edeceğini de sözlerine eklemiştir. Demecinin sonunda Adnan Menderes dost Yugoslavya'nın saadeti ve Ankara Antlaşması'nın daimi surette sürmesini temenni etmiştir³⁶⁶.

Federal Yürütme Konseyi Başkan Yardımcısı olan Edvard Kardelj, 1954 yılının bitmesinin sonunda Adnan Menderes'e gönderdiği yazıda, Ankara ve Bled Antlaşmaları'nın meydana getirdiği gelişmenin ve bunun sonucunda ortaya çıkan üçlü işbirliğinin 1955 yılı içinde sürmesini temenni etmiştir. Üç devletin hayati açıdan önem arz eden ve bağımsızlığın korunmasında ortaya çıkan üçlü işbirliğinin daha da gelişeceğini umduğunu ifade eden Kardelj, bu durumun aynı zamanda dünya barışı içinde gerekli olduğunu ve tehlikeleri uzaklaştıracağını ifade etmiştir³⁶⁷.

Başbakan Adnan Menderes 24 Mayıs 1954 tarihinde TBMM'de okunan hükümet programında yine bu pakta ve Yugoslavya'ya dair şu cümleleri kullanmıştır: *“Biz NATO teşkilatı içinde müşterek dünya emniyetinin sağlanması hususundaki faaliyetimizi devam ettirirken, diğer taraftan da cihan sulhunun yeni tertiplerle temin ve takviyesi hususunda çalışmaktan geri durmadık: Yunanistan ve Yugoslavya ile akdettiğimiz Ankara Antlaşması'nı her imkân ve şeraitin müsaadesi nispetinde daha kuvvetlendirmeye sarfi mesai etmekteyiz. Bu vesile ile dost Yugoslavya'nın Sayın Devlet Reisi Mareşal Tito'nun memleketimize yaptığı ziyaretin mesut hatırasından bahsetmekten büyük bir memnuniyet duymaktayız³⁶⁸.”* Yine Celal Bayar meclisin 1 Kasım 1953 yılındaki açılış konuşmasında hem beraber NATO

³⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 13-79-15.

³⁶⁷ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 18-106-42.

³⁶⁸ T.C. Resmi Gazete, S. 8717, 27 Mayıs 1954 Perşembe, s. 9525,9526.

üyeyi olduğu Yunanistan ile hem de gerçek dost olarak nitelediği Yugoslavya arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın sadece bölgesel anlamda değil dünya barışı içinde önemli bir aşama ve güvenlik birlikteliği olduğunu ifade etmiştir³⁶⁹.

3.5. KIBRIS KONUSUNDA YUGOSLAVYA'NIN TUTUMU

Türkiye'nin Yunanistan ile olan ilişkileri geçmiş dönemlerden süregelmele birlikte yakın dönem tarihinde iki ülke Avrupa'da cereyan eden olaylar sebebiyle müşterek hareket etme olanağı bulmuşlar bu sebeple de önce iki ülke NATO'ya girmişlerdir. Daha sonra iki ülke arasında siyasi ziyaretler meydana gelmiş ve Dışişleri Bakanları karşılıklı olarak birbirlerini ziyaret etmişlerdir. 1952 yılında yine Yunan Kralı'nın Türkiye ziyaretine karşı Türkiye Cumhurbaşkanı Yunanistan'a iadei ziyarette bulunmuştur³⁷⁰. Daha sonraları Balkanlarda yeni bölgesel arayışlar neticesinde Balkan Paketi görüşmeleri başlamış ve iki ülke arasındaki yakınlık gitgide artmıştır. Bu sürecin devam ettiği günlerde Kıbrıs mesele olarak kendini göstermişse de işbirliğinin sağlandığı bu müspet havada iki ülke üzerinde herhangi bir olumsuzluğa sebebiyet vermemiştir³⁷¹.

Kıbrıs konusunda ilk ciddi tartışma ise Balkan Paketi'nin sürecinde kendini göstermiş, Yunanistan Bled İttifakı'nda bir hafta sonra Birleşmiş Milletlere başvurarak Kıbrıs konusunda yeni adımlar atılmasını talep etmiş ancak bu talep BM Genel Kurulu tarafından gündeme alınmamıştır. Yunanistan'ın BM'den aldığı bu cevap neticesinde Türk-Yunan ilişkileri Balkan Paketi'ne rağmen gerginlik safhasına girmiş ayrıca 6-7 Eylül 1955 Olayları yaşanınca iki ülkenin arasında sert rüzgârlar esmeye başlamıştır³⁷². Türkiye bu süreç içinde Yunanistan'ın bu girişimini hiçbir şekilde onaylamamakla birlikte Yunanistan'a karşı sert tutum göstermemeyi ikili

³⁶⁹ Hasan Yılmaz, *Tarihe Düşülen Notlar I Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları I*, s 217.

³⁷⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 522.

³⁷¹ Fırat, *a.g.m.*, s. 588.

³⁷² Sander, *a.g.e.*, s. 115,116; Kıbrıs Meselesi ve 6-7 Eylül 1955 Olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 593-614; Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 424-460.

ilişkilerin etkilenmemesi için gerekli görmüştür. Ayrıca Yunanistan'da Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki siyasetine karşı herhangi bir tavır almamayı yeğlemiştir³⁷³.

6-7 Eylül Olayları sebebiyle Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Papagos'a gönderdiği yazıda yaşanan olayların telafisi ve yeniden iki ülke arasında yakınlığın kurulmasının ümit edildiğini vurgulamıştır³⁷⁴. İngiltere ise bu buhranlı dönemde ilişkileri yatışması ve halledilmesi amacıyla Türkiye-Yunanistan-İngiltere arasında 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da konferans toplamıştır³⁷⁵. 1959 yılına geldiğimizde Yunanistan ve Türkiye Başbakanları önce Zürih'te ardından İngiltere'nin de katılımıyla Londra'da antlaşma imzalamıştır. Bu vesile ile 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir³⁷⁶.

Balkan Paktı'nın kuruluş gayesi her ne kadar barış, güven ve istikrarı yakalamak olsa da ortaya çıkan sorunlar bu amaçların etkilenmesine yol açmaktadır. Öyle ki Yunanistan'ın pakt içinde olsa dahi Kıbrıs meselesi üzerinde yürüttüğü siyaset üçlü işbirliğinin yara almasına sebep olmuştur. Özellikle Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs konusunda herhangi bir işlem yapılmamış olması Yunanistan'ın tavrını daha da belirginleştirmiştir³⁷⁷. Hatta bu mesele Celal Bayar'ın Yugoslavya ziyaretinde de gündeme gelmiş, paktın bu sebeple sıkıntılı günler yaşadığını tartışmışlardır. Ortaya çıkacak olan mesele üzerinde Türkiye elinden geldiği kadar durumu yatıştırıcı tedbirler olsa da durum pakt üzerinde büyük etki yaratmıştır³⁷⁸.

Yugoslavya, Kıbrıs meselesi üzerinde ise iki tarafın sorunlarının çözümü için arabuluculuk yapabileceğini belirtmiştir. Yugoslavya Dışişleri Sözcüsü Branko Draskoviç yaptığı açıklamada Yugoslavya'nın ortaya çıkan meselelerin halli için anlayış ve ortak karar alınarak çözülmesini savunduğunu açıklamıştır. Ayrıca Türkiye ve Yunanistan arasında bu ortamda bir birliğin sağlanamamasını üzüntü

³⁷³ "Kıbrıs Meselesinde Türk Görüşü İyi Karşılandı", *Milliyet Gazetesi*, 23 Ağustos 1954 Pazartesi, s. 1,3.

³⁷⁴ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 231.

³⁷⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 531.

³⁷⁶ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 232.

³⁷⁷ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 249.

³⁷⁸ "Dış Politika", *Akis Dergisi*, S. 18, Ankara 1954, s. 9.

verici olarak karşıladıklarını ifade etmiştir³⁷⁹. Yine basında yer alan diğer habere göre Korfu Adası'na gelmiş olan Tito'nun, burada Yunanistan Kralı'nın sarayında kalmak üzere yapacağı görüşmelerde Yunanistan ve Türkiye'nin arasında mesele olan Kıbrıs konusunu ele alıp ortak bir noktada buluşmak üzere çalışacağını ifade etmiştir³⁸⁰. Tito, Kıbrıs meselesi üzerinde Celal Bayar'a gönderdiği mesajda da gerçekçi ve yapıcı bir görüşmenin yapılmasını ayrıca geçmişin üzüntü verici olaylarına takılmadan daha iyi ilişkilerin ve istikbalin yakalanması için çalışmaya hazır olduklarını ifade etmiştir. İki ülkenin temas kurmasının beklenmesinin isteğini Tito, kendileri içinde aynı isteğin geçerli olduğunu ifade etmiştir. Hatta Tito, Bled Antlaşması'nın getirdiği Konsey toplantısının bunun için uygun bir fırsat olduğunu da belirtmiştir³⁸¹.

Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu uluslararası boyuta taşımalarının ardından zaten paktın içinde kendini gösteren huzursuzluk ikili ilişkileri de etkilemeye başlamıştır. Bu durumda Yunanistan, Yugoslavya ile olan münasebetlerinde iyileştirme ve güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu vesile ile Belgrad'a giden Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in bu ziyaret sonucunda yayınlanan bildiride Yugoslavya'nın Kıbrıs üzerinde halkın kendi geleceğini kendisinin belirleme hakkına saygı duyacağını bu yolda atılan adımlara destek vereceğini belirtmiştir³⁸². Kıbrıs meselesi hakkında Yunanistan ve Yugoslavya'nın fikir birliğine varmış olmalarının akabinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Kıbrıs meselesi görüşülürken Yugoslavya temsilcisi Nincic bu mesele üzerinde Yunan tezini savunmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan çıkan ve Yugoslavya Büyükelçisi Vucinic'e hitaben bu konu hakkında şöyle denmiştir: *“Bir zamanlar hükümetiniz, bu işte, taraf tutmayıp iki dost ve müttefik arasında arabuluculuk dahi yapmaya amade olduğunu söylemişti. Arabuluculuğunuza müracaat etmiş olsaydık demek ki bu vazifeyi, bize Yunan iddialarını kabul etmemizi tavsiye suretiyle yapacaktınız. Mösyö Koca Popoviç'in, geçende Yugoslav Milli Meclisinde yaptığı uzun beyanatta Türkiye'den ve Balkan Paktı'ndan bir kelime ile dahi bahsetmeyip Yunanistan hakkında güzel sözler*

³⁷⁹ “Yugoslavya İhtilafta Arabuluculuk Yapacak”, *Milliyet Gazetesi*, 10 Eylül 1955 Cumartesi, s. 1.

³⁸⁰ “Tito Arabulucu Olmak İstiyor”, *Milliyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1956 Salı, s. 1.

³⁸¹ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 41-244-9.

³⁸² Sander, *a.g.e.*, s. 122.

söylemiş olması da bunu teyit ediyor... Siz ise Kıbrıs meselesinde açıkça Yunanistan'la birlik yapmakta ve Yunanistan'ın, Balkan Paktı'nı Kıbrıs meselesinde bir nevi rehine gibi tutup kasten ve alenen onu işlemez hale getirmesini meşru bir vakıa gibi kabul edip bu paktın tehlikeye girmesinde Yunanlıların ağır mesuliyetini paylaşmış bulunuyorsunuz³⁸³.” Yine Yunanistan'ın ısrarla üzerinde durduğu kendi geleceğini kendi belirleme hakkının (self determinasyon) Kıbrıs açısından bir zaruriyet taşıdığını açıklamasının bu konu hakkındaki meselenin boyutunu daha da zor duruma taşıyordu³⁸⁴. Yine Yugoslav Büyükelçisi bu mesele hakkında cevaben yaptığı açıklamada self determinasyon ilkesinin önemine değinmiş, eğer bu ilke nazarında bir girişim olacaksa bunu destekleyeceklerini ifade etmiştir. Kıbrıs konusunun BM tarafından tartışmaya alınmasının üzerine self determinasyonun arkasında durduklarını da ayrıca eklemiştir. Türkiye tarafından yapılan açıklamada yine şöyle denmiştir: “Siz Balkan Paktı'na karşı durumunda da Yunanistan'ı zımnen tuttunuz.(Baksanıza: Yunanistan, Kıbrıs meselesi halledilmedikçe Balkan Paktı'nı işletmem diyor. Vah vah ne yapalım, o halde şu Kıbrıs meselesi bir an evvel halledilse de kurtulsak) dediniz. Yani Yunanlıların sabotajını meşru ve makul bir muta gibi kabul ettiniz³⁸⁵.”

Kıbrıs konusu, Balkan Paktı ve Yunanistan'ın tutumu TBMM gündeminde de yer almıştır. Dışişleri Bakanı Ethem Menderes yaptığı açıklamada Balkan Paktı'nın barış, güvenlik içinde yaşama ilkelerinin kendi dış politika siyasetlerinin de esaslarını oluşturduğunu bu sebeple pakta verilen önemin geçici değil sürekli olduğunu belirtmiştir. Menderes, Karamanlis'in şu sözlerini de okuyarak Yunan tarafının konuya bakışını ortaya koymuştur: “Kıbrıs meselesi muallâkta kaldığı müddetçe Balkan Paktı'nın idamesi faydasız olacaktır.” Menderes ise buna karşılık şu cümleleri kullanmıştır: “Görülüyor ki, Yunanistan, Balkan Paktı'nı, Kıbrıs meselesini dilediği şekilde halletmek hususunda bir koz, bir kalkan gibi kullanmak istemektedir, buna müsaade edilmemek icap eder.” Yugoslavya tarafı ise bu konu hakkında

³⁸³ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 38-227-5.

³⁸⁴ Fırat, a.g.m., s. 601.

³⁸⁵ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 38-227-5.

Yunanistan ile görüşmelerinden sonra yayınlanan bildiride daha temkinli bir ifade takınmıştır³⁸⁶.

Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği, Kıbrıs meselesi ile ilgili yaptığı açıklamada Balkan Paktı toplantılarının yeniden yapılmasının istendiğini ancak Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tavrı, Yugoslavya'nın da Yunanlıların yanında yer alması sebebiyle paktın bu sürecinin sekteye uğradığını açıklamıştır. Yugoslavya'nın Yunan tarafında yer alması paktın içerisindeki ikili ilişkilerin etkilenmesine yol açmıştır. Zira Kıbrıs'ın Türkiye için önem arz eden bir durum olması sebebiyle Yugoslavya bu durumda hem Türkiye için hem de Kıbrıs Türkleri için aleyhte bir tavır takınmıştır³⁸⁷.

Celal Bayar, Yugoslavya Büyükelçisi ile ilgili yaptığı görüşmede de yine bu konulara değinmiş ve şunları ifade etmiştir: *“Balkan Antantı'nın vücuda gelmesi yolunda ne kadar hararetle çalıştığımızı ve bunun muvaffakiyeti için ne derece arzu ve tehlik gösterdiğimizi Yugoslav dostlarımız elbette hatırlarlar. Bu gayretlerimizde, mezkûr teşebbüsün Balkanlarda bir sulh amili olacağını da düşünmüyor değildik. Fakat bugün, tek bir sebeple, Balkan Antlaşması batıl hale gelmiştir. Bu tek sebepte, Yunanlı dostlarımızın, komşularımızın, hiçbir sebep yok iken, Kıbrıs meselesini ortaya atmak ve fütihat emellerini tatbik etmeye devam istemeleridir. Kıbrıs meselesinin Türk efkârı umumiyesini yaralamakta devam ettiğini belirtmeyi de lüzumsuz görürüm. Bununla beraber, Mareşalin düşündükleri gibi, Balkanlarda sulhun ve emniyetin devamı için bizde istedikleri kadar hüsnüniyet bulurlar³⁸⁸.”*

³⁸⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, C. 15, D. 10, Yirmi ikinci İnikat, 3. Birleşim, 28 Aralık 1956 Cuma, s. 331,332.

³⁸⁷ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 38-227-14.

³⁸⁸ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 40-236-13.

3.6. YUGOSLAV SİYASETİNDE DEĞİŞİMLER VE BUNUN PAKTA YANSIMASI

Balkanlarda barış, güven ve istikrarın yakalanmaya çalışıldığı dönemde bölgede dengeleri değiştirecek önemli gelişmeler meydana gelmekteydi. Bu gelişmelerden biri Sovyet lideri Stalin'in 5 Mart 1953 tarihindeki ölümüydü. Öyle ki Stalin'den sonra yerine gelmiş olan yeni yönetimler, barış vurgusunu ön plana alıp dış politikada da yeni atılımları uygulamaya koymaya çalışmışlardır³⁸⁹. Stalin'in ölümü sonrası ise yerine Georgi Malenkov getirilmiştir³⁹⁰.

Sovyetlerin politikasında başlayan yumuşama döneminin etkileri kendini göstermeye başlamıştı. Nitekim Sovyetler, Türkiye'ye nota vererek hem boğazların güvenliğinin Türkiye için öneminden bahsetmiş ve bu konu hakkında yeni değerlendirmeler yapacağını hem de Ermeni ve Gürcü hükümetlerinin Türkiye'den toprak talebinin geri çekildiğini açıklamıştır. Bu vesile ile dostluk ilişkilerinin yeniden güçlendirilmesini arzu ettiklerini bildirmişlerdir. Türkiye ise Sovyet notasına karşı cevaben yayınladığı bildiride Sovyetlerin bu tutumunun memnuniyet verici olduğunu, Türkiye'nin barış ve dostluğun sağlanması konusunda her zaman hazır olduğunu açıklamıştır. Yine Boğazlar konusunun Montrö Antlaşması'na tabi olduğu hatırlatılmıştır³⁹¹. Yine Malenkov hükümeti tarafından Türkiye ile iyi münasebetler kurma çabalarının siyasi sahada olduğu kadar ticari sahada da geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu sebeple Sovyetler Türkiye'nin ihtiyacı olan ürünleri ihraç ederek dostluk ilişkilerine katkısını geliştirmeyi amaçlamıştır³⁹².

Sovyetlerin barışçıl açılımı sadece Türkiye nazarında değil Yugoslavya siyasetinde kendini göstermiştir. Bunun somut bir örneği ise Yugoslavya'ya uygulanan ekonomik baskı ortadan kaldırılmış, daha önce Kominform'dan ihraç edilen Yugoslavya ile diğer doğu bloğu ülkelerindeki sınır olayları sona

³⁸⁹ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 221.

³⁹⁰ "Malenkov, Stalin'in Yerine Getirildi", *Milliyet Gazetesi*, 7 Mart 1953 Cumartesi, s. 1.

³⁹¹ Gönübol, *a.g.e.*, s. 244; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 221; "Türk ve Rus Notalarının Metinleri", *Milliyet Gazetesi*, 20 Temmuz 1953 Pazartesi, s. 7.

³⁹² "Rusya Türkiye'ye Yaklaşmak İçin Gayret Sarf Ediyor", *Milliyet Gazetesi*, 8 Aralık 1954 Çarşamba, s. 7.

erdirilmiştir³⁹³. Her ne kadar Balkan Paketi'nin inşası sürecinde bu gelişmeler yaşandıysa da paktın düzenlenen ilk konseyinde Türkiye ile Yugoslavya arasında fikir ayrılıkları kendini göstermiştir. Buna sebep olan gelişmeler ise Sovyetlerin, bazı meseleler üzerinde Batı nezdinde çözüm odaklı yaklaşımların görülmeye başlanmasıdır. Yugoslavya Dışişleri Bakanı Popoviç yaptığı açıklamada, uluslararası meselelerde paktla beraber işbirliğinin getirdiği süreçte çözümün yararlı sonuçları olmakla birlikte, farklı sahalarda da girişimlerin olması gereğini açıklamıştır³⁹⁴.

Yugoslavya'nın siyasi eğilimlerinin değişmeye yüz tutmasının diğer sebebi ise Bağdat Paketi³⁹⁵ olmuştur. Bu paktın içine İngiltere'nin de katılımıyla birlikte bölgesel çıkarların yanında Sovyetlere karşı da yeni bir manevra alanı yaratmasının sonucu olarak Tito bu durumun kabul edilemeyeceğini, bölgenin parçalanma tehlikesi olduğunu ifade etmiştir. İngiltere'nin dâhili olduğu Bağdat Paketi'nin kurulması aşaması sonucu Sovyet Rusya Başbakanı Bulganin ve Sovyet Komünist Partisi Sekreteri Kruşçev, Tito'nun endişelerini giderici açıklamalar yapmıştır. Tito'nun hem Sovyetlerin ılımlı yaklaşımına hem de güvenlikçi siyasetine karşın Balkan Paketi'nin planlanan toplantılarını yapma işini sürüncemeye bırakmıştır. Bu suretle Yugoslavya, Sovyetlerin siyasetine yakın bir politika gütmeye eğilimi göstermiştir³⁹⁶. Bu süreçte Yugoslavya'nın Trieste meselesinin halli üzerine ve Sovyetlerin yakın siyaseti neticesinde Balkan Paketi'nin askeri örgütlenme kısmını askıya almaya sıcak bakmıştır. Özellikle Balkan ittifakı ile üçlü işbirliği yaptığı Türkiye'nin İngiltere'nin yanında Bağdat Paketi'ne girmesi Tito'nun zaten mesafeli davranmaya başladığı Balkan Paketi'nden daha da uzaklaşmasına sebep olmuştur³⁹⁷. Öyle ki Yugoslavya, Bağdat Paketi'nin NATO ve Güneydoğu Asya Paketi'nin bir eklemlenmesi olarak değerlendirmiş, bu durumun bölgesel bağlamda tehlike alanı oluşturmakla vaziyete yaklaşmıştır³⁹⁸.

³⁹³ Sander, *a.g.e.*, s. 103; Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 222.

³⁹⁴ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 245.

³⁹⁵ Bağdat Paketi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Melek Fırat-Ömer Kürkçüoğlu, "Orta Doğu'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, C. I, Ed: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 615-635.

³⁹⁶ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 223,224.

³⁹⁷ Sander, *a.g.e.*, s. 114; Albayrak, *a.g.e.*, s. 472.

³⁹⁸ Bulut, *a.g.m.*, 56; Öksüz, *a.g.e.*, s. 239.

Yugoslavya'nın siyasi anlamda üzerinde durduğu diğer nokta ise Bandung Konferansı³⁹⁹ olmuştur. Sovyetler ile yakınlık sürecinin kurulmaya başlandığı bu dönemde Yugoslavya bu blok içinde etkinliğini arttırdığı gibi sergilediği politik tavrı Sovyetler nezdinde iyi karşılanmış görülmektedir⁴⁰⁰. Yugoslavya'nın bu tarafsızlar konferansında öncü devletler Hindistan ve Mısır gibi ülkelerin de üstünde bir duruş sergilemiş ve bu suretle Yugoslavya, Batı ile olan münasebetlerini geri plana atmış, Balkan Paktı ise bunun sonucunda olumsuz olarak etkilenmiştir⁴⁰¹. Türkiye'nin bu konferanstaki hareketi ise daha temkinli olmuştur. Türkiye'yi temsilen Bandung'a giden Fatin Rüştü Zorlu tarafsızlık siyasetinin tehlikeli bir süreç olduğunu, adalet ve hürriyet gibi kavramların ancak sorumluluk üstlenmek şartıyla temin edileceğini belirtmiştir⁴⁰². Buna ilaveten Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin NATO üyeliği sayesinde kendi güvenliğini sağlama hususunda bunu gerekli görüyordu⁴⁰³.

Tito'nun belirginleşen farklı düşünceleri Balkan Paktı'nın önemini ne derece eksildiğini ortaya koymaktadır. Öyle ki Tito, ülkesinde yaptığı açıklamada aralarında Sovyetlerde olmak üzere Bulgaristan, Macaristan gibi devletlerle yakınlık kurma eğiliminde olduklarını açıklamıştır. Nitekim 1955 yılı başlarında Hindistan ve Birmanya'ya yaptığı ziyaretler sonucunda ilan edilen tebliğde Yugoslavya'nın tarafsız bir politika güdeceği belirtilmiştir. Yugoslav Dışişleri Bakanı Popoviç'te, Balkan Paktı'nın askeri işlevinin etkisizleştiğini açıklamıştır⁴⁰⁴. Yugoslavya'nın Balkan Paktı'nı bu süreçte ihmal ettiği görülmekle birlikte, paktı kendi çıkarları doğrultusunda Sovyetlerle olan münasebetlerini temin açısından kullanmaya kalkmıştır⁴⁰⁵.

³⁹⁹ Bandung Konferansı, sömürge durumunda olan Asya ve Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Amerika ve Sovyetlerin başını çektiği iki kutuplu dünya düzeninde özgürlüklerini korumak amacıyla kendi aralarında kurduğu birliktir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, 624.

⁴⁰⁰ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 224.

⁴⁰¹ Gönlübol, *a.g.e.*, s. 249.

⁴⁰² "Fatin R. Zorlu Türk Görüşünü Açıkladı", *Milliyet Gazetesi*, 22 Nisan 1955 Cuma, s. 7.

⁴⁰³ Bağcı, *a.g.e.*, s. 59.

⁴⁰⁴ Sander, *a.g.e.*, s. 118.

⁴⁰⁵ Kahramanyol-Emgili, *a.g.m.*, s. 343.

3.6.1. Belgrat'ta Yoğun Diplomasi

Türkiye, Balkanlarda yaşanan bu gelişmeleri yerinde takip etmek için Yugoslavya ile yeniden görüşme imkânı bulmuştur. Bu vesile ile Başbakan Adnan Menderes ve heyetinde yer alan Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur, Büyükelçi Nuri Birgi, Genelkurmay Başkanlığı İkinci Başkanı Korgeneral Rüştü Erdelhun ve diğer bakanlık görevlileri ile 1955 Mayıs'ında Yugoslavya'ya gitmiştir⁴⁰⁶. Sovyet-Yugoslav yakınlığının arttığı bu dönemde Tito, bu durumun Batı ile olan ilişkilerinin tamamen yok olmadığını belirtmiştir⁴⁰⁷. Adnan Menderes bu ziyaret esnasında yaptığı açıklamada Dünya'nın genel durumunda gerginliklerin yatışmaya doğru bir hal aldığını ifade etmenin ciddi bir söylemden ziyade duygusal bir yaklaşım olduğunu söylemiştir. Konuşmasının bir bölümünde ise Menderes şu açıklamaları yapmıştır: “Çünkü tehlike devam ettiği halde, artık korkulacak bir hal kalmadığı hissini uyandırarak, milletleri maddi ve manevi müdafaa tedbirleri almakta ihmale sevk etmek, bizi hiçbir zaman affetmeyen çok vahim bir hata olur⁴⁰⁸.” Edvard Kardelj her ne kadar dünyada barış rüzgârlarının kuvvetli estiğini belirtse de, Adnan Menderes ise bu durumun o kadar hakiki bir hal olmadığını söylemiş ve Yugoslavya'nın tarafsızlık politikasının hayal olabileceğini de ifade etmiştir. Ziyaret sonrası yayımlanan bildiride ise paktın üç üyesinin dış politikadaki görüş farklılıklarının olduğu kabul edilmiş ancak Balkan Paketi'nin hala esas teşkil edildiği de yorumlanmıştır⁴⁰⁹.

Adnan Menderes'in bu önemli hamlesinin ardından Yugoslavya'ya Sovyetlerin ziyareti gerçekleşti. Balkan Paketi'yle sağlanan üçlü işbirliğinin esasen görünürde yürüdüğü görülsede durum gerçekte öyle değildi. Esas itibarıyla varlığını gösteremeyen pakt, Sovyetlerin Belgrat ziyaretiyle yara almıştır. Zira Bulganin ve Kruşçev'in bu ziyaretiyle Stalin döneminde ilişkilerin bozuk olduğu Yugoslavya ile geçmişin kötü izleri silinmek istenmiştir⁴¹⁰. Bulganin ve Kruşçev'in ziyaretlerinin

⁴⁰⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 139-41-8.

⁴⁰⁷ Albayrak, *a.g.e.*, s. 472.

⁴⁰⁸ “Belgrat'ta Dün İki Toplantı Yapıldı”, *Milliyet Gazetesi*, 7 Mayıs 1955 Cumartesi, s. 7.

⁴⁰⁹ “Belgrat Tebliği Etrafında Tefsirler”, *Akşam Gazetesi*, No: 13148, 9 Mayıs 1955 Pazartesi, s. 2.

⁴¹⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 523.

gerçekleşmesine az zaman kala, Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada bu ziyaretin gerçekleşmesinin Yugoslavya'nın Batı ile olan ilişkilerine etki etmeyeceğini bildirmiştir. Söz konusu ziyaretin sebebini ise bakanlık, iki ülke arasındaki sorunları çözmek ve dünya barışına katkı sağlamak olduğu şeklinde ifade etmiştir⁴¹¹. Sovyetlerin, Yugoslavya ziyaretinden önce sağlanan olumlu havanın estirilmesini sağlamak amacıyla Tito'nun doğum gününü kutladığı görülmektedir. Bu durum ise Sovyet-Yugoslav yakınlaşmasının ne derece olduğunun somut bir göstergesidir⁴¹².

Kruşçev, Yugoslav topraklarına ayak bastıktan sonra yaptığı açıklamada şöyle konuşmuştur: “*Sovyet halkının Hitler ordularına karşı giriştikleri mücadeleden dolayı Yugoslav kurtuluş ordusuna ve onun şerefli komutanına hayranlık duyduğunu, Sovyetler Birliği'nin Yugoslav Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu da memnuniyetle karşılamış olduğunu ve iki memleket arasında, Lenin tarafından kurulmuş olan sulh içinde yaşama, müteakabil haklara saygı gösterme ve hiçbir devletin iç işlerine müdahale etmeme prensiplerine istinaden sağlam dostluk temelleri kurmak arzusunda bulunduğunu söylemiş ve iki memleketin komünist partileri arasında karşılıklı itimat havasının teessüs etmesinin faydalı olacağını belirtmiştir*⁴¹³.” İki ülkenin liderlerinin görüşmesinden sonra yayınlanan bildiri de iki memleket arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için tarafların ortak kararlar aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Sovyetler, Yugoslavya'yı doğu bloğundan atmasının sorumluluğun üzerine almış ve bu suretle kendilerini kınadığını ifade etmişlerdir⁴¹⁴. Söz konusu bildiri de iki ülke iktisadi, siyasi sebeplerle birbirlerinin iç işlerine müdahale etmemeyi ve saygı göstermeyi de kabul etmişlerdir⁴¹⁵. Sovyetlerin bu ziyareti neticesinde ve Yugoslavya'dan özre varan açıklamalarda bulunması Yugoslav Komünist çevrelerinde müspet bir hava meydana getirmiştir⁴¹⁶. Tito ise paktın askeri yönüne vurgu yaparak artık tehlikenin meydana gelmesinin zor olduğunu hatta ortadan

⁴¹¹ “Rus Yugoslav Görüşmeleri İçin Belgrad Teminat Verdi”, *Milliyet Gazetesi*, 15 Mayıs 1955 Pazar, s. 1.

⁴¹² “Rus Liderleri Belgrat'ta”, *Milliyet Gazetesi*, 26 Mayıs 1955 Perşembe, s. 7.

⁴¹³ “Rus Liderleri”, *Akşam Gazetesi*, No: 13164, 27 Mayıs 1955 Cuma, s. 2.

⁴¹⁴ “Sovyet-Yugoslav Resmi Tebliği Dün Yayınlandı”, *Milliyet Gazetesi*, 3 Haziran 1955 Cuma, s. 1,7.

⁴¹⁵ “Rus Heyeti Eli Boş Dönüyor”, *Akşam Gazetesi*, No: 13171, 3 Haziran 1955 Cuma, s. 2.

⁴¹⁶ Sander, *a.g.e.*, s. 113.

kalktığını ifade ediyordu. Tito yine bu görüşmelerden sonra dış siyasetinde daha temkinli davranma yoluna gitmiş ve paktın askeri yönden savunulması konusuna hiç girmemiştir⁴¹⁷.

Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı, Sovyetlerin ziyaretinden evvel Türkiye Büyükelçisi Şadi Kavur'a bazı noktalarda şu şekilde açıklama yapmıştır: “*Yugoslav Hükümetinin fikrinde sadece Sovyet Rusya Hükümetinin şu veya bu niyeti taşıyabileceği yahut şu veya bu tesiri elde etmeyi isteyebileceği vakasını derpiş etmek, onunla herhangi bir görüşmeye girişmekten imtina olunmasına ve hele, Ruslarla muhatap olacakların bahis mevzuu vakia ve şartları tartmak kabiliyeti bakımından peşinen dun vaziyette kalacaklarına ve binnetice onların oyununa düşmesinden başka bir akıbetin mevzuubahis olamayacağına hükmetmek için kâfi değildir*⁴¹⁸.” Türkiye yine bazı noktalarda tehlikenin var olduğunu ve bu nedenle askeri tedbirlerin alınmasını gerekli görüyordu⁴¹⁹. Bu konu hakkında Celal Bayar 1 Kasım 1955 yılı meclis açılış konuşmasında geçen yıllardan beri hürriyet ve barış hareketlerinin karşısındaki tehlikelerin azaldığına dair izlenimlerin olmadığını ifade etmiştir⁴²⁰.

Yugoslavya'nın hem Batı ile olan mesafesini korumak istemesi hem de Sovyetler ile olan ilişkilerinin geliştiği bu dönemde Yugoslav Büyükelçi Vuçuniç yaptığı açıklamada Rusya'nın bu yaklaşımının samimi olduğunu belirtmekle savaş sonrası iki kutuplu dünyada artan silahlanma hızı ve yarışının Sovyet halkının gelişimini engellediğini bu sebeple Sovyetlerin dış politikada daha ılımlı adımlar atmasını gerektirdiğini ifade etmiştir⁴²¹. Netice itibarıyla denebilirki, Sovyetlerin Stalin'in ölümünden sonra Yugoslavya'ya karşı gösterdiği sıcak müsamaha söz konusu devletin Balkan Paktı ile arasının açılmasına neden olmuştur⁴²².

⁴¹⁷ Bağcı, *a.g.e.*, s. 57.

⁴¹⁸ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 127-822-5.

⁴¹⁹ Bağcı, *a.g.e.*, s. 57.

⁴²⁰ Hasan Yılmaz, *a.g.e.*, s. 244.

⁴²¹ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 226.

⁴²² Durmuş Yalçın vd., *a.g.e.*, s. 479.

3.7. BALKAN PAKTI'NIN İŞLEVİNİ YİTİRMESİ

Balkan Paktı'nın işlevsizleşmesi yolunda yukarıda bahsedilen konular üzerinde ayrılıklar kendini göstermiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs meselesi giderek sorun olmuş, bu meselenin yarattığı olumsuzluk sebebiyle Yunanlılar paktın çalışamaz hale gelmesine yardım etmiştir. Öyle ki paktın ikinci toplantısı Atina'da yapılacak olmasına rağmen bu toplantı yapılamamıştır. Ayrıca İstanbul ve İzmir'de yaşanan hadiseler sebebiyle Yunan hükümeti meydana gelen zararın karşılanmasını talep etmiş ve bu müddetçe de ilişkilerin askıya alınacağını bildirmiştir⁴²³. Bu konu hakkında Yunanistan Dışişleri Bakanı Teotakis basına yaptığı açıklamada da Türkiye ile Balkan Paktı içindeki ilişkilerin normal düzeyde ilerlemesi için Türkiye'nin bu zararları karşılaması gerektiğini ifade etmiş ayrıca bu durumun uygun bir zaman zarfı içinde halledilmesi gerektiğini de belirtmiştir⁴²⁴.

Yunanistan'ın bu tutumuna karşı Yugoslavya araya girmiş ve toplantının Belgrad'ta yapılması fikrini ortaya atmıştır. Bu suretle toplantı hem Türk-Yunan memleketleri dışında olacak hem de Yunanistan'ın Türkiye aleyhine olan davranışlarında ılımlı bir havaya bürünecekti. Ancak 1956 yılında yapılması planlanan bu toplantı da yapılamamıştır⁴²⁵. Teotakis yine yaptığı açıklamada Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin normal seviyede ve istenen düzeyde olmadığını ifade etmiştir. Buna ilaveten Balkan Paktı'nın da iyi işlemediğini sözlerine eklemiştir⁴²⁶.

Balkan Paktı ve Yunanistan ile olan münasebetlere ilişkin Adnan Menderes, Yunan gazetesi To Vima'ya şu açıklamaları yapmıştır: “ *Sual 1 – Balkan İttifakı'nın ve Türk-Yunan dostluğunun lüzumuna Türk hükümeti inanır mı ? Cevap 1 – Herkesçe müsellemler olduğu veçhile Türkiye hükümeti, Balkan ittifakının tahakkuku için son derece faal bir şekilde çalışmıştır. Bu ittifakın lüzum ve ehemmiyetini ilan ve izah hususunda yorulmadan faaliyet sarfetmiştir. Türk-Yunan dostluğuna gelince bu,*

⁴²³ Sander, *a.g.e.*, s. 119.

⁴²⁴ “Yunanistan Notamıza Cevap Verdi”, *Milliyet Gazetesi*, 25 Aralık 1955 Pazar, s. 7.

⁴²⁵ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 234; Sander, *a.g.e.*, s. 120.

⁴²⁶ “Balkan Paktı İyi Çalışmıyor”, *Milliyet Gazetesi*, 14 Nisan 1956 Cumartesi, s. 1.

bir yandan Balkan İttifakı'nın öte yandan NATO'nun lüzumlu bir unsuru olduğu gibi Türkiye'nin olduğu kadar Yunanistan'ın da hayati ihtiyaçlarına tekabül eder. Bu hususları da Türkiye hükümeti yalnız sözleri ile değil, efali ile de izah ve ispat edegelmiştir. Bu itibarla sualinizi meçhul kalmış bir hususun aydınlatılmasına matuf telakki edemeyeceğim çünkü dediğim gibi hakikat meydandadır⁴²⁷.”

Balkan Paktı Daimi Konseyi'nin toplanması çabaları ise yine sonuçsuz kalmıştır. Ancak Daimi Sekreterlik çalışmalarına 1957 yılına kadar devam etmiştir. Daha sonra ise sekreterlikte işlevini kaybetmiş ve çalışmaz duruma gelmiştir⁴²⁸. Sekreterliğin çalışmalarında ise ciddi manada verim elde edilememiş, toplantıların resmi prosedürleri yerine getirmekten ibaret olduğu ortaya çıkmıştır⁴²⁹.

1959 yılına geldiğimizde Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Averof, Türkiye'ye gelmişlerdir. Yapılan görüşmelerde iki ülke arasındaki ekonomik münasebetleri görüşmek amacıyla komisyonlar kurulması kararlaştırılmıştır. Balkan Paktı'na temas edilen görüşmelerde ise Yugoslavya'nın paktla ilgili askeri kısmının aleyhinde olması sebebiyle paktın sadece kültürel ve iktisadi kısımları ile ilgili görüşmeler yapılması kararlaştırılmıştır⁴³⁰. Pakt ve diğer meseleler üzerinde Rodos'ta yapılan konferans sonucu Yugoslavya Balkan Paktı'nın yeniden canlanmasını istememiştir ve buna binaen taraf devletlerin üçlü görüşmelerinin yeniden yapılmasının olanaksızlığı ortaya konmuştur⁴³¹. Yine Yugoslavya tarafında ise Başkan Yardımcısı Kardelj yaptığı açıklamada şöyle konuşmuştur: “*Balkan Paktı'nın askeri hükümlerini yeniden canlandırmak çok zararlı olabilir*⁴³².”

Pakt hakkında Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Ethem Menderes ise şu açıklamayı yapmıştır: “*Balkan Paktı'nın fayda ve lüzumu hakkındaki görüş ve temennilerimiz bakidir. Ancak, bu paktın halen muattal bir vaziyette bulunması sebep*

⁴²⁷ “Menderes'in To Vima Gazetesine Beyanâtı”, *Milliyet Gazetesi*, 8 Ocak 1956 Pazar, s. 1,7.

⁴²⁸ Sander, *a.g.e.*, s. 121.

⁴²⁹ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 234.

⁴³⁰ “Türk-Yunan Görüşmelerinde Balkan Paktı'da Ele Alınıyor”, *Milliyet Gazetesi*, 9 Mayıs 1959 Cumartesi, s. 1.

⁴³¹ “Rodol Konferansı Bugün Kapanıyor”, *Milliyet Gazetesi*, 4 Mart 1959 Çarşamba, s. 1.

⁴³² “Balkan Paktı'nın İhyasını Yugoslavlar İstemiyor”, *Milliyet Gazetesi*, 4 Haziran 1959 Perşembe, s. 3.

ve saiklerinin Türkiye'ye değil, Yunanistan'a ve aynı zamanda Yugoslavya'ya raci olması icap edeceği hakikatini ifade etmek mecburiyetindeyim. Bizi teessür ve teessüfe sevkeden cihet, Yugoslavya'nın da son zamanlarda takındığı tavırla paktın canlandırılması hususundaki ümitlerimizin zayıflamasına sebebiyet vermiş olmasıdır⁴³³."

Tüm bu yaşananların sürecine Balkan Paktı'nın 1960 yılından önce Yunan ve Yugoslav Dışişleri Bakanları'nın yaptıkları açıklamalar sebebiyle paktın dolaylı olarak feshedildiği görüşü ortaya çıkmakla birlikte⁴³⁴ Bled Antlaşması'nın 13. maddesi uyarınca (13- Bu antlaşmanın süresi 20 yıldır. Taraflardan hiçbiri sona erme tarihinden bir sene önce feshini istemediği takdirde antlaşmanın süresi bir yıl uzayacak, taraflardan birinin ihbarına kadar da yürürlükte kalacaktır.) 3 Nisan 1975 tarihinde sona erdiği görülür⁴³⁵.

⁴³³ "Ethem Menderes Dış Politikayı İzah Etti", *Milliyet Gazetesi*, 26 Şubat 1957 Salı, s. 5.

⁴³⁴ Sander, *a.g.e.*, s. 121.

⁴³⁵ Sakin-Salep, *a.g.e.*, s. 236.

SONUÇ

Doğu ve Batı dünyası arasında bulunduğu coğrafi konum sebebiyle Türkiye gerek stratejik gerekse ekonomik, kültürel, siyasi gibi etmenler ile ehemmiyet arz eden bir özelliğe sahiptir. Öyle ki Türkiye'nin içinde bulunduğu Balkanlar bölgesi dünya siyasetinde de etkin bir konuma ve işleve sahiptir. İşte bu bölge içerisinde Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Türkiye ve Yugoslavya, özellikle dış politika bağlamında birbirleri ile sürekli dinamik bir ilişki içerisinde olmuşlardır. Söz konusu iki ülkenin yakın ve sıcak siyasetinin Balkanlar da kendini göstermesi bölgenin kaderi açısından mutlak bir öneme sahiptir.

Dünya siyaset sahasına baktığımızda savaşların nedenlerinin ve sonuçlarının etkilerinin uzun yıllar boyunca devam ettiği görülmektedir. Bunun tipik bir örneği Birinci Dünya Savaşı'nın yaşanmasıdır. Öyle ki bu savaşın getirisi ileride yeni bir dünya savaşının yaşanmasına ortam hazırlamıştır. İşte bu sebeptendir ki Balkanlarda güvenlik arayışları durağan değil sürekli bir gelişim göstermiştir. 1934 yılında Türkiye ve Yugoslavya'nın aralarına Yunanistan ve Romanya'yı da dâhil ederek Balkan Antantı adında birliğe ihtiyaç duyması bu sebeptendir. Aynı şekilde 1953 senesinde yine Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında kurulan pakt Balkanlarda işbirliğini ve güvenliği sağlama yolunda önemli bir adımdır.

Türkiye ve Yugoslavya'nın özellikle 1940 yılından başlayarak 1960 yılına kadar yaşadığı süreçler gerek iç siyaset gerekse dış politika özelinde yeni atılımları ihtiva eder. Buradan hareketle Yugoslavya'nın bağımsızlığı için verdiği büyük uğraşlar ve aynı özgürlükçü çizgisinde kendine dünya blokları arasında yer bulmaya çalışması Balkanlarda dikkat çekici bir unsur olmuştur. Zira Türkiye'de çok partili yaşamın neticesi olarak Demokrat Parti'nin kurulması ve onun iktidar süreci dış politikada yeni eğilimler meydana getirmiştir. Buradan ulaşılabilecek sonuç ise Türk-Yugoslav yakınlaşmasının Balkanlara getirdiği yeni bir soluk olacaktır. Bu durum ise iki ülke arasındaki yakın siyaset ve işbirliğinin giderek artmasına vesile olmuştur. Zira ilişkilerin yayılma alanına baktığımızda birçok alanda işbirliğinin sağlandığı görülecektir.

Türk-Yugoslav münasebetlerinin temeli 1920'li yıllardan beri süregelmele birlikte iki ülkenin aslında siyasi ve ekonomik açıdan birbirleri ile ne kadar yakınlık kurdukları ayrı bir öneme sahiptir. Zira imzalanan ticaret antlaşmaları iki ülkenin iktisadi açıdan kalkınmasına büyük hizmet etmiştir. Öyle ki söz konusu iki ülke arasında yaşanan göç meselesi ufak çapta bir sorun teşkil etmesine rağmen ilişkilere etkisi genel olarak olumsuz yansımamıştır. Göç meselesinin burada üzerinde durulması gereken noktası ise Yugoslavya'da yaşayan Türklerin ve Müslümanların aslında kendi dillerine ve dinlerine olan bağlılığı noktasıdır. Üzerlerinde oluşan sosyal ve psikolojik baskılara rağmen Yugoslavya'da yaşayan Türkler her ne surette olursa olsun kendi öz benliklerini korumasını bilmiş ve zamanı geldiğinde ise yine kendi vatanlarına göç etmiştir. Kendi vatanları olan Türkiye ise onlara kucak açmış ve her türlü desteği sağlamıştır.

Sosyal, kültürel, spor gibi alanlarda gelişen Türk-Yugoslav ilişkilerinin en büyük aşamalarından birini şüphesiz Balkan Paktı oluşturmuştur. Zira iki ülkenin Balkanlarda yaşaması ve bu coğrafyanın bir parçası olması bu durumun önemini ortaya koymaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşan sürecinde güvenlik politikalarının zarureti ne kadar önemli ise savaş sonrası bu politikanın devamı da o derece gerekli olmuştur. Genel mahiyette iki ülkenin ilişkilerinin müspet bir havada sürmesi oluşacak olan Balkan Paktı'nın kurulmasına ciddi derecede etki etmiştir. Yunanistan'ın da bu oluşuma katılmasıyla Demokrat Parti iktidarının dış politikada attığı bu adım 1960 yılına kadar sürmüştür.

Dış politikada devletlerin yakınlaşması ve belli bir fikir birliği içerisinde hareket etmesinin bazen geniş bir zamana yayılmadığı realitedir. Şöyle ki nasıl Türkiye'nin NATO üyeliği günümüze kadar gelmiş ve devam ediyorsa da diğer taraftan bakınca 1953 yılında kurulan Balkan Paktı ve 1954 yılında yine paktın tamamlayıcısı olan Bled Antlaşması bir o kadar kısa ömürlü olmuştur. Bunda ana etkenlerden birisi ise pakta taraf devletlerden birinin geçirdiği değişim ve dönüşüm olmuştur. Bu açıdan Yugoslavya'nın iç dinamiklerinde yaşanan olaylar dış politikaya etki etmiştir. Öyle ki Sovyetler ile yeniden tesis edilen yakınlık, geçmişten gelen politik taraflığın gün yüzüne çıkmasıyla paktın çatlaması kaçınılmaz olmuştur.

Bunun yanında Yunanistan'ın kendi emelleri doğrultusunda Kıbrıs konusunu ortaya atması zaten gergin olan pakt içi bağların kopmasına vesile olmuştur. Türkiye tarafında ise bu doğrultuda Başbakan Adnan Menderes gerekli işbirliğinin tesisinin devamına gayret etmiştir.

Balkanlarda temel hedeflere ulaşma noktasında ve etkin bir işbirliğinin sağlanması şüphesiz çok taraflı oluşumlar ile mümkün olmaktadır. Nasıl ki 1934 yılındaki Balkan Antantı'nda bu sağlanmaya çalışılmış ise 1953 yılında imzalanan Balkan Paketi'nde de buna gayret edilmiştir. Yunanistan'ın bu sebeple birliğe girmesi de önemli bir hamledir. Ayrıca imzalanan antlaşmalarda görüleceği üzere bu yeni oluşumlara girme teşebbüslerine taraf devletler onay vermiş ve paktın alanının genişlemesine gayret etmişlerdir.

Türkiye ve Yugoslavya arasında cereyan eden münasebetlerin mahiyetinin iki ülke nazarında çok önemli yer tuttuğu muhakkaktır. Bir tarafta komünist bir anlayış çerçevesinde doğu ile batı ikilemi arasında siyasetini yürüten Yugoslavya diğer tarafta ise 1950 yılında iktidara gelerek Türkiye'de yeni bir siyasi havanın esmesine nende olan Demokrat Parti iktidarı yer almaktadır. Bu siyasi ortamda dış politika açısından iki ülke 1950–1960 yılları arasında her türlü kalkınma ve bağımsızlığını koruma gayretlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Dünyanın hızla değişen döngüsünde ve çıkar ilişkilerinin günden güne arttığı bu dönemde Türkiye ve Yugoslavya son ana kadar işbirliği çabalarını sürdürmüşlerdir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri

- BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 14-62-12.
BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 228-534-10.
BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 241-627-25.
BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 251-696-23.
BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 251-696-22.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 42-4-14.
BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Yer Numarası: 609-111-3.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 48-69-1.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 89-131-17.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 121-102-2.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 124-79-8.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 125-36-5.
BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 17-99-32.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-23-2.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-1-5.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 135-46-10.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 144-69-10.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 140-65-20.
BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 84-533-5.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-1-1.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-9-11.
BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 40-238-17.
BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Numarası: 253-705-14.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 142-20-15.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 146-30-9.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 146-34-9.
BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 144-86-4.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 150-60-5.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 123-789-1.
 BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 134-91-8.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 61-376-16.
 BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 136-62-17.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 61-376-1.
 BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 131-12-5.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 61-376-5.
 BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 133-85-17.
 BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 136-60-10.
 BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 140-61-3.
 BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 137-79-9.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 13-79-15.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 18-106-42.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 41-244-9.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 38-227-5..
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 38-227-14.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 40-236-13.
 BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 139-41-8.
 BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 127-822-5.

II. Süreli Yayınlar

Akşam
 Cumhuriyet
 Milliyet
 Vatan
 Yeni Sabah
 Zaman

III. Resmi Yayınlar

Düstur
 Millet Meclisi Tutanak Dergisi
 TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi

T.C. Resmi Gazete

IV. Elektronik Kaynaklar

https://global.tbmm.gov.tr/docs/secim_sonuclari/secim3_tr.

<http://ayintarihi.iletisim.gov.tr/turkce/date/1950-11-01>.

<http://ayintarihi.iletisim.gov.tr/turkce/date/1952-12-01>.

<http://ayintarihi.iletisim.gov.tr/turkce/date/1953-01-01>.

<http://ayintarihi.iletisim.gov.tr/turkce/date/1953-03-18>.

<https://www.trtarsiv.com/izle/101652/balkanlar-ve-goc-12-bolum>, erişim

tarihi 27 Ocak 2019.

V. Araştırma Eserleri

Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.

Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.

Alili, Teoman, *Yugoslavya Dersleri*, Kaynak Yay., İstanbul 2010.

Armaoğlu, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Genişletilmiş 12. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul (Basım Yılı Bilinmiyor).

Bağcı, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014.

Baklacioğlu, Nurcan Özgür, *Dış Politika ve Göç*, Derin Yayınları, İstanbul 2010.

Bıyıklı, Mustafa, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Dış Politika Konuşmaları*, Hiperlink Yay., İstanbul 2011.

Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Deringil, Selim, *Denge Oyunu*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2014.

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Yordam Kitap, İstanbul 2014.

Gönlübol, Mehmet, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.

Gromiko, A. A. vd., *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, Çev. Ali Rıza Dırık, C. 5, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2013.

Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi*, C. 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yay., Ankara 2003.

Hart, Basıl Liddel, *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Çev. Kerim Bağrıaçık, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015.

İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.

Karpat, Kemal H., *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.

_____, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul 2010.

Koraltan, Refik, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar*, Timaş Yay., İstanbul 2013.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK Yayınları, Ankara 2004.

Mazower, Mark, *Bizans'ın Çöküşünden Günümüze Balkanlar*, Çev. Ayşe Ozil, Alfa Yayınları, İstanbul 2010.

Öksüz, Hikmet, *Yirminci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar*, Serander Yayınları, Trabzon 2016.

Özer, İlbeyi, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, İskenderiye Kitap, İstanbul 2015.

Öztuna, Yılmaz, *Avrupa Türkiyesi'ni Kaybımız*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.

Sakin, Serdar - Salep, Mustafa, *Balkanlar'da Güvenlik Arzusu Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya İlişkileri ve Balkan Paktı*, Berikan Yayınevi, Ankara 2012.

Sander, Oral, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1969.

_____, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 2012.

Soyak, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004.

Şakir, Ziya, *Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yugoslavya Seyahat Hatıraları*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1954.

Şimşir, Bilal N., *Atatürk Dönemi İncelemeler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

Toker, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.

Tuna, Necdet, *XIV. Yüzyıldan Günümüze Balkanlar ve Balkan Tarihi*, Genelkurmay Personel Başkanlığı ATASE Daire Başkanlığı Yay., Ankara 2014.

Tuncer, Hüner, *Türk Dış Politikası*, C. 2, Kaynak Yay., İstanbul 2017.

Turan, İlhan K., *İsmet İnönü Konuşma, Demeç, Makale, Mesaj ve Söyleşiler 1933-1938*, TBMM Kültür, Sanat, ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2003.

_____, *İsmet İnönü*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2003.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Yalçın, Durmuş, vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009.

_____, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2010.

Yılmaz, Hasan, *Tarihe Düşülen Notlar I Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları I*, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

VI. Makaleler

Akkaya, Bülent, “İç ve Dış Gelişmeler Çerçevesinde Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş ve 1946 Seçimleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Bingöl 2011, s. 43-62.

Aslantaş, Selim, “Sırp İsyanı’nın Uluslararası Boyutu (1804-1813)”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 6, S. 21, Ankara 2009, s. 109-136.

Baklacioğlu, Nurcan Özgür, “Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar”, *Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, Derleyenler: M. Murat Erdoğan-Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 197-220.

Bulut, Sedef, “Balkan Savaşları’ndan Lozan’a Batı Trakya Meselesi ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Batı Trakya Politikası”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 3, Ankara 2008, s. 83-96.

_____, “Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 41, Ankara 2008, s. 35-61.

Çanlı, Mehmet, “Türk Arşiv Kaynaklarına Göre Balkan Paktı Görüşmeleri Esnasında Türk-Yugoslav İlişkileri (1929-1934)”, *Uluslararası Osmanlı’dan Günümüze Bosna-Hersek Sempozyumu (9-11 Haziran 2010)*, İstanbul 2011, s. 436-443.

Çavuşoğlu, Halim, “Yugoslavya-Makedonya’dan Türkiye’ye 1952-67 Kitleli Göçü ve Bursa’daki Göçmen Kesimi”, *Mülkiye Dergisi*, C. 30, S. 251, Ankara 2006, s. 151-184.

Değerli, Esra S., “Türkiye’nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Antantı”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2, Eskişehir 2008, s. 115-134.

Demir, Hakan, “II. Dünya Savaşı’nda Yugoslavya (1939-1945) : Hırvat Ustaşalar, Sırp Çetnikler ve Komünist Partizanlar”, *Karadeniz Araştırmaları Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S.55, Ankara 2017, s. 147-168.

“Dış Politika”, *Akis Dergisi*, S. 18, Ankara 1954, s. 8-10.

Eraslan, Cezmi, “I. Dünya Savaşı ve Türkiye”, *Türkler*, C. 13, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 339-360.

Erol, Mehmet Seyfettin, “Soğuk Savaş Döneminde Balkanlar (1945-1989)”, *Balkanlar El Kitabı*, Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, C. 1, Vadi Yay., Ankara 2006, s. 666-683.

Fırat, Melek, “Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, C.1, Ed: Baskın Oran, İletişim Yay., İstanbul 2015, s. 576-614.

_____ - Kürkçüoğlu, Ömer, “Orta Doğu’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, C. I, Ed: Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 615-635.

Haytoğlu, Ercan, “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 3, Denizli 1997, s. 46-54.

“İktisadi ve Mali Sahada”, *Akis Dergisi*, S. 16, Ankara 1954, s. 17-20.

“İktisadi ve Mali Sahada”, *Akis Dergisi*, S. 28, Ankara 1954, s. 14-16.

İnalcık, Halil, “Türkler ve Balkanlar”, *Bal-Tam Türklük Bilgisi Dergisi*, S. 3, Prizren 2005, s. 20-44.

Kahramanyol, Mustafa - Emgili, Fahriye, “Tito ve Balkan Siyaseti”, *Avrasya Etüdlere Dergisi*, S. 50, Ankara 2016, s. 315-349.

Kelkitli, Fatma Aslı, “İki Savaş Arası Dönemde İtalya’ya Karşı Balkanlar’da Bir Dengeleme Politikası Denemesi: Balkan Antantı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 72, S. 2, Ankara 2017, s. 423-443.

Koka, Şecaettin, “Sosyalist Yugoslavya Dönemi”, *Balkanlar El Kitabı*, Derleyenler: Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, C. 2, Vadi Yay., Ankara 2007, s. 11-20.

“Musiki”, *Akis Dergisi*, C. 10, S. 159, Ankara 1957, s. 31-32.

Şahin, Enis - Tunç, Bilal, “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 2, Sakarya 2015, s. 31-69.

Uçarol, Rifat, “1912 Balkan Bunalımı, Osmanlı Devleti’nde Büyük Kabine’nin Kurulması ve Savaşa Gidiş”, *Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)*, Ed. Cevat Şayin, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2012, s. 23-48.

Unat, Kadri, “Atatürk Sonrası Türkiye”, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ed. Temuçin Faik Ertan, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, s. 253-300.

Uzgel, İlhan, “Sosyalizmden Ulusçuluğa: Yugoslavya’da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 47, S. 1, Ankara 1992, s. 217-244.

Yellice, Gürhan, “İtalyan-Bulgar Revizyonist Politikaları Karşısında Türkiye’nin Balkan Antantı’nı Ayakta Tutma Çabası ve Türk-Yunan İttifak Arayışı”, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 16, S. 1, Manisa 2018, s. 537-578.

Yıldırım, Bülent, “Küresel Aktörlerin Mücadele Sahası Balkanlar”, *Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi*, S. 88, Bursa 2012, s. 13-14.

Zaim, Sabahaddin, “Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 19, S. 1-4, İstanbul 1957, s. 435-448.

Zorbay, Taner, “1950’ler Türk Dış Politikasında Göç Meselesi Yugoslavya’dan Türkiye’ye Serbest Göç ve Köprülü/Titoveles İlçesi Örneği”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, Karabük 2017, s. 318-335.

EKLER

MEMURLARLA İLGİLİ
KANUNLAR

Memurlar, Maaş, Davası, İstisnalar,
Başlıklar ve Maaşların İncelenmesi, Dev-
let İhtisabı Teşekkülleri ve T.C. Emeklilik
Sancaklı Kanunları ile ve diğer kanunlarla
bir arada. Fiyatı 1 Lira. 1950'de EYİŞ
P. H. EM. Akademi

Cumhuriyet

8.B.Ö.
KURUCUSU: YUNUS NADİ

27 nci yıl Sayı : 9263

Yıldız ve mektup adresi: Cumhuriyet, Ankara - Posta Kutusu Numarası No: 348
Telefonları: Genel Santral Numarası: 3420, Yan İşleri: 3420, Nakliyat: 3420

Salı 23 Mayıs 1950

POKER-PLAY
Halo sen bir deste
dileysin seni ömür ömür

D. P. Dün İktidarı Resmen Devir Aldı

Yeni Millet Meclisi ilk içtimasını yaparak Cumhur Başkanlığına 66 ya karşı 387 oyla Celâl Bayar'ı seçti

Menderes Başbakan oldu ve kabineyi kurdu

Refik Koraltan Meclis Başkanı, Sıtkı Yırcalı, Hulûsi Köymen, Fuad Hulûsi Demirelli Başkan Vekili oldular

C.H.P. liler yalnız Cumhur Başkanı seçimine iştirak



Ek – 1: 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'nin iktidarı



Ek – 2: Yugoslavya'nın 1948 yılında Kominform'dan İhracı



Ek – 3: Yugoslavya'dan Gelen Göçmenler



Ek – 4: Yugoslavya ile Ticaret



Yugoslavya taraftarları galibiyeti olan taraftan tezahürat ediyor. (Foto: İsmail Özdemir) Millî futbol liginin ilk turunda Türkiye milli futbol takımı, bu galibiyetle beraberliği bozdu. (Foto: İsmail Özdemir)

Türkiye - Yugoslavya milli futbol maçı 2-2 berabere bitti

Gençlerimiz ünlü rakiplerini mağlup etmişken son dakikada yediğimiz bir golle galibiyeti elden kaçırdılar

Nejat ALTAY

Stad: Döğüşözü
Maç: Türkiye - Yugoslavya

karbonatın diğer gazlarla karıştığı gazın yata Tabancası Döğüşözü taraftarları

14 yaşında başlayan futbol hayatımın bu günkü en güzel anıdır. Bu günün futbol hayatımın en güzel anıdır. Bu günün futbol hayatımın en güzel anıdır. Bu günün futbol hayatımın en güzel anıdır.

Yugoslavya taraftarları galibiyeti olan taraftan tezahürat ediyor. (Foto: İsmail Özdemir)

Millî futbol liginin ilk turunda Türkiye milli futbol takımı, bu galibiyetle beraberliği bozdu. (Foto: İsmail Özdemir)

Yugoslavya taraftarları galibiyeti olan taraftan tezahürat ediyor. (Foto: İsmail Özdemir)

Millî futbol liginin ilk turunda Türkiye milli futbol takımı, bu galibiyetle beraberliği bozdu. (Foto: İsmail Özdemir)

Ek – 5: Türkiye – Yugoslavya futbol karşılaşması

Balkan Dostluk Paktı Ankarada imzalandı

Pakt, Birleşmiş Milletler prensiplerine ve sulh ideallerine bağlı üç memleket arasındaki mevcut işbirliği zihniyetinin bir ifadesidir

Hariciye köşkünde saat 11 de yapılan imza törenini müteakip üç Dışişleri Vekili Balkan Paktının taşıdığı manayı belirten birer nutuk irad ettiler

Köprülünün nutku

Ankara, 25 (Millet) — Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Devleti ve Romanya Devleti arasında imzalandı Balkan Dostluk Paktı. Bu pakta imza koyan üç Dışişleri Vekili, imza törenini müteakip birer birer nutuk irad ettiler.

«Bu dostluk pakti, Balkan yarımadasındaki ulusal ve etnik sorunların çözülmesine katkıda bulunacaktır. Bu pakti imzalayan üç Dışişleri Vekili, imza törenini müteakip birer birer nutuk irad ettiler. (Devlet Gazetesi, 25 Ocak 1955, 2. sayfa)»



Ek – 6: Balkan Paktı'nın imzalanması

ÜÇLÜ BALKAN ASKERİ İTTİFAKI BUGÜN BLE'DE İMZALANIYOR

Anlaşma metni, imza merasimini müteakip her üç devletin Hariciye Vekili tarafından resmen açıklanacak

Köprülü ve Stefanopolis, müzakerelerin tam bir anlayış içinde inkışaf ettiğini ve bütün meselelerde mutabakata varıldığını belirttiler

Bled, 5 (SADYU — A.A.) — Türk, Yugoslav ve Yunan Dış İşleri Vekilleri yarın sabah saat 11 de Bled'de imzalanacak Üçlü Balkan Askeri İttifakı sözleşmesini imzalayacaklardır.

İttifak sözleşmesi, imza törenini müteakip Dış İşleri Vekilleri tarafından açıklanacaktır.

Büyük serbestlik bölgesi, Avrupa Birliği için müzakerelerin, özellikle Balkanlar, Türkiye, Hariciye Vekili Prof. Fuat Köprülü ve Yugoslavya Hariciye Vekili, Stefanopolis, müzakerelerin tam bir anlayış içinde inkışaf ettiğini ve bütün meselelerde mutabakata varıldığını belirttiler.

Türk ve Yugoslav Hariciye Vekilleri, müzakerelerin büyük bir başarıyla tamamlandığını ve bütün meselelerin çözülmesini müteakip ifade ettiklerini, Yugoslavya temsilcileri ise, ittifakın amacı konusunda önemli son (Devlet Gazetesi, 5 Ocak 1955, 2. sayfa)»



Müzakerelerin ilk aşamasından bir görüntü (Foto A.A.)

Ek – 7: Bled Antlaşması



Ek – 8: Tito'nun Türkiye ziyareti



Ek – 9: Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yugoslavya'da

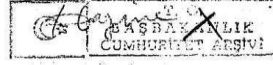
Balkan Paktının ihyasını Yugoslav'lar istemiyor

Başkan Yardımcısı Kardelj "Paktın askerî hükümlerinin canlandırılması çok zararlı olabilir,, dedi

OSLO, A.P.
Norveçte resmi bir ziyaret dolayısıyla bulunan Yugoslavya Başkan yardımcısı Kardelj «Balkan Paktının askerî hükümlerini yeniden canlandırmak çok zararlı olabilir» demiştir.
Kardelj, Yugoslavya'nın Türkiye ve Yunanistanla iktisadî, kültürel ve siyasi alanlarda sıkı bir işbirliğini iyi karşılayacağını ilâve etmiştir.
Yugoslavya başkan yardımcısı bundan sonra İtalya ve Arnavutlukta roket üslerinin kurulmasına esef ettiğini, fakat bu harekete karşı Yugoslavyanın herhangi özel bir tedbir almayı düşünmediğini belirtmiştir.

Ek – 10: Balkan Pakti'nin işlevini yitirmeye başlaması

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi



Karar Sayın
4

KARARNAME

5521

13/5/1955 tarihli ve 4/5161 sayılı kararname ile verilen selâhiyete istinaden Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif halk Cumhuriyeti arasında 8/5/1955 tarihinde Belgrad'da imzalanan ilişik "Orta vâdelli pamuk ve Buğday anlaşması hakkındaki protokol" un tasdiki; Hariciye Vekâletinin 10/6/1955 tarihli ve 221/15001 sayılı yazısı üzerine 5949 sayılı kanunla müddeti uzatılan 4582 sayılı kanunun 1 inci maddesine tevfi kan, İcra Vekilleri Heyetince 11/ 6 /1955 tarihinde karar laştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

c. 387

Başvekil ve Hariciye V.V.	Devlet Vekili Başvekil Yardımcısı	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Devlet Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili	Maliye Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Maarif Vekili	Nafaa Vekili	İkt. ve Ticaret Vekili	Sih. ve İc. Müs. Vekili	Güm. ve İnş. Vekili
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Ziraat Vekili	Münakalat Vekili	Çalışma Vekili	İşletmeler Vekili	
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	

30 18 01 2 140 65 20

70-11 / 1429

Ek – 11: Türkiye ile Yugoslavya arasında Belgrad'da imzalanan Orta Vadeli Pamuk ve Buğday Anlaşması protokolünün onayı⁴³⁶

⁴³⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Yer Numarası: 140-65-20.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ekselans Adnan Menderes
İcra Vekilleri Heyeti Reisi

Ankara

Belgrad 29.12.1954

Ekselans,

Mühim Ankara ve Bled anlaşmaları ile memleketlerimizin Yunanistan Krallığı ile birlikte tesis ettikleri üçtarafli işbirliğinin üçüncü tatbikat senesine tesadüf eden bu yılın sona ermesinden bilistifade Yugoslavya milleti ile Hükümeti namına ve kendi namına üçtarafli işbirliğinin sağladığı neteyic ve inkişaftan dolayı Türk millet ve Hükümetine olduğu kadar Ekselanslarına da samimi dostluk hissiyatımı ve 1955 yılı için en iyi temennileri sunmakla duyduğum candan mahzuziyeti arz ederim

Memleketlerimizin hayati menfaatlerinin garantisinde ve bunların baha ve bağımsızlığında ne dereceye kadar müessir olduğu tahakkuk etmiş bulunan üçtarafli işbirliğinin daha da terakkiler kaydedeceğine ve bunun, değil yalnız memleketlerimizin hayati menfaatleri, aynı zamanda dünya sulhu ve sükuneti için de çok mühim olan inkişafı yolundaki müşkilöti uzaklaştıracağından ve aşacağından katiyetle eminim.

Edvard Kardelj

Edvard Kardelj

030	01			18	106	42
-----	----	--	--	----	-----	----

Ek - 12: Türkiye-Yugoslavya-Yunanistan Krallığı arasında Ankara ve Bled Anlaşmalarının tesis ettiği işbirliğinin devam ettirilmesi hakkında⁴³⁷

⁴³⁷ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 18-106-42.

OSKAR KASIM 1955
 CUMHURİYET BAŞLIĞI
 TÜRKİYE
 RİYASETİCUMHUR
 UMUMİ KATIPLIĞI

3/8252

Ankara, 11 Kasım 1955

Yüksek Başvekâlete

Belgrat Büyükelçiliğinden emekli Agâh Aksel tarafından, Yugoslavya'daki Türklerin vaziyetine mütedair, İstanbul'dan gönderilen 26 Ekim 1955 tarihli mektup Reiscumhurumuza arzedildi. Bu meseleyi mühim gördüklerini ve bir sureti halle raptının faideli olacağı kanaatında bulduklarını ifade ve bahis mevzuu mektubun yüksek katlarına tevdi edilmesini arzu buyurdular.

En derin saygılarımla arz ederim.

Umumi Kâtip

Fahri Selçuk

Aliyâdî Gâhî
 ay
 1.

030	01			40	238	AA
-----	----	--	--	----	-----	----

Ek - 13: Emekli Büyükelçi Agâh Aksel'in Yugoslavya'daki Türklerle ilgili Cumhurbaşkanına mektubu⁴³⁸

⁴³⁸ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Yer Numarası: 40-238-17.

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İstanbul

26 - X - 1955

Çok Sayın Reisi Cumhur hazretleri ,

Mareşal Titonun zati Devletlerine yapmış olduğu ziyaret esnasında vaki maruzatım üzerine lütfen göstermiş olduğunuz yüksek alâmadan cesaret alarak bu def'ada , Yugoslavyada bulunan zavallı ırkdaşlarımız hakkında almakta olduğum mektuplara istinaden maruzatta bulunmaga ve yüksek himaye ve alâkanızı istirhama ictisar ediyorum .

Belgratta vazifeye başladığım andan itibaren mikdarı Yüz Bin ilâ Yüzyirmi Bin arasında olduğunu tahmin ettiğim bu ırk - daşlarımızın bilhassa makidonya da bulunanların acıklı ve feci durumları nazarı dikkatimi celpetmişti . Temaslarım ve tetkikatım bu zavallı ırkdaşlarımızın bir müddet daha oralarda aynı hayat şartları altında kalmaları halinde ya tenessur edip ıslaylaşmaga veya yok almaga ve kalabileceklerin de bugün Niş havalisinde tesadif edildiği veçhile " tabirimi m zur görünüz " çingeneleşmeğe mahkûm olacakları kanaatını verdi .

Bundan başka zaruretler dolayisile orada mecburen kalmış bulunan bir çok ailelerin bir kısım efradının muhtelif za - manlarda memleketimize gelmiş ve yerleşmiş ve bu suretle de aile - lerin ikiye bölünmüş olduğunu müşahede ettim . Bittabi bu vaz'iyeti yazmış olduğum müteaddit raporlarla Hariciye Vekâletine bildirdim ve neticede bölünmüş olan ailelerin birleştirilmesi için Yugoslav - yadaki ırkdaşlarımızdan bir kısmının " serbest göçmen " olarak ve hükûmetten hiç bir yardım istemeyeceklerine dair Türkiyede ki akrabaları tarafından teahhütname verilmek şartile Türkiye ye gel - melerine misade edilmiştir .

030	01			40	238	17
-----	----	--	--	----	-----	----

40 238 12

Diger taraftan Yu.oslavya Hükümeti ile bu hususta yaptığım temaslar ve görüşmeler sonunda bu gibilerin orada bırakmak mecburiyetinde olacakları cüz'i miktarda malları ile el erindeki paralarını ve buna mirasıl hususlar hakkında mutabakata da varmış idim .

Bütün bunlar ve bu işe miteallik her husus vaktinde mufassal ve muvazzah raprlarla Hariciye Vekâletine bildirilmiş idi .

Bilahara şahsı ve şifahi maruzatım üzerine yüksek iradeleri ve Başvekkâlet Müsteşarının riyasetinde bir komisyon kurulmuş ve bu zavallıların " serbest göçmen " gibi manasız ve her tarafa zararlı bir sistemle değil doğrudan doğruya ve Hükümetimizin yardımı ile memlekete nakillerinin tezekkürü ve te'viti tekarür etmişti . İlk toplantısına iştirak ettiğim bu komisyonun hiç ileri bir adım atmadığını öğrendim .

Asırlarca Türk Milletinin sınır muhafızlığını yapmış olan ve halâ Klaguzlu , Kara Halil obası , Çeşme mahallesi , Yeni mahalle , Şanlıcalar , Fırnarlı ve buna mirasıl Türk adları taşıyan köylerde yaşayış ve gerek dil ve gerekse yaşayış ve giyiniş tarzlarını asla değiştirmemiş bulunan bu Yörüklerin ve halis Türklerin bu günkü hallerinin dahada kötüleşmekte olduğunu almakta olduğum ve büyük bir ümitle yazılmış olan feryatnamelerden öğreniyor ve bunu Latî Devletlerinin alâkalarına arz ve yok olmağa mahkûm bu çok muhtarip Türk kitkesinin bir an evvel memlekete getirilip yerleştirilmesi ve ölümünden ve sefaletten kurtarılması ve bu hususta filiyata geçilmesi hususunun rica ve istirham eder sonsuz tazimatımın kabulünü temenni ve niyaz eylerim .

Nişantaşı Valikonagi caddesi sonunda
Villa Sümerde mukim Belgrade Büyükel -
çiligiden emekli AGAH AKSEL

A. Akse